วารสารไทย
THAI JOURNAL

ปีที่ ๒๓ ฉบับที่ ๘๓ กรกฎาคม-กันยายน ๒๕๔๕

"การทำงานให้สำเร็จขึ้นอยู่กับความสามารถสองอย่างเป็นสำคัญ คือ สามารถในการใช้วิชาความรู้อย่างหนึ่ง สามารถในการประสานสัมพันธ์กับผู้อื่นอีกอย่างหนึ่ง ทั้งสองประการนี้ต้องดำเนินคู่กันไป และจำเป็นต้องกระทำด้วยความสุจริตกายสุจริตใจ ด้วยความคิดความเห็นเป็นอิสระปราศจากอคติ และด้วยความถูกต้องตามเหตุตามผลด้วย จึงจะช่วยให้งานบรรลุจุดหมายและประโยชน์ที่พึงประสงค์โดยครบถ้วนแท้จริง"

พระบรมราโชวาท
พระราชทานแก่ข้าราชการพลเรือน
เนื่องในโอกาสวันข้าราชการพลเรือน
๑ เมษายน ๒๕๒๘

จากบรรณาธิการ

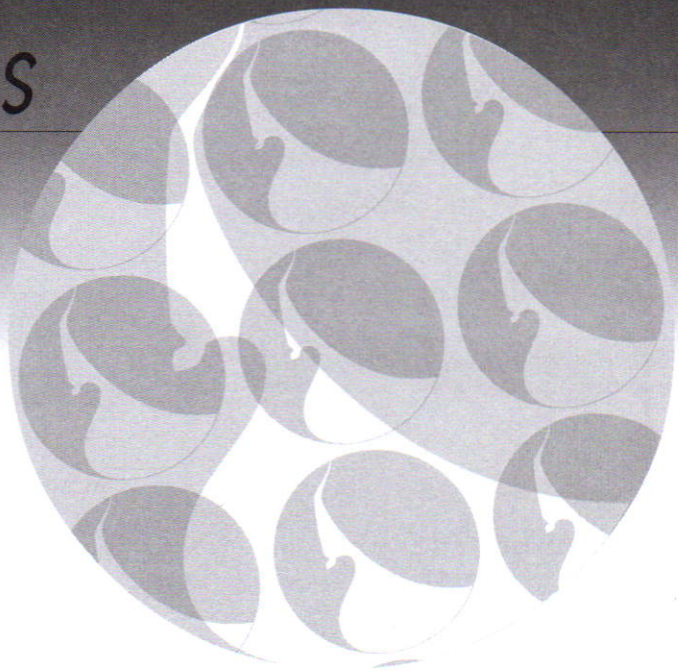

ท่านผู้อ่าน ***"วารสารไทย"*** คงจะมีความรู้สึกสอดคล้องกับคณะทำงานของเราอยู่ไม่น้อย ที่พบว่าการใช้สื่อมวลชนต่างๆ ในยุคไร้พรมแดนปัจจุบันนี้ ได้มีบางส่วนทำให้เกิดผลกระทบต่อเอกลักษณ์ และวัฒนธรรมประเพณีอันดีของชาติไทยเรา ออกจะรุนแรงมากขึ้น

เพราะการใช้สื่อบางประเภทของบุคคลบางกลุ่ม ได้มีส่วนทำให้เกิดความเสียหายอย่างรุนแรงและรวดเร็วได้อย่างแทบไม่น่าเชื่อ ลองพิจารณาดูจากกรณีสื่อของเขมรได้ก่อให้เกิดปฏิกิริยาเข้าใจผิดต่อไทยเราอย่างรุนแรงและรวดเร็ว ถึงขั้นเผาสถานทูตไทยเราในกัมพูชา เป็นเรื่องเลวร้ายลามปามไปไกลถึงสัมพันธไมตรีระหว่างประเทศได้ภายในวันเดียวเท่านั้นเอง

นั่นก็เกิดจาการใช้สื่อที่มีอิทธิพลอย่างไม่ถูกต้อง นับเป็นบทเรียนที่เราคนไทยทั้งหลายก็ควรให้ความสนใจกันไว้ให้ดีด้วย การใช้สื่อมวลชนทั้งหลายจึงควรจะใช้อย่างมีวิจารณญาณที่ดี และต้องให้อยู่บนพื้นฐานของความจริงด้วยเสมอ จึงจะไม่ผิดพลาด

การใช้สื่อประชาสัมพันธ์อย่างถูกต้อง ย่อมจะก่อให้เกิดผลดีต่อประเทศชาติส่วนรวม ทั้งวัฒนธรรมประเพณีของไทยเรา ก็จะได้รับการยกย่องเชิดชูในทางที่ดี และเผยแพร่ให้เป็นประโยชน์ต่อเศรษฐกิจของชาติเราด้วยในที่สุด

ปัจจุบันวิถีชีวิตของผู้คนโดยทั่วไป ไม่ว่าจะเป็นการกิน การอยู่ การพูด ภาษาและหนังสือ การแต่งกาย สังคม ขนบประเพณีต่างๆ และการเมือง ฯลฯ นานากิจกรรมในสังคมไทยเรา ต่างก็มีความเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมประเพณีและเอกลักษณ์ของชาติไทยเราอยู่ด้วย จึงสมควรช่วยกันดำรงรักษาสิ่งดีงามทั้งหลายเหล่านั้นไว้ให้ดี ช่วยกันเชิดชูเอกลักษณ์อันดีของชาติไทยเราไว้ให้มั่นคง

"วารสารไทย" ก็จะพยายามทำหน้าที่ส่วนหนึ่งที่เกี่ยวข้องให้ดีที่สุดตลอดไป และจะบริการต่อท่านผู้อ่านทั้งหลายให้ดีขึ้นด้วยอย่างเต็มที่ แต่ก็คงขึ้นอยู่กับความจำกัดและรวดเร็วของปัจจัยสำคัญของการดำเนินงานนี้ด้วย

ชาคริต จุลกะเสวี

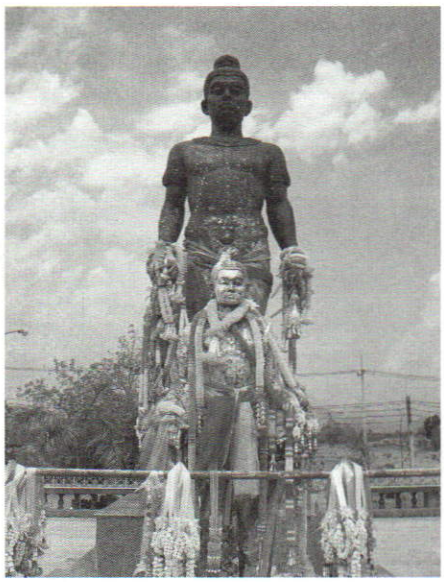

วารสารไทย
THAI JOURNAL

ปีที่ ๒๓ ฉบับที่ ๘๓ กรกฎาคม-กันยายน ๒๕๔๕
หมายเลขสากลประจำวารสาร ISSN 0125 - 572X

ปก : อนุสาวรีย์พ่อขุนผาเมือง อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์
ภาพ : นายสมบัติ สุธรรมรักษ์

วารสารไทย เป็นวารสารเผยแพร่ข้อมูลความรู้เชิงสารคดี ที่เป็นประโยชน์แก่ประชาชนชาวไทย เพื่อสนับสนุนการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข

ที่ปรึกษา
ท่านผู้หญิงสมโรจน์ สวัสดิกุล ณ อยุธยา
บรรณาธิการ
นายชาคริต จุลกะเสวี
บรรณาธิการผู้ช่วย
นายเมธี เผื่อนทอง
กองบรรณาธิการ
นายวิจิตร อาวะกุล นายประพัฒน์ ตรีณรงค์
นายทองต่อ กล้วยไม้ ณ อยุธยา นายเย็นใจ เลาหวณิช
คุณหญิงคณิตา เลขะกุล นายปัญญา นิตยสุวรรณ
นางธัชกร เหมะจันทร นายทินกร ภูวะปัจฉิม
นายสมบัติ พลายน้อย นางสาวอนุตรา หงษ์สุวรรณ
ฝ่ายประสานงาน
ร.ต.ต.หญิง เมทินี ศรีรุ่งเรือง นางสาวภาวนา ทองศรี
นายสมบัติ สุธรรมรักษ์

คณะอนุกรรมการจัดทำวารสารไทย ในคณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ

อนุกรรมการที่ปรึกษา
ท่านผู้หญิงสมโรจน์ สวัสดิกุล ณ อยุธยา
ประธานอนุกรรมการ
นายวิจิตร อาวะกุล
รองประธานอนุกรรมการ
นายชาคริต จุลกะเสวี

อนุกรรมการ
นายประพัฒน์ ตรีณรงค์ นายทองต่อ กล้วยไม้ ณ อยุธยา
นายเย็นใจ เลาหวณิช คุณหญิงคณิตา เลขะกุล
นายสถิตย์ เล็งไธสง นายปัญญา นิตยสุวรรณ
นางธัชกร เหมะจันทร นายทินกร ภูวะปัจฉิม
นายสมบัติ พลายน้อย นางเนาวรัตน์ ทองรมย์
นายสมาน นภายน นายวิษณุ เอมประณีตร์
นางสาวอนุตรา หงษ์สุวรรณ นายเมธี เผื่อนทอง
ร.ต.ต.หญิง เมทินี ศรีรุ่งเรือง นางสาวภาวนา ทองศรี
นายสมบัติ สุธรรมรักษ์

วารสารไทย
เป็นวารสารเผยแพร่เพื่อเป็นอภินันทนาการแก่ประชาชนทั่วไป ทรรศนะและข้อคิดเห็นที่ปรากฏในวารสารนี้เป็นของผู้เขียนแต่ละท่าน ซึ่งไม่จำเป็นต้องตรงกับความเห็นของบรรณาธิการและคณะผู้จัดทำ

สำนักงานวารสารไทย
สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ
สำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี
สำนักนายกรัฐมนตรี
ทำเนียบรัฐบาล ดุสิต กรุงเทพฯ ๑๐๓๐๐
โทร. ๐-๒๒๘๑-๔๕๙๐ ๐-๒๖๒๙-๙๔๘๒

พิมพ์ที่
บริษัท ศรีเมืองการพิมพ์ จำกัด
๕/๓๗-๔๑ ถนนรองเมือง ซอย ๕ ปทุมวัน กรุงเทพฯ ๑๐๓๓๐
โทร. ๐-๒๒๑๔-๔๖๖๐

เผยแพร่เพื่อเป็นอภินันทนาการ จาก สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ สำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี
ห้ามจำหน่าย

สารบัญ

เฟื้สคิงและสกันด์คิง
ท่านผู้หญิงสมโรจน์ สวัสดิกุล ณ อยุธยา ๔

พระสยามเทวาธิราช พระเสื้อเมือง พระทรงเมือง ฯลฯ
..... ๗

พระมหากษัตริย์ไทยกับการประดิษฐ์คิดค้นในอดีต
ดร.เย็นใจ เลาหวณิช ๙

พ่อขุนผาเมือง
ประพัฒน์ ตรีณรงค์ ๑๒

ยศช้างขุนนางพระ
ทองต่อ กล้วยไม้ ณ อยุธยา ๒๘

ศาลชาวบ้าน
สถิตย์ เล็งไธสง ๓๔

สังคมไทยกับความแตกแยกภายในครอบครัว
ศาสตราจารย์ ระพี สาคริก ๓๘

ศัพท์ที่ใช้ในการแสดงโขน
ปัญญา นิตยสุวรรณ ๔๖

บทความเรื่อง "ภาพสะท้อนชีวิตไทยในอดีต"
ตอน "เลาะสะพานข้ามคลองมองสองฝั่ง คลองผดุงกรุงเกษม"
ใหญ่ นภายน ๕๖

นิทานคำกาพย์ มงคลที่ ๓๓ (ตอนที่ ๑๕)
เนาวรัตน์ ทองรมย์ ๖๗

ธรรมบทสำหรับชาวบ้าน
เนาวรัตน์ ทองรมย์ ๘๑

เฟื้สคิงแล:สกันด์คิง

ท่านผู้หญิงสมโรจน์ สวัสดิกุล ณ อยุธยา

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว

ปัญหา เหตุใดพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงทรงยกย่องพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวเสมอด้วยพระองค์ การมีพระเจ้าแผ่นดินสองพระองค์นั้นมีราชประเพณีมาแต่ครั้งใด

ตอบ

เรื่องเพี้ยสคิงและสกันด์คิงของไทย หรือเรื่องสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์นี้ **ในกรุงรัตนโกสินทร์ก็มีพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวกับพระปิ่นเกล้าฯที่นับว่ามีศักดิ์เสมอกัน** ความข้อนี้สอบสวนได้จากเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ว่า เหตุที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงยกย่องพระราชอนุชาเสมอด้วยพระองค์นั้น มิใช่เพียงแต่ว่า **"มีพระราชหฤทัยสนิทเสน่หายิ่งนัก"** เท่านั้น เพราะเมื่อได้รับอัญเชิญให้ขึ้นเสวยราชย์ได้ทรงพิจารณาดูทางโหราศาสตร์เห็นว่าพระปิ่นเกล้านี้มีพระชาตาวิเศษนักสมควรจะเป็นพระเจ้าแผ่นดิน ฉะนั้นการที่ทรงรับราชสมบัติแต่พระองค์เดียว ดูไม่เป็นการสมควร ทรงเห็นเป็นอัปมงคลจึงได้ถวายราชสมบัติแด่พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าฯ ด้วยอีกพระองค์หนึ่ง เป็นการเสมอกันกับพระองค์ ผิดกันก็แค่คำนำหน้าที่ว่ารับพระบรมราชโองการกับพระบวรราชโองการเท่านั้น

เรื่องการยกพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าฯ ขึ้นเสมอด้วยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ นี้ นัยว่าทรงอ้างถึงพระราชประเพณีอันมีมาแต่กรุงศรีอยุธยาและยึดเอาพระนเรศวรและพระเอกาทศรถเป็นตัวอย่าง ซึ่งเมื่อพิจารณาดูให้ละเอียดจะเห็นได้ว่าทั้งสมเด็จพระนเรศวร พระเอกาทศรถ พระจอมเกล้าฯ และพระปิ่นเกล้าฯ นั้น ดูเป็นการผิดแบบแผนทั้งกรุงศรีอยุธยาและกรุงรัตนโกสินทร์นี้ เป็นการคิดขึ้นใหม่ในแผ่นดินสมเด็จพระนเรศวรหรือมีประเพณีอันใดมาแต่เดิม

เมื่อได้พิจารณาดูในแผ่นดินสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ปรากฏความว่าได้ทรงตั้งพระบรมราชาราชบุตรอภิเษกให้ครองกรุงศรีอยุธยาเมื่อพระองค์เสด็จประทับณ เมืองพิษณุโลก และเมื่อก่อนสวรรคต พระองค์ได้ทรงตั้งราชโอรสพระองค์น้อยเป็นอุปราชครองเมืองพิษณุโลกอีกพระองค์หนึ่ง เมื่อสวรรคตแล้วพระบรมราชาผู้เป็นพระเชษฐา ได้ครองกรุงศรีอยุธยาจึงให้ราชอนุชาเป็นอุปราชครองเมืองเมืองพิษณุโลกต่อมา

เรื่องนี้ไปได้ความในหนังสือราชาธิราชตอนหนึ่งว่าสมัยเมื่อพระเจ้าธรรมเจดีย์ครองเมืองหงสาวดีเป็นไมตรีกับเชียงใหม่ ไทย พม่า และลังกาได้แต่งข้าหลวงให้ส่งปริศนาไปทายกัน ไทยสมัยนั้นสอบศักราชตรงกันกับสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ส่งปริศนาไปถวายพระธรรมเจดีย์ แก้ได้ยกย่องถึงแต่งราชทูตเชิญราชบรรณาการไปเฉลิมพระยศเป็น **"มหาธรรมราชา"** ตอนนี้ในราชาธิราชมีคำต่อนิดหนึ่งว่า **"เหมือนพระเจ้าตา"** จึงเป็นอันปรับเรื่องนี้ได้

ที่ว่าปรับเรื่องนี้ได้เป็นดังนี้ พิจารณาเรื่องทางกรุงสุโขทัย เมื่อเป็นอิสระอยู่นั้นเป็นวงศ์หนึ่งต่างจากกรุงศรีอยุธยา ไม่ได้เป็นพระญาติพระวงศ์แก่กัน เมื่อพระเจ้าอู่ทองตั้งวงศ์ขึ้นก็มีการรบพุ่งกันบ้าง ไมตรีกันบ้าง มาเกี่ยวดองกันเมื่อปรากฏในสมัยพระอินทราชาว่า มหาธรรมราชาเมืองพิษณุโลกสวรรคต เมืองเหนือเป็นจลาจล พระยาบาลเมืองกับพระยารามผู้น้องแย่งราชสมบัติกัน ทรงยกทัพขึ้นไปไกล่เกลี่ยสำเร็จเรียบร้อย เพราะทั้งสอง

พระบรมรูปหล่อสมเด็จพระนเรศวรมหาราช (ขวา) สมเด็จพระเอกาทศรถ (ซ้าย) และพระสุพรรณกัลยาณี ณ วัดลาดสิงห์ อำเภอสามชุก จังหวัดสุพรรณบุรี

ยอมตกลงรับคำตัดสิน จึงให้พระยาบาลเมืองผู้พี่เป็นมหาธรรมราชาครองเมืองพิษณุโลก พระยารามผู้น้องครองเมืองศรีสัชนาลัย เป็นวงศ์พระร่วงทั้งคู่ และเพื่อควบคุมให้เป็นที่เรียบร้อย ได้ให้ราชโอรสทั้งสาม คือ เจ้าอ้าย เจ้ายี่ เจ้าสาม ไปครองเมืองต่าง ๆ กัน โดยเฉพาะเจ้าสามพระยาได้ครองอยู่ที่เมืองชัยนาทอันเป็นแดนติดต่อแดนระหว่างไทยสุโขทัยกับไทยอยุธยานั้น ได้ทรงขอธิดาพระยาบาลเมืองให้เป็นพระชายา การอภิเษกครั้งนี้คงไม่ได้หมายความเป็นอย่างอื่น นอกจากจะสมานให้เป็นทองแผ่นเดียวกันต่อมาไม่ได้จัดการเรื่องราชสมบัติ จึงเป็นเหตุให้เกิดแย่งราชสมบัติกันขึ้นเจ้าอ้าย เจ้ายี่สิ้นพระชนม์ในสมรภูมิ เชิงสะพานป่าถ่าน เจ้าสามพระยาได้เป็นพระเจ้าแผ่นดิน ธิดาพระยาบาลเมืองได้เป็นอัครมเหสี มีราชโอรส คือสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ พระยาบาลเมืองมหาธรรมราชาจึงเป็นพระเจ้าตา

ปรากฏในพระราชพงศาวดารว่า พอพระราเมศวร *(พระบรมไตรโลกนาถ)* มีพระชนม์พรรษาได้สิบห้าปี ซึ่งยังทรงพระเยาว์อยู่มาก พระราชบิดาก็ส่งไปครองเมืองพิษณุโลก การที่พระราชามหากษัตริย์ผู้ทรงอำนาจยิ่งปล่อยราชโอรสอันเป็นรัชทายาทมีอายุน้อยเท่านี้ขึ้นไปครองเมืองเหนือ ซึ่งเพิ่งเข้ามาเกี่ยวข้องนี้เป็นที่น่าสงสัย เพราะอาจถูกฆ่าได้โดยง่าย ฉะนั้นในตอนนี้ต้องเดาด้วยเหตุผลและไม่มีผิดว่า การที่ส่งพระราเมศวรขึ้นไปทั้งที่ยังทรงพระเยาว์นี้คงเป็นเพราะ **"พระเจ้าตา"** หรือพระมหาธรรมราชาบาลเมืองสิ้นพระชนม์และพวกพระยารามซึ่งเคยแย่งราชสมบัติก่อการร้ายขึ้น พวกพิษณุโลกเห็นจะมากกว่าพวกศรีสัชนาลัย และคงรวมเข้าเป็นกลาง ไปทูลขอเอาพระราเมศวรซึ่งมีเชื้อสาย **"พระเจ้าตา"** มาครองเมืองพิษณุโลก และเมื่อเอารัชทายาทแห่งกรุงศรีอยุธยามาครองเสียเช่นนี้ ทางศรีสัชนาลัยก็ย่อมเกรงกลัวพระบารมีไม่คิดต่อสู้ ข้างฝ่ายพระบรมราชาผู้เป็นพระราชบิดาก็คงทรงยินดีอยู่เองที่ทรงสามารถรวบรวมอาณาจักรไทยทางเหนือได้โดยไม่ต้องลำบากแก่ไพร่พล ทั้งพระชนนีของพระราเมศวร และพระญาติข้างพระชนนีก็คงจะช่วยกันอุดหนุน ด้วยประการนี้ พระราเมศวรแม้จะมีพระชนมายุน้อยก็ไม่น่าวิตกประการใด และเมื่อพระราชบิดาสวรรคต ราชสมบัติก็ตกอยู่แก่พระราเมศวร ซึ่งต่อมาเฉลิมพระเกียรติเป็นสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ พระบรมไตรโลกนาถจึงได้ราชสมบัติทั้งพระนครศรีอยุธยาและนครสุโขทัยถูกต้องตามกฎหมาย เป็น Right heip ทีเดียว และก่อนที่จะรวมเขตเข้าด้วยกันก็เผอิญพระยายุษฐิระ เชื้อสายพระยารามไม่พอใจ ไปคบกับท้าวลกแห่งลานนาต้องปราบปรามกันอยู่จน **"ยวนพ่าย"**

สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถทรงเห็นว่ายังไม่สามารถจะรวมกันได้สนิทนัก จึงได้จัดให้รัชทายาทไปครองเมือง ฉะนั้นจะเห็นได้ว่าแต่นั้นเป็นต้นมาได้จัดส่งรัชทายาทไปครองเสมอมา ตลอดจนถึงแผ่นดินสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ์คงไม่ใช่เชื้อพระร่วงจึงต้องยกราชธิดาให้ขุนพิเรนทรเทพ ซึ่งเป็นเชื้อพระร่วงให้ไปครองเมืองพิษณุโลกและเมื่อได้มีเชื้อพระร่วง คือ สมเด็จพระนเรศวรและพระเอกาทศรถ ทั้งสองพระองค์ก็ได้ครองเมืองพิษณุโลกสมประสงค์ในภายหลัง จนเกิดศึกหงสาวดี เมื่อเกิดศึกนั้นพระนเรศวรจะทำศึกใหญ่ ต้องการรวมกำลังอยู่ที่เดียว จึงต้อนกำลังจากหัวเมืองฝ่ายเหนือมาอยู่ในกรุงสิ้น ทำให้หัวเมืองฝ่ายเหนือทรุดโทรมลง

เมื่อพระนเรศวรเสวยราชย์ หากบ้านเมืองเรียบร้อย คงตั้งให้พระอนุชาไปครองเมืองพิษณุโลก แต่ในครั้งนั้นเนื่องด้วยคนเมืองเหนือลงมาอยู่กรุงศรีอยุธยาหมด เพราะฉะนั้นเมื่อตั้งพระเอกาทศรถก็เลยตั้งให้เป็นพระเจ้าแผ่นดินอีกพระองค์หนึ่งครองอยู่ที่กรุงศรีอยุธยาควบคุมคนหัวเมืองเหนือทั้งปวงที่อยู่ในกรุงศรีอยุธยา มีกฎหมายลักษณะกบฏศึกในแผ่นดินพระเอกาทศรถบังคับพวกหัวเมืองฝ่ายเหนือกล่าวไว้ ด้วยเหตุฉะนี้ เมื่อพระเอกาทศรถเสวยราชย์ ชาวเมืองเหนือถูกกวาดมาอยู่กรุงศรีอยุธยาเสียแล้วกว่าสิบปีจึงไม่เป็นต่างพวกต่างพ้องกลายเป็นพวกเดียวกันอยู่กรุงศรีอยุธยามาจนบัดนี้ ฉะนั้นพระเอกาทศรถ จึงไม่จำเป็นต้องตั้งรัชทายาทไปครองเมืองฝ่ายเหนือ เรื่องพระเจ้าอยู่หัวสองพระองค์ของเรา ก็ลงเอยที่ตรงนี้

พระสยามเทวาธิราช

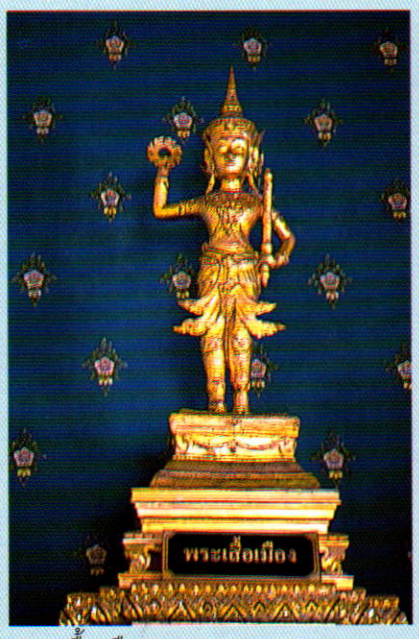

พระเสื้อเมือง

พระทรงเมือง

พระสยามเทวาธิราช พระเสื้อเมือง พระทรงเมือง ฯลฯ

ปัญหา

พระเสื้อเมือง พระทรงเมือง เจ้าเจตคุปต์ และพระสยามเทวาธิราช มีเรื่องราวอย่างไร

ตอบ

พระเสื้อเมือง พระทรงเมืองและเจ้าเจตคุปต์นั้น ยังไม่พบในตำรา เข้าใจว่าเป็นเทวดารักษาราชธานี เจตคุปต์นั้นว่าเป็นชื่อสันสกฤต ดูเหมือนจะเป็นสมุหบัญชีของพระยายม มูลเดิมจะมาแต่เทพเจ้าองค์ใดตามตำราของอินเดีย จะมีเรื่องอย่างไรก็ยังไม่รู้ บางทีเสื้อเมืองทรงเมืองนั้นเรามาแปลเป็นไทยไปแล้ว เจตคุปต์อาจยังเหลืออยู่ก็เป็นได้ เจตคุปต์นี้ไทยเอามาทำเหลาเป็นเจตคุกก็มี เคยให้ความหมายของเสื้อเมืองไว้ว่า มิลลิตารีเพาเวอร์ ทรงเมืองเป็นชิวิลเพาเวอร์และหลักเมืองเป็นจูดิคัลเพาเวอร์ เพื่อออปต์กับโมเดินไอเดีย หลักเมืองก็ดี เสื้อเมืองก็ดี ทรงเมืองก็ดี ที่มีอยู่ในกรุงเทพฯนี้เอาอย่างมาจากกรุงเก่า

พระสยามเทวาธิราชนั้น พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงประดิษฐ์ขึ้นสำหรับบูชาสปิริตของเมืองไทย อยู่ในพระบรมมหาราชวัง

มีข้อควรเพิ่มเติมก็คือ บรรดาเมืองโบราณที่มีป้อมปราการ หรืออีกอย่างหนึ่งเมืองที่ตั้งประจำที่ต้องมีหลักเมืองทั้งนั้น แต่ศาลเทพารักษ์เห็นจะมีต่างกันตามคติศาสนาของพวกที่สร้างเมือง และสร้างตามที่ต่าง ๆ กัน เหมือนอย่างที่กรุงเทพฯ นี้ ศาลเทพารักษ์มี ๔ แห่งมาแต่เดิม คือ ศาลหลักเมืองอยู่ตรงที่ตั้งอยู่ทุกวันนี้ ที่ริมหอกลองหน้าวัดพระเชตุพนมีสร้างเรียงกันไว้ ๓ ศาล เรียกว่าศาลพระเสื้อเมืองศาลหนึ่ง ศาลพระทรงเมืองศาลหนึ่ง ศาลพระกาฬหรือศาลเจ้าเจตคุปต์ศาลหนึ่ง เหตุใดจึงสร้างศาลทั้ง ๓ นั้น และเหตุใดจึงไปสร้างตรงนั้นไม่รู้ รูปเจ้าเจตคุปต์นั้น นึกว่าได้เคยเห็นครั้งหนึ่ง ทำรูปเทวดานั่งคุกเข่ามีตัวนาคมัดมือไพล่หลัง ถ้าเป็นดังจำได้ดูสร้างเป็นพระภูมิของคุก เพราะคุกก็อยู่ต่อหอกลองไปทางข้างตะวันออกไม่ห่างนัก แต่เดี๋ยวนี้จะอยู่ที่ไหนไม่รู้ แต่เป็นเทวรูปใหม่สร้างในกรุงรัตนโกสินทร์นี้ทั้ง ๓ องค์

ฝนพระราชทาน ~ ฝนหลวง

เสียงร้องเรียกเพรียกพร่ำน้ำฝนแล้ง
โหมนัสกลัดหนองหมองกมล
ปวงชาวนาครวญคร่ำร่ำกำสรด
กินหน่อไม้เผือกมันกันวายปราณ
เทวดาพระวสันต์ท่านนิ่งเฉย
นางมณีเมขลามัวล่อใคร
ด้วยเดชะพระบารมีที่ปกเกศ
พระราชทานฝนหลวงร่วงพรูพลัน
แทบพระบาทบงกชบทศรี
จะหากษัตริย์ใดในโลกา
เราภูมิใจเกิดในแดนไทยนี้
พระมหากรุณาธิคุณดล
พสุธาแตกระแหงทุกแห่งหน
ราษฎร์ลำบากยากจนสุดทนทาน
แห้งแล้งหมดไร้สุขทุกสถาน
มิเกียจคร้านก็เหมือนคร้านร้าวรานใจ
พระฤทัยกระไรเลยมิโปรยให้
ราบสูรอยู่ที่ไหนไม่เห็นกัน
พระคุณเหนือเทเวศทุกเขตขัณฑ์
ราษฎรดื่นดันกราบวันทา
พระชุบชีวีชื่นรื่นหรรษา
พระเมตตาเทียบเท่าพระภูมิพล
ฟ้งบุญญาบารมีพิลาสผล
บันดาลสุขทุกคนพ้นภัยพาล

เนาวรัตน์ ทองรมย์

พระมหากษัตริย์ไทย กับการประดิษฐ์คิดค้นในอดีต

ดร.เย็นใจ เลาหวณิช

ชีวิตคนไทยนั้นผูกพันอยู่กับการประดิษฐ์มาตั้งแต่โบราณกาล ดังจะเห็นได้จากผลงานมากมายหลายหลากตั้งแต่เรื่องเล็กน้อย เช่น เครื่องจักสานอันสวยงามกระทัดรัด ตะบันไฟซึ่งคนโบราณใช้แทนไม้ขีดไฟ ซอสามสายซึ่งทำจากกะลามะพร้าว ไปจนกระทั่งงานใหญ่ เช่น เรือนไทยรูปทรงสวยงามซึ่งสร้างขึ้นโดยไม่อาศัยตะปู สามารถถอดเป็นชิ้น ๆ เพื่อประกอบใหม่ได้ ทั้งยังใช้อาศัยได้สบาย ไม่ร้อนเหมือนบ้านทรงตะวันตก พุทธศิลป์อันอ่อนช้อยสวยงามตั้งแต่สมัยทวารวดี เชียงแสน สุโขทัย ถึงรัตนโกสินทร์ ตลอดจนโบสถ์ วิหาร ปราสาทราชวังอันวิจิตรตระการตา เป็นที่ชื่นชมของทั้งชาวไทยและต่างประเทศ ผลงานเหล่านี้เกิดขึ้นได้จากความสามารถของบรรพบุรุษไทยในการประดิษฐ์ โดยรวมแง่มุมในด้านประโยชน์ใช้สอยเข้ากับศิลปะความสวยงามได้อย่างผสมกลมกลืน ยากที่จะหาผลงานของชาติใดมาเสมอเหมือน จึงอาจกล่าวได้ว่าคนไทยเป็นนักประดิษฐ์มาตั้งแต่โบราณกาล ซึ่งรู้จักกันในความหมายของ **"ช่าง"** และช่างในความหมายของไทยนั้นจะรวมความเป็น **"ศิลปิน"** ไว้ในตัวอีกด้วย เช่น **"ช่างสิบหมู่"** อันเป็นกลุ่มช่างที่บัญญัติขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์ ได้แก่ ช่างเขียน แกะ สลัก กลึง ปั้น หล่อ หุ่น ปูน บุ และรัก ช่างเหล่านี้กำลังจะสูญหายไปจากสังคมไทย แต่นับเป็นโชคดีของช่างไทยที่ได้รับพระมหากรุณาธิคุณจากสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ซึ่งทรงเล็งเห็นปัญหานี้จึงได้โปรดฯ ให้ฟื้นฟูช่างสิบหมู่ขึ้นโดยการจัดฝึกอบรมช่างสิบหมู่ที่ศูนย์ศิลปาชีพบางไทร เพื่อการอนุรักษ์ที่ถาวรสืบไป

พระมหากษัตริย์หลายต่อหลายพระองค์ตั้งแต่อดีตกาลที่ประวัติศาสตร์จะบันทึกไว้ได้ จนกระทั่งปัจจุบันได้ทรงเป็นผู้นำในเรื่องการประดิษฐ์คิดค้น ตลอดจนความคิดริเริ่มต่าง ๆ เริ่มตั้งแต่ **"พระร่วง"** ได้ทรงประดิษฐ์กระออมจากไม้ไผ่สาน ใช้ใส่น้ำส่งส่วยน้ำไปบรรณาการแก่ขอม ต่อมาพ่อขุนรามคำแหงมหาราชได้ทรงประดิษฐ์อักษรไทยขึ้นในปี พ.ศ.๑๘๒๖ และได้วิวัฒนาการมาเป็นอักษรไทยที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน ในสมัยกรุงศรีอยุธยา สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ได้ทรงจัดระบบการบริหารราชการแผ่นดินออกเป็น ๔ ฝ่าย คือ **"เวียง วัง คลัง และนา"** จนกระทั่งมีการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ในสมัยรัชกาลที่ ๕ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเป็นทั้งนักปกครองและนักคิดผู้ยิ่งใหญ่ ได้ทรงริเริ่มเรื่องต่าง ๆ ไว้มาก ซึ่งเป็นรากฐานของการพัฒนาประเทศในยุคปัจจุบัน เช่น การเลิกทาส การใช้รัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายแม่บทในการปกครองประเทศ *(แม้ว่าเรื่องนี้จะเป็นผลสำเร็จในรัชกาลที่ ๗ แต่ผู้ทรงริเริ่มคือรัชกาลที่ ๕)* ตลอดจนการปรับปรุงรูปแบบการบริหารราชการแผ่นดินออกเป็น **"กระทรวง"** โดยมีเสนาบดีเป็นผู้รับผิดชอบดูแล อันเป็นต้นแบบของการบริหารราชการแผ่นดินในปัจจุบัน

สมเด็จพระอัยกาธิราชเจ้าของรัชกาลที่ ๕ คือ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยนั้นเล่าก็ทรงพระปรีชาสามารถอย่างสูงในศิลปะแขนงต่าง ๆ รวมทั้งงานช่างซึ่งเป็นเรื่องการประดิษฐ์ทั้งสิ้น เช่น ศิลปะการปั้นและการแกะสลัก ได้ทรงปั้นหุ่นพระพักตร์ พระพุทธธรรมมิศร-

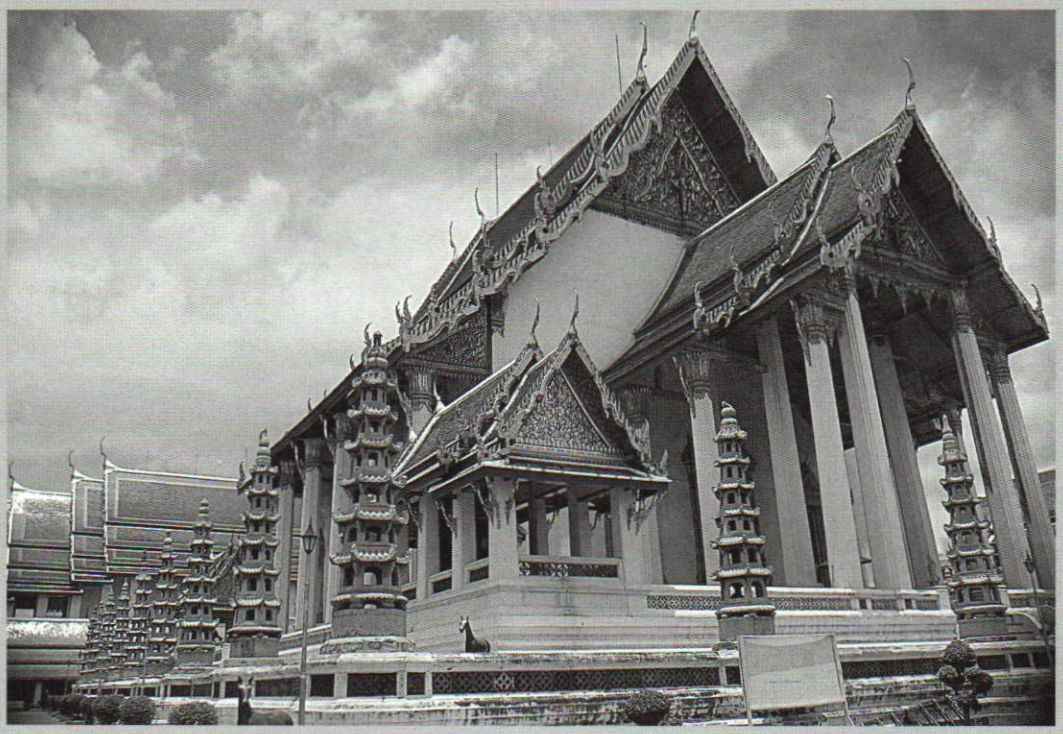

วัดสุทัศน์เทพวราราม

ราชโลกธาตุดิลก ซึ่งเป็นองค์พระประธานในพระอุโบสถวัดอรุณราชวราราม *(วัดแจ้ง)* โดยที่ลักษณะของหุ่นพระพักตร์เป็นแบบที่ทรงคิดขึ้นใหม่ ในด้านการแกะสลักพระองค์ได้ทรงแกะหน้าหุ่นคู่หนึ่งด้วยไม้รักคือหน้าพระใหญ่กับพระน้อย เรียกกันว่า **"พระยารักใหญ่"** กับ **"พระยารักน้อย"** นอกจากนั้น ยังได้ทรงแกะสลักบานประตูพระวิหารวัดสุทัศน์เทพวรารามร่วมกับช่างฝีมือชั้นเยี่ยมในสมัยนั้น บานประตูนี้ทรงแกะด้วยฝีพระหัตถ์อันประณีตเป็นรูปป่าเขาลำเนาไพรและสิงห์สาราสัตว์นานาชนิด ดูงดงามมีชีวิตชีวายิ่งนักจนหางานแกะสลักอื่นมาเทียบเคียงได้ยาก

ในสมัยรัชกาลที่ ๓ ความรู้ทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีได้แพร่เข้ามาในประเทศไทยมากขึ้นจากประเทศตะวันตก บรรพบุรุษไทยสมัยนั้นมีความสามารถซึมซับรับเอาเทคโนโลยีหลายอย่างมาประยุกต์ใช้ในหลายด้าน เช่น การสร้างเครื่องจักรกล การชุบโลหะ และการถ่ายภาพ เป็นต้น สมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงนิพนธ์ตามความจากจดหมายเหตุของหมอบรัดเลย์ว่า :

"ในสมัยรัชกาลที่ ๓ นั้น มีไทย ๕ คนที่เรียนวิชาความรู้จากฝรั่งจากอเมริกาได้เป็นอย่างดียอดเยี่ยม คือ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเมื่อยังทรงผนวชอยู่ทรงศึกษาวิชาทางภาษาพระองค์ ๑ สมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงศึกษาทางทหารพระองค์ ๑ สมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ตั้งแต่ยังทรงเป็นหลวงนายสิทธิศึกษาวิชาต่อเรือกำปั่นพระองค์ ๑ พระยากระสาปนกิจเมื่อครั้งเป็นนายโหมด อมาตยกุล มีความสามารถถึงคิดทำเครื่องมือกลึงเกลียวได้เอง ซึ่งพวกอเมริกันเห็นว่าเป็นอัศจรรย์ ... นอกจากนี้ ยังศึกษาวิชาประสมธาตุ, สามารถชุบทอง เงิน นาก ได้ก่อนใคร ๆ สามารถถ่ายภาพได้เป็นคนแรก เป็นช่างภาพประจำพระองค์รัชกาลที่ ๔ และยังตั้งโรงแก๊สและทำโคมลอยอย่างฝรั่งได้ด้วย ส่วนพระบาทสมเด็จปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อยังเป็นสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้ากรมขุนอิศเรศรังสรรค์ทรงศึกษาในวิชาจักรกล ได้ตั้งโรงเครื่องจักรขึ้นเป็นแห่งแรกในเมืองไทยได้ทำเรือกลไฟที่มีเป็นลำแรก" นอกจากนั้นพระองค์ยังทรงโปรดกีฬาโบราณของไทยชนิดหนึ่งคือ **"การเดินบนน้ำ"** ซึ่งทรงฝึกจนเชี่ยวชาญและเสด็จข้ามแม่น้ำเจ้าพระยาโดยวิธีนี้บ่อย ๆ

พระเจดีย์ภูเขาทอง วัดสระเกศ

เมื่อปี พ.ศ.๒๓๙๓ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๓ มีพระประสงค์จะสร้างพระปรางค์ใหญ่องค์หนึ่งที่วัดสระเกศ ซึ่งปัจจุบันเรียกกันว่าพระเจดีย์ภูเขาทอง ฐานรากของพระปรางค์องค์นี้ใช้ไม้สิบสองฐานกว้าง ๕๐ วา *(๑๐๐ เมตร)* ยาว ๕๐ วา เท่ากัน มีการขุดดินออกและตอกเข็มฐานรากลงไปหลายพันต้นระหว่างเข็มเอาไม้มาปูเป็นแบบและถมด้วยอิฐหัก จากนั้นก็ก่อเจดีย์ลงบนฐาน ก่อมาได้จนถึงทักษิณที่สองเจดีย์ก็เกิดทรุดตัวลงมาถึง ๙ วา มีการชันสูตรสาเหตุก็พบว่าเสาเข็มหัวระเบิด จึงมีการเสริมเสาเข็มรอบเจดีย์อีกหลายพันต้น แต่ไม่เป็นผล เจดีย์ยังคงทรุดต่อไปอีก ๓ วา เมื่อแก้ไขไม่ได้ก็ต้องเลิกรากันไปจนสิ้นรัชกาลที่ ๓ นับเป็นปัญหาทางวิศวกรรมที่จะต้องอาศัยความรู้ความสามารถทางเทคโนโลยีการก่อสร้างมาแก้ไข

ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ ๔ ปี พ.ศ.๒๔๐๗ เป็นปีที่เริ่มสร้างวัดราชประดิษฐ์ฯ รัชกาลที่ ๔ โปรดเกล้าฯ ให้สร้างภูเขาทองให้เสร็จสิ้นโดยเร็ว ขณะนั้นพระยาราชสงครามซึ่งเป็นแม่กองสร้างวัดราชประดิษฐ์ฯ ได้นำความกราบบังคมทูลฯ รัชกาลที่ ๔ ว่า เพื่อแก้ไขการทรุดตัวสมควรใช้ไหกระเทียมคว่ำถมลงแทนที่อิฐหัก และไม่จำเป็นต้องใช้เข็มตอก เพราะไหคว่ำจะมีแรงลอยตัวดันขึ้นอันเนื่องจากอากาศในไหนั้น เมื่อได้มีการแก้ไขตามแนวความคิดริเริ่มนี้ก็ปรากฏว่าการทรุดตัวของภูเขาทองก็ยุติลง และได้ดำเนินการก่อสร้างจนสำเร็จในรัชกาลนี้เอง ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ ๕ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้สร้างวัดตามสถาปัตยกรรมแบบ **"กอธิค"** ของยุโรปขึ้นเมื่อ พ.ศ.๒๔๑๙ ซึ่งเป็นของแปลกประหลาดเพราะไม่เหมือนวัดใด ๆ ในประเทศไทย เพื่อใช้เป็นที่บำเพ็ญพระราชกุศลเมื่อเสด็จพระราชดำเนินมาประทับที่พระราชวังบางปะอิน วัดนั้นคือวัดนิเวศธรรมประวัติ ซึ่งตั้งอยู่หน้าพระราชวังบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เมื่อขุดลงไปก็พบว่าภายใต้พื้นโบสถ์เก่ามีโอ่งคว่ำจำนวนมากเรียงรายกันเป็นฐาน น้ำหนักของโอ่งคว่ำจะพอดีเท่ากับน้ำหนักของน้ำ เมื่อน้ำท่วมโบสถ์โบสถ์ก็จะไม่ลอย และถ้าจะมีการทรุดตัวก็จะทรุดเท่ากับพื้นดินโดยรอบ นี่คือ ความชาญฉลาดของบรรพบุรุษนักประดิษฐ์ไทยที่ไม่ควรมองข้าม และเทคโนโลยีเช่นนี้อาจนำมาแก้ปัญหาถนนทรุดในบริเวณที่พื้นดินอ่อน เช่น ถนนสายธนบุรีปากท่อได้ หากมีผู้สนใจนำมาศึกษาวิจัยต่อไป

พ่อขุนผาเมือง

ประพัฒน์ ตรีณรงค์

ภาพพ่อขุนผาเมือง

อาจารย์ลาวัณย์ อุปอินทร์ ผู้วาด

พ่อขุนผาเมือง ผู้ครองเมืองราด - เมืองสำคัญเมืองหนึ่งแห่งราชอาณาจักรศรีสัชนาลัยสุโขทัย พระองค์ทรงเป็นผู้ที่ **"พลูหลวง"** เทิดพระเกียรติถวายสมัญญานามไว้ในหนังสือชื่อ **"เรื่องน่ารู้จากอดีต"** ว่า ทรงเป็นวีรบุรุษผู้สร้างวีรกรรมอันยิ่งใหญ่แก่ชาติไทยสมัยตั้งกรุงสุโขทัยเป็นราชธานี คือ

"วีรกรรมของพ่อขุนผาเมืองนับว่าเป็นที่จับใจแก่ผู้ศึกษาประวัติศาสตร์อยู่มาก เพราะแสดงให้เห็นถึงวิญญาณเลือดรักชาติของคนไทยที่อยากเห็นราชอาณาจักรไทยเป็นปึกแผ่น โดยยอมเสียสละสิทธิ์ของตนทั้งหมดให้แก่พระสหาย คือพ่อขุนบางกลางท่าว (ปัจจุบันออกพระนามใหม่ว่า พ่อขุนบางกลางหาว) อย่างสิ้นเชิง ที่กล่าวเช่นนี้ มิใช่กล่าวเกินความเป็นจริงเลย ด้วยในศิลาจารึกยืนยันว่าบรรพบุรุษของพ่อขุนผาเมืองเป็นเจ้าผู้ครองเมืองศรีสัชนาลัยสุโขทัยมาก่อน ก่อนที่ขอมสมาดโขลญลำพง (ปัจจุบัน ออกนามใหม่ว่า ขอมสบาดโขลญลำพง) จะยึดไว้ได้ พ่อขุนผาเมืองเป็นผู้เดียวที่มีสิทธิในราชบัลลังก์สุโขทัย นอกจากนี้แล้วผลของการรบแย่งชิงเมืองคืนครั้งนี้ ก็ปรากฏว่า กองทัพของพ่อขุนผาเมืองเข้าเมืองได้ก่อนจนพ่อขุนบางกลางท่าวก็กระดากไม่กล้านำทัพตามเข้าไป เพราะเห็นว่า ตนไม่มีสิทธิอันชอบธรรมใดๆ เลย พ่อขุนผาเมืองคงเล็งเห็นว่าในยามหน้าสิ่วหน้าขวานเช่นนี้ชาติไทยจำเป็นต้องอาศัยบุคลิกภาพของผู้ปกครองที่เข้มแข็งยิ่งกว่าสิ่งใดอื่น จึงสละสิทธิทั้งหมดของตนให้แก่สหาย แล้วแต่งตั้งให้พ่อขุนบางกลางท่าวเป็นพ่อเมืองสุโขทัยสืบไป ส่วนตนเองก็ยกกองทัพกลับไปเมืองราดตามเดิม"

และก็เพราะวีรกรรมที่พ่อขุนผาเมืองทรงสร้างขึ้นเพื่อความเป็นปึกแผ่นมั่นคงของชาติดังกล่าวนั้น **"พลูหลวง"** จึงได้ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญแก่การศึกษาพระราชประวัติของท่านว่า **"เป็นการสมควรอย่างยิ่งที่เราควรจะหยิบยกเอาพระราชประวัติของพ่อขุนผาเมือง ผู้เป็นวีรบุรุษที่เสียสละอันใหญ่หลวงของชาติไทยผู้นี้มาศึกษากัน"**

ความจริง พระราชประวัติของพ่อขุนผาเมืองนั้นทรงได้รับการสนใจและได้รับการศึกษาจากคนไทยทั้งที่

วัดสะพานหิน ณ อุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย

เป็นนักประวัติศาสตร์ นักโบราณคดี และนักอ่านศิลาจารึก ตลอดจนนักศึกษาผู้ใส่ใจในประวัติของบุคคลสำคัญของชาติ ตามวันเวลาที่ผ่านมาโดยลำดับ จนเป็นเหตุให้ได้รับทราบพระราชประวัติของพ่อขุนผาเมืองเพิ่มมากขึ้น แม้บทความเรื่องนี้ ผู้เขียนก็ได้อาศัยสติปัญญาของท่านเหล่านั้นที่แสดงความคิดเห็นและตั้งข้อสันนิษฐานที่น่าสนใจมาเป็นหลักในการเรียบเรียง แม้กระนั้นก็ยังเกิดปัญหาอยู่หลายเรื่อง

ปัญหาเรื่องแรกก็คือพระราชประวัติในเบื้องต้น

แต่ก่อนจะเริ่มเรื่องนี้ ขอทำความเข้าใจกับท่านผู้อ่านเสียก่อนคือปัญหาเรื่องพระนามหรือชื่อของบุคคลที่ท่านผู้ค้นคว้าแต่ก่อน มักจะออกชื่อบุคคลคนเดียวกันไม่เหมือนกัน ทั้ง ๆ ที่ข้อความแสดงความเห็นของท่านที่แสดงออกมาเป็นเรื่องของคนๆ เดียวกัน เช่น พระนามของพ่อขุนศรีนาวนำถุม บางท่านออกพระนามว่า พ่อขุนศรีนาว-นำถม พ่อขุนนำถุม นำถม และเนานำถม หรือพระนามของพ่อขุนบางกลางท่าว ออกเป็น พ่อขุนบางกลางหาว เป็นต้น ผู้เขียนจะขอยึดหลักที่ปรากฏในศิลาจารึกตามที่ **ศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ ณ นคร** ได้ถ่ายทอดออกมา ส่วนความเห็นของท่านที่แตกต่างออกไป ก็จะคงไว้ตามข้อความที่อ้างมานั้น ทั้งนี้ก็เพื่อรักษาความเห็นนั้นๆ ไว้ตามรูปเดิมและผลงานการค้นคว้าของแต่ละท่าน

ขอเริ่มเรื่องเกี่ยวกับพระราชประวัติของพ่อขุนผาเมืองสืบต่อไปโดยลำดับ

พระราชประวัติเบื้องต้น

ศาสตราจารย์ ขจร สุขพานิช ได้แสดงปาฐกถาที่วิทยาลัยการศึกษาพิษณุโลก เมื่อ พ.ศ.๒๕๑๖ มีข้อความตอนหนึ่งกล่าวถึงบรรพบุรุษของพ่อขุนผาเมืองว่า

"เพราะว่าเหตุการณ์ใหญ่ได้เกิดขึ้นจนมีราชวงศ์ทางเมืองเมา *(ปัจจุบันออกชื่อว่า เมืองมาว หรือ โม เมืองหลวงของไทยใหญ่)* เข้าครอบครองดินแดนทางตอนล่างนี้...ทางไทยใหญ่ได้ยกทัพลงมาและระบุด้วยว่า แม่ทัพนั้นชื่อ **เจ้าสามหลวงฟ้า** เป็นพระอนุชาของกษัตริย์ทางราชอาณาจักรเมืองเมา แล้วท่านลงมาตีเมืองต่างๆ ระบุไว้ในราว ๓๐ เมือง ใน ๓๐ เมืองนั้นระบุเมืองแก่งหลวง เมืองอโยธยา ไว้ด้วย แก่งหลวงนี้อยู่ในแคว้นเชลียง อโยธยานี้ก็ใต้ลงไปแถวลพบุรี สุพรรณบุรี รวมทั้งกรุงศรีอยุธยา เพราะฉะนั้นใน ๓๐ เมืองนี้ มีบางเมืองเข้าไปอยู่ในขอบเขต

หลักศิลาจารึก

วัดช้างล้อม อุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย

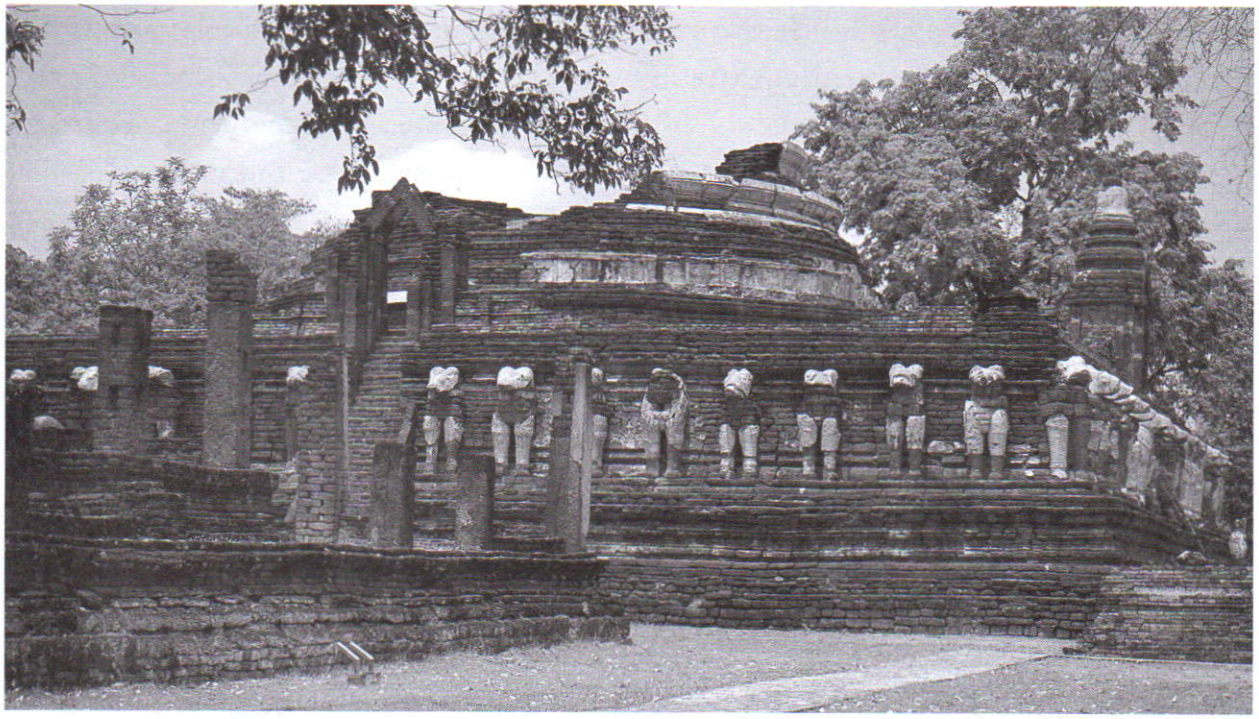

วัดช้างล้อม ณ อุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร จังหวัดกำแพงเพชร

พระราชอำนาจเดิมของพระเจ้าไชยวรมันที่ ๗ *(แห่งกัมพูชา)* อันนี้เอง เมื่อพระเจ้าสามหลวงฟ้าได้กลับไปถิ่นเดิมของพระองค์ พระองค์ได้มอบให้บุคคลนายทหารที่เป็นที่ไว้วางพระราชหฤทัย ให้ปกครองดินแดนตอนล่างนี้ และในพวกที่เป็นที่ไว้วางใจให้ปกครองบ้านเมืองใหม่นี้ พวกหนึ่งก็คือพวกพ่อขุนศรีเนานำถม แล้วอีกพวกหนึ่งก็คือ พ่อและลุงของพ่อขุนบางกลางหาว

เมื่อกล่าวถึงพ่อกับลุงของพ่อขุนบางกลางหาว อันนี้ก็เป็นอีกเรื่องหนึ่งซึ่งคุณ *(หมายถึงผู้ฟัง)* อาจจะไม่เคยได้ยินได้ทราบมาก่อน คือจารึกหลัก ๑ ระบุไว้ให้ว่าพ่อขุนบางกลางหาวนี้มีพ่อชื่อนั้น ลุงชื่อนั้น หรือจะระบุให้ชัดลงไปว่ามีพ่อชื่อขุนจอด มีลุงชื่อขุนจิต ขุนจิตขุนจอดนี้เป็นชั้นลุงของต้นราชวงศ์พระร่วง แล้วชื่อนี้เองทำให้ผม *(ศาสตราจารย์ขจร สุขพานิช)* เชื่อว่าขุนจิตก็ดี ขุนจอดก็ดี เป็นเจ้านายของเมืองทิศเหนือของเชียงใหม่ คือ เมืองจิตเมืองจอด แล้วก็เป็นเขตไทยใหญ่ที่ติดกับเขตเชียงใหม่ของเราในปัจจุบัน"

เรื่องของพ่อขุนศรีนาวนำถุมที่ศาสตราจารย์ขจร สุขพานิช กล่าวว่ามาจากไทยใหญ่เป็นทหารที่ได้รับความไว้วางพระทัยให้ปกครองเมืองที่ดีได้ของเจ้าสามหลวงฟ้า ดังอ้างมานั้น ยังไม่พบความเห็นของผู้ที่คัดค้าน แต่บรรพบุรุษของพ่อขุนบางกลางหาวนั้น **ปรีดา ศรีชลาลัย** ได้แสดงความเห็นไว้อีกอย่างหนึ่ง โดยอาศัยนิทานที่มีอยู่ในหนังสือชินกาลมาลีปรณ์ภาษาบาลี ตอนเริ่มตำนานสีหฬ-ปฏิมา มีความตอนหนึ่งว่า

"ตำบลชาติภูมิของชนกพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ *(พ่อขุนบางกลางหาว)* คำบาลีว่า โคคาม แต่คำแปลในเล่มเดียวกันลงไว้ว่า โคณคาม ถ้าคำนี้เดิมเป็นโคณคาม *(แต่คัดบาลีผิดเป็น โคคาม)* น่าจะหมายถึงตำบลบ้านโคน ข้าพเจ้าจึงได้เติมคำลงในวงเล็บเป็นที่สังเกตไว้ หากเป็นบ้านโคนจริง ก็หมายความว่า พ่อขุนศรีอินทราทิตย์เป็นชาวกำแพงเพชรโดยพระกำเนิด และอาจจะเนื่องด้วยเหตุนี้อยู่บ้างกระมัง พระองค์ท่านจึงเสด็จมาทรงก่อพระธาตุไว้ที่นครชุม กำแพงเพชร ในปีเถาะ พ.ศ.๑๗๖๒ แต่เหตุผลยังไม่พอจะยุติลงไปเช่นนั้น"

ด้วยเหตุนี้ จึงขอยุติเรื่องบรรพบุรุษของพ่อขุนศรีอินทราทิตย์หรือพ่อขุนบางกลางหาวไว้ก่อน ขอดำเนินเรื่องพ่อขุนศรีนาวนำถุม ซึ่งเป็นพระราชบิดาของพ่อขุนผาเมืองสืบต่อไป

ศาสตราจารย์ขจร สุขพานิช ได้กล่าวว่า พ่อขุน

ศรีนาวนำถุม ได้ปกครองแคว้นเชลียงหรือศรีสัชนาลัย สุโขทัยและได้รับการคัดเลือก **"ในฐานะเป็นผู้อาวุโส"** ให้เป็นพระเจ้าแผ่นดิน

อาณาเขตของแคว้นเชลียงหรือศรีสัชนาลัยสุโขทัย ที่พ่อขุนศรีนาวนำถุมทรงปกครองนั้น ในการสัมมนาเรื่อง ศิลาจารึกสุโขทัยหลักที่ ๒ ซึ่งจัดขึ้นที่ห้องดอกไม้สด หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร รวม ๔ ครั้ง คือ ครั้งที่ ๑ วันที่ ๒๖ - ๒๙ ธันวาคม ๒๕๒๐ ครั้งที่ ๒ วันที่ ๑๔ - ๑๕ มิถุนายน ๒๕๒๒ ครั้งที่ ๓ วันที่ ๘ - ๙ ๑๕ - ๑๖ ๒๒ - ๒๓ เมษายน และครั้งที่ ๔ วันที่ ๖ - ๗ ๒๗ - ๒๘ พฤษภาคม ๒๕๒๓ นางสาวนิยะดา ทาสุคนธ์ เป็นผู้บันทึกผลของการสัมมนา ได้กล่าวถึงอาณาเขตที่พ่อขุนศรีนาวนำถุมทรงปกครองไว้ว่า

สามารถกำหนดจุดที่ตั้งเมืองตามทิศต่างๆ ที่ปรากฏในจารึกหลักที่ ๒ ด้านที่ ๑ บรรทัดที่ ๑๒ - ๑๕ ได้ความว่า

"สามารถกำหนดจุดที่ตั้งเมืองตามทิศต่างๆ ที่ปรากฏในจารึกได้ แม้ว่านามของเมืองจะอ่านได้ไม่ครบสมบูรณ์ทั้งหมด แต่ก็มากพอสำหรับการสืบค้นหาข้อเท็จจริงคือ ทิศตะวันออก ถึง... ทิศใต้ถึงเมืองขุนลุนตา เมืองขุนดา เมืองขุนด่าน ทิศตะวันออกเฉียงเหนือถึงเมืองฉอด เมืองเวียงเหล็ก ทิศตะวันตกถึงเมืองลำพูน... ทิศตะวันตกเฉียงเหนือถึงเมืองเชียงแสน เมืองพะเยา ทิศเหนือถึงเมืองด... เมืองขุนด่าน..."

พร้อมกันนี้ผู้บันทึกได้จัดทำแผนที่แสดงที่ทิศทางต่างๆ ของเมืองที่ตั้งของแคว้นเชลียงหรือศรีสัชนาลัยสุโขทัยสมัยนั้น

เรื่องพระราชประวัติเบื้องต้นของพ่อขุนผาเมือง เท่าที่กล่าวมาเป็นเรื่องเกี่ยวกับพ่อขุนศรีนาวนำถุม พระราชบิดาของพระองค์เป็นส่วนใหญ่ ทั้งนี้เพื่อให้ผู้อ่านได้ทราบเรื่องเกี่ยวกับบรรพบุรุษพระองค์ก่อนเป็นการปูพื้นเบื้องต้น

ต่อจากนี้ ก็จะเริ่มเรื่องเกี่ยวกับพระราชประวัติของพ่อขุนผาเมืองซึ่งผู้บันทึกได้บันทึกถึงพ่อขุนนำถุมก่อนว่า **"พ่อขุนนำถุมผู้บุตร"** แต่ทำเชิงอรรถไว้ว่า **"ศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ ณ นคร** ให้คำอธิบายว่า **"น่าจะเป็นผู้หลาน เพราะตามประเพณีที่ใช้ขณะนั้น นิยมใช้ชื่อ**

แผนที่ประกอบอาณาเขต

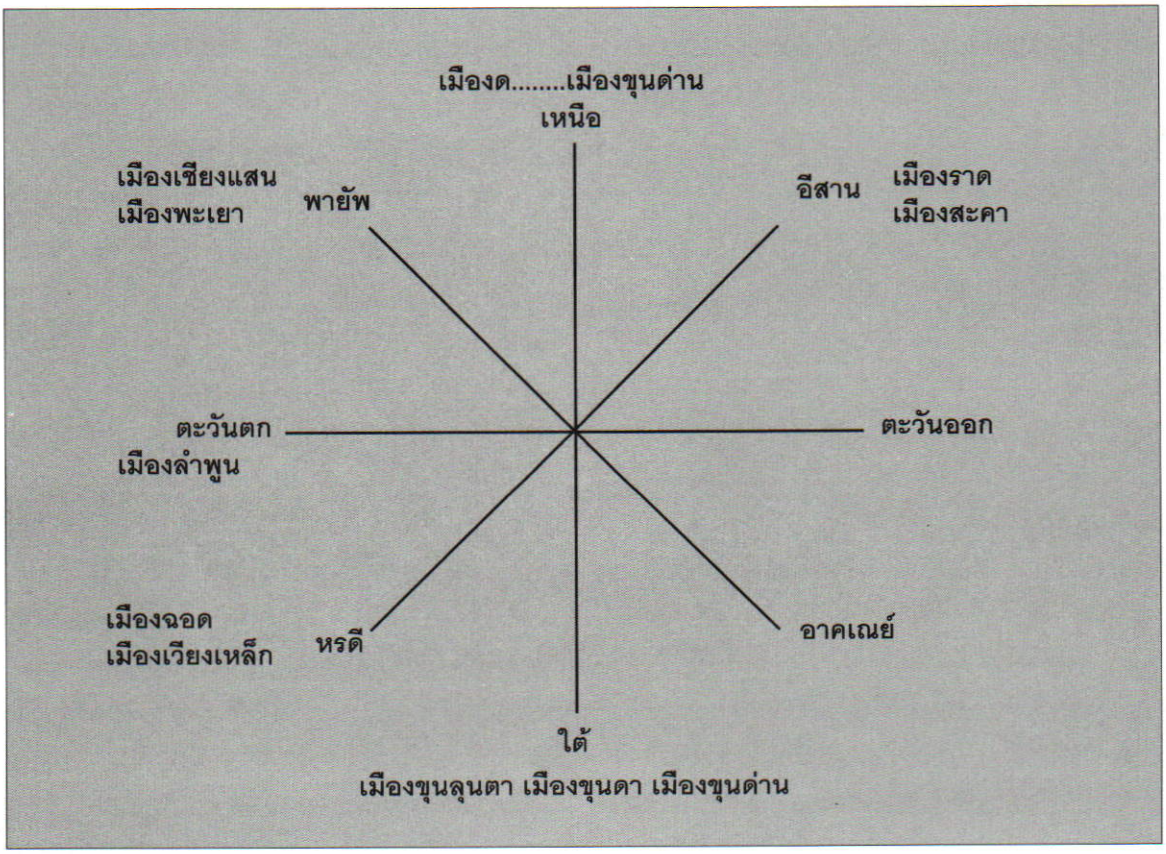

ปู่มาเป็นชื่อหลาน"และความเห็นดังกล่าวนี้ **ศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ ณ นคร** ยังได้กล่าวไว้ในการสัมมนา **"เรื่องเกี่ยวกาศิลาจารึกสุโขทัย"** อันเป็นรายงานสืบเนื่องมาจากการสัมมนาเรื่อง **"การเมืองและสภาพสังคมสุโขทัย"** ณ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พิษณุโลก เมื่อวันที่ ๑-๔ สิงหาคม ๒๕๒๐ ซึ่งมีเรื่องที่ปรากฏอยู่ในศิลาจารึกหลักที่ ๒ คือ เรื่องชื่อของพระยาศรีนาวนำถุม กับชื่อของพ่อขุนนำถุม ข้อความตอนหนึ่งมีว่า

"ในตอนต้นกล่าวถึง ปู่ชื่อพระยาศรีนาวนำถุมทั้งหมด แต่ในตอนท้ายว่า ลูกพ่อขุนศรีนาวนำถุม ทำให้มีผู้สงสัยว่าพ่อขุนศรีนาวนำถุมกับพ่อขุนนำถุม เป็นคน ๒ คน หรือเป็นคนๆ เดียวกัน ผมก็เสียใจเหลือเกินที่ไม่สามารถตอบได้ในขณะนี้ แต่เชื่อว่าในอีกสองสัปดาห์ข้างหน้าคงจะตอบได้ เพราะฉะนั้นก็เสนอให้ว่า อาจเป็นสองคนก็ได้ ถ้าเป็นคนสองคน โดยปกติ ผู้ที่มีชื่อซ้ำๆ กันอย่างนี้ ก็เป็นปู่กับหลาน ซึ่งเป็นธรรมเนียมที่ไม่ได้ใช้อยู่แต่ในสมัยสุโขทัยเท่านั้น แต่ยังใช้อยู่ในพวกกรีกโบราณ เขาเอาชื่อปู่มาเป็นชื่อหลาน เราจะเห็นได้ว่า ราชวงศ์พระร่วง พระเจ้าเลอไทยมีลูกชื่อพระยาลิไทย มีลูกชื่อพ่อเลอไทย แล้วมาถึงชั้นหลานมีชั้นหลานชื่อว่า พระเจ้าไสลิไทยหรือไสลือไทย มีเลอไทยปู่ เลอไทยหลาน ลิไทยปู่ ลิไทยหลาน... เพราะฉะนั้น พระยาศรีนาวนำถุมอาจจะเป็นปู่ และพ่อขุนนำถุมอาจจะเป็นหลาน ถ้าเป็นเช่นนั้นจริง พ่อขุนนำถุมก็อาจจะเป็นพระยางั่วนำถุมที่ปรากฏอยู่ในปู่หลานสบถกันว่าเป็นพระเจ้าแผ่นดินของกรุงสุโขทัยด้วยก็ได้ นี่ข้อสันนิษฐานทางหนึ่ง หรือมิฉะนั้นก็ถือว่า พระยาศรีนาวนำถุมกับพ่อขุนนำถุม คือคนๆ เดียวกัน ท่านเขียนย่อลงไปเองนึกอยากจะย่อเมื่อไหร่ท่านก็ย่อ นึกอยากจะยืดเมื่อไหร่ท่านก็ยืดกลับไปตามเดิม... พูดไปพูดมา จึงต้องขอเสนอไว้เป็น ๒ ทฤษฎีก่อนว่า พระยาศรีนาวนำถุมกับพ่อขุนนำถุมอาจจะเป็นคนๆ เดียวกัน หรือสองก็ได้"

แต่อย่างไรก็ดี ผู้บันทึกการสัมมนาศิลาจารึกสุโขทัย *(วัดศรีชุม)* ครั้งที่ ๓ ก็ยังใช้คำว่า **"พ่อขุนนำถุมผู้บุตร"** และ **ศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ ณ นคร** ก็ยังคงข้อความว่า **"น่าจะเป็นพ่อขุนนำถุมผู้หลาน"** ไม่เปลี่ยนแปลง

มีอีกท่านหนึ่งที่แสดงความเห็นว่า พ่อขุนศรีนาวนำถุมกับพ่อขุนนำถุม ในศิลาจารึกหลักที่ ๒ นั้น เป็นคนละคน ท่านผู้นี้คือ **ปรีดา ศรีชลาลัย** ที่เขียนไว้ในเรื่อง **"สุโขทัยสมัยราชวงศ์ศรีอินทราทิตย์"** ซึ่งรวมอยู่ในหนังสือชื่อ **"รวมเรื่องของศรีชลาลัยภาคที่ ๑"** ฉบับพิมพ์เมื่อวันที่ ๓๑ กรกฎาคม ๒๕๐๗ มีข้อความตอนหนึ่งว่า

"สุโขทัยสมัยพ่อขุนศรีนาวนำถม ถึง พ่อขุนนำถม คงจะเป็นอิสรรัฐอยู่คราวหนึ่ง เช่นเดียวกับนครลำพูนที่ร่วมสมัยกัน โอรสองค์หนึ่งของพ่อขุนศรีนาวนำถม ทรงนามว่า **ผาเมือง** ชั้นแรกมีคำนำนามว่า **พระญา** เป็นขุนในเมืองราด ต่อมาใช้คำนำนามว่า พ่อขุนผาเมือง เมืองราดสมัยพ่อขุนศรีนาวนำถม คงจะขึ้นแก่สุโขทัย ครั้นต่อมาในปลายสมัยของพ่อขุนนำถม อาจมีเหตุการณ์อย่างใดอย่างหนึ่งเกิดขึ้น เนื่องจากความเพลี่ยงพล้ำของพ่อขุนนำถม ทำให้อำนาจของพ่อขุนนำถมตกลงไป ชะรอยในระยะนี้ พระญาผาเมืองจะปลีกเมืองราดออกเป็นเอกเทศ *(คือเป็นรัฐที่แยกจากสุโขทัย)* สถาปนาคำนำพระนามเป็นพ่อขุนอย่างอิสรรัฐ ดังนั้น จึงเรียกพระนามต่อมาว่า **"พ่อขุนผาเมือง"**

ตามความเห็นของ **ปรีดา ศรีชลาลัย** ดังอ้างนั้น แสดงให้เห็นชัดว่า พ่อขุนศรีนาวนำถุม กับ พ่อขุนนำถุม เป็นคนละคนกัน แต่ไม่ได้ระบุว่า **"ผู้บุตร"** หรือ **"ผู้หลาน"** คงเป็นเพียงเสนอว่า พ่อขุนนำถุมเป็นพ่อขุนครองกรุงสุโขทัย ต่อจากพ่อขุนศรีนาวนำถุม

ผู้บันทึกผลการสัมมนาศิลาจารึกสุโขทัยฯ ครั้งที่ ๓ ได้เล่าประวัติของพ่อขุนนำถุมโดยนำจารึกด้านที่ ๑ บรรทัดที่ ๑๕ ติดต่อกับบรรทัดที่ ๑๖ มาเป็นหลักว่า

"....พ่อขุนนำถุมดาย ได้เมืองสุโขทัยแก่พ่อขุนดาย... พ่อขุนนำถุมรู้คุณอันพิเศษ ๐ คือ ง ช้างรู้ วังช้างแกล้วหาญ... เขาแทงพ่อขุน... นำถุม... ๐ พ่อขุนนำถุมต่อหัวช้างด้วยอีแดงพะเลิง... ได้เมืองแก่พ่อขุนนำถุม"

แล้วผู้บันทึกได้เขียนข้อความประกอบว่า

"พระองค์ *(พ่อขุนนำถุมผู้บุตร)* ได้เป็นใหญ่ในเมืองสุโขทัย พระองค์มีพระปรีชาสามารถในเชิงยุทธ ทรงชนช้างชนะศึก ได้เมืองขึ้นเมืองออกมาถวายแด่พระยาศรีนาวนำถุมผู้บิดา พระยาศรีนาวนำถุมจึงโปรดเกล้าฯ ปูนบำเหน็จรางวัลทรัพย์สินเงินทองให้ได้รับส่วนแบ่งตามลำดับอาวุโสมากตามมากตามน้อย ดังข้อความในจารึก

ด้านที่ ๑ บรรทัดที่ ๑๒ ๑๙-๒๑ ว่า 'เป็นขุนในเมืองเชลียง....เมืองใต้ออกพ่อขุนนำถุม' 'เมืองแหงเมืองสุโขทัย ๐ พ่อขุนนำถุมรบศึกมาได้ให้เข้าให้สินแก่ท่านแล ๐ พี่สองน้องได้หนึ่ง'.... "

เมื่อผลของการพิจารณาของผู้สัมมนาระบุว่า พ่อขุนศรีนาวนำถุม คือพระราชบิดาของพ่อขุนนำถุม ดังกล่าวนั้น หรือจะเป็นดังที่ **ศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ ณ นคร** ยืนยันว่าเป็น **"ผู้หลาน"** เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นแก่สุโขทัยในช่วงนี้ ก็จะเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมที่ว่า เมื่อสิ้นพ่อขุนศรีนาวนำถมแล้ว **ขอมสบาดโขลญลำพง**ก็เข้ายึดสุโขทัยได้ จะต้องเปลี่ยนมาเป็นยึดในเวลาที่สิ้นสมัยพ่อขุนนำถุม ดังเช่นที่ **ปรีดา ศรีชลาลัย** ได้สันนิษฐานไว้ว่า **"เนื่องจากความเพลี่ยงพล้ำของพ่อขุนนำถุม ทำให้อำนาจของพ่อขุนนำถุมตกลงไป"**

อีกประการหนึ่งก็คือ เมื่อพ่อขุนนำถุมครองกรุงสุโขทัยสืบต่อพ่อขุนศรีนาวนำถุมนั้น พ่อขุนผาเมืองผู้ครองเมืองราด ก็ตั้งตนเป็นอิสรรัฐ หรือที่ **ปรีดา ศรีชลาลัย** กล่าวไว้ว่า **"ปลีกเมืองราดออกไปเป็นเอกเทศ"** ซึ่งก็หมายความเป็นอิสระไม่ขึ้นกับกรุงสุโขทัย รวมทั้งพ่อขุนบางกลางหาวแห่งเมืองบางยางก็ตั้งตนเป็นอิสระเช่นกัน

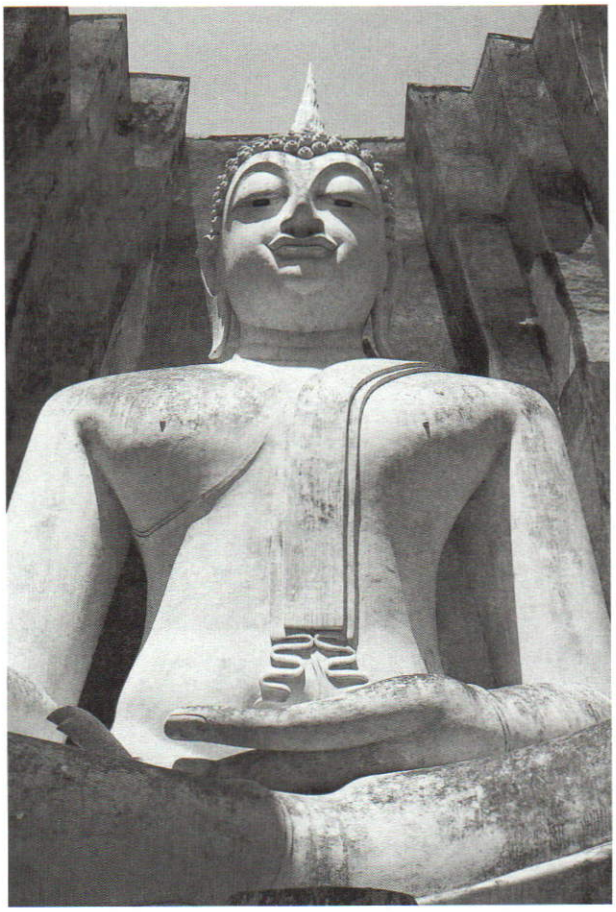

พระอจนะ วัดศรีชุม

และเรื่องที่สำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ เดิมเรื่องเกี่ยวกับพระราชวงศ์พ่อขุนศรีนาวนำถุม ซึ่งได้ศึกษาเล่าเรียนกันมาว่า พ่อขุนศรีนาวนำถุมมีพระราชโอรส ๒ พระองค์ คือ **พ่อขุนผาเมือง** กับ **พระยาคำแหงพระราม** *(ซึ่งไม่ได้ครองเมืองใด)* ดังเช่น **ศาสตราจารย์ขจร สุขพานิช** ได้สร้างสาแหรกแห่งพระราชวงศ์นี้ไว้ แล้วชี้แจงว่า **"จึงเห็นได้ชัดว่า โอรสของพ่อขุนศรีเนานำถม มี ๒ องค์ คือ พ่อขุนผาเมือง และพระอนุชา คือ พระยาคำแหงพระราม"** นั้น เมื่อเกิดมี **"พ่อขุนนำถุมผู้บุตร"** ดังผลของการสัมมนาศิลาจารึกสุโขทัยหลักที่ ๒ ฯ ครั้งที่ ๓ ก็กลายเป็นว่า พ่อขุนศรีนาวนำถุม มีพระราชโอรส ๓ พระองค์

แล้วเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ของกรุงสุโขทัยคงจะต้องเปลี่ยนแปลงไปถึงเรื่อง ขอมสบาดโขลญลำพง ซึ่งยึดครองกรุงสุโขทัยนั้น ก็คงจะต้องเปลี่ยนเป็นสมัยพ่อขุนนำถุม

พ่อขุนผาเมืองแห่งเมืองราด

พระราชประวัติของพ่อขุนผาเมืองแห่งเมืองราดได้เริ่มปรากฏชัดเจนมากขึ้น เมื่อผู้บันทึกผลของการสัมมนาครั้งนี้ ได้ลำดับเหตุการณ์และเรื่องราวของพ่อขุนผาเมืองทั้งตัวจารึกและรายงานการบันทึกต่อจากพระราชประวัติของพ่อขุนนำถุมว่า

"ดังข้อความในจารึกด้านที่ ๑ บรรทัดที่ ๑๒ ๑๙-๒๑ *'เป็นขุนในเมืองเชลียง... เมืองใต้ออกพ่อขุนนำถุม' 'เมืองแหงเมืองสุโขทัย ๐ พ่อขุนนำถุมรบศึกมาได้ให้เข้าให้สินแก่ท่านแล ๐ พี่สองน้องได้หนึ่ง' 'ลูกพ่อขุนศรีนาวนำถุมผู้หนึ่งชื่อพระยาผาเมือง เป็นขุนในเมืองราดเมืองลุมคงแสนช้างมาฝากรอม บ้านเมืองออกหลวงหลายแก่กมอ'* ทั้งหมดนี้แสดงว่า *พ่อขุนศรีนาวนำถุมโปรดให้โอรสอีกองค์หนึ่งนาม **'กมรแดงอัญผาเมือง'** หรือ **'พระยาผาเมือง'*** ไปครองเมืองราดเมืองลุม พระยาผาเมืองเป็นเจ้าเมืองที่มีความสามารถแกล้วกล้าในการรบ ในการปกครอง

เป็นอย่างยิ่ง พระยาผาเมืองทรงตีได้เมืองต่างๆ มาเป็นเมืองขึ้นเมืองออก อีกทั้งได้ช้างไว้ใช้ในบ้านเมืองเป็นจำนวนมาก ความในช่วงนี้อาจสันนิษฐานได้ตามเค้าเงื่อนในตอนต้นว่า เมื่อพระยาผาเมืองได้เมืองขึ้นเมืองออกหรือทรัพย์สินมีช้างเป็นต้น ก็จักต้องถูกแบ่งออกตามส่วนดังคำที่กล่าวว่า 'พี่สองน้องได้หนึ่ง' เสมอไป"

และอีกตอนหนึ่งได้บันทึกถึงพระราชประวัติของพ่อขุนผาเมืองครองเมืองราดว่า

"ในจารึกด้านที่ ๑ บรรทัดที่ ๓๘ เป็นต้นไป ถึงบรรทัดที่ ๔๐ น่าจะสันนิษฐานว่า พระยาผาเมืองเจ้าเมืองราด คงจะเป็นกษัตริย์ที่ทรงทศพิธราชธรรม ยึดมั่นในหลักธรรมของพระพุทธศาสนา มีความรู้ความสามารถเป็นเลิศ ฉะนั้น พระองค์จึงน่าจะดำรงอยู่ในฐานะพระอาจารย์ และมีพระคุณต่อท้าวพระยามหากษัตริย์ทั้งหลาย และในตอนนั้น พระยาผาเมืองน่าจะได้เคยเสด็จมาอยู่ที่เมืองศรีสัชนาลัย โดยฐานะเป็นปูชนียบุคคลอีกด้วย"

เรื่องของพระจริยวัตรและพระปรีชาสามารถส่วนพระองค์ของพ่อขุนผาเมือง มีปรากฏเท่าที่ได้กล่าวมา

ส่วนเรื่องอื่น โดยเฉพาะก็คือเรื่องพระสหายที่สนิทสนมที่สามารถร่วมเป็นร่วมตายกันได้ของพ่อขุนผาเมือง ก็คือ พ่อขุนบางกลางหาว และพระสหายผู้นี้จะได้มีบทบาทสำคัญต่อไป

พ่อขุนบางกลางหาว ขณะนั้นครองเมืองบางยาง และเป็นผู้ที่ริเริ่มในการที่จะยึดอำนาจคืนจากขอมสบาดโขลญลำพง เมื่อมีเรื่องขอมสบาดโขลญลำพงเกิดขึ้นก็เกิดปัญหาตามติดขึ้นมาอีก

ปัญหาเกี่ยวกับขอมสบาดโขลญลำพงก็คือคนผู้นี้เป็นใคร ?

ศาสตราจารย์ยอช เซเดส์ ซึ่งศาสตราจารย์ขจร สุขพานิช ได้กล่าวไว้ใน "วารสารศรีนครินทรวิโรฒ พิษณุโลก ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-เมษายน ๒๕๑๘) ว่าเป็นผู้ "ได้เปิดสุโขทัยศึกษาเป็นวิชาการในเมืองไทย แต่ พ.ศ.๒๔๖๔" กล่าวถึง ประวัติความเป็นมาของขอม

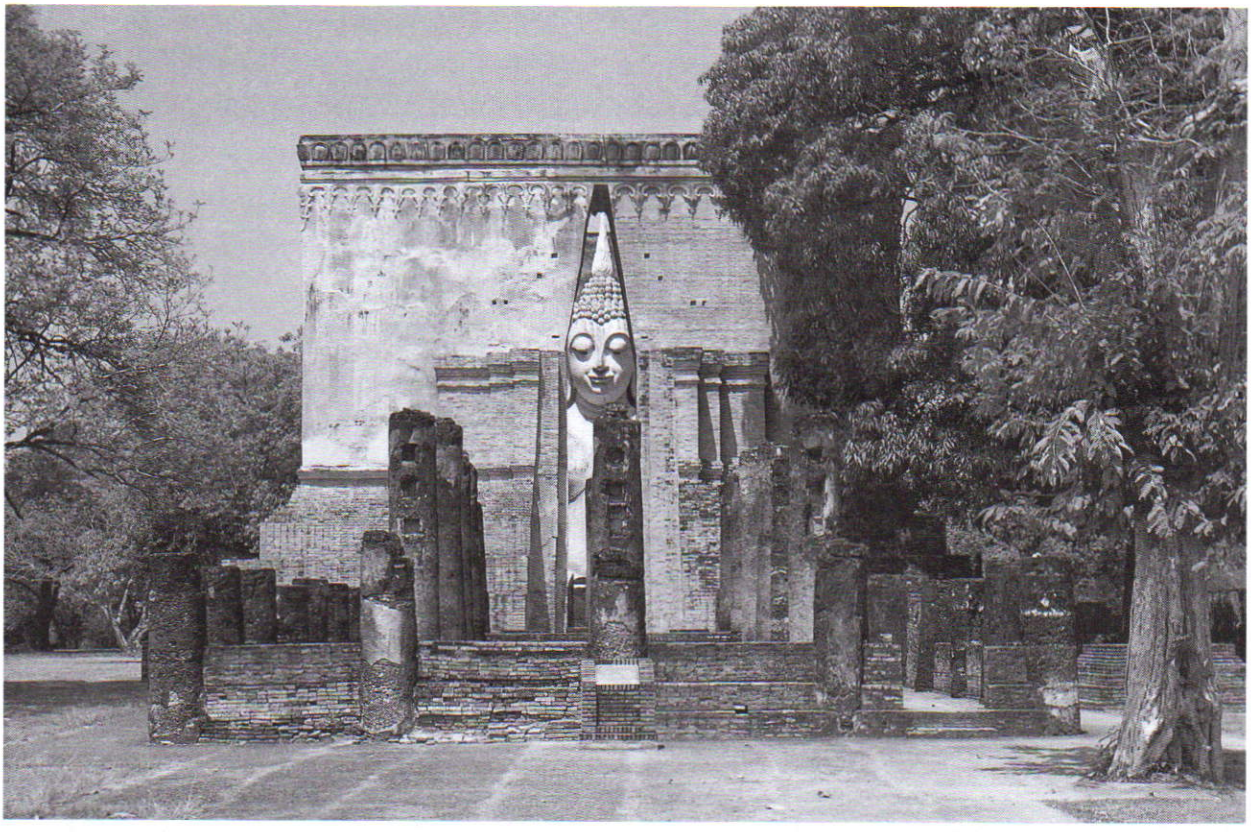

วัดศรีชุม ณ อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย จังหวัดสุโขทัย

ปรางค์วัดพระพายหลวง ศูนย์กลางของเมืองสุโขทัยสมัยแรกเริ่ม เมื่อประมาณตอนกลางของพุทธศตวรรษที่ ๑๘

วัดเชตุพน วัดขนาดใหญ่นอกเมืองสุโขทัยด้านทิศใต้

สบาดโขลญลำพงผู้นี้ไว้อย่างสั้นๆ ว่า **"เป็นผู้แทนเขมร"**

ปรีดา ศรีชลาลัย ได้กล่าวไว้ในเรื่อง **"สุโขทัยสมัยราชวงศ์ศรีอินทราทิตย์"** ว่า

"จารึกสุโขทัยหลักที่ ๒ บรรทัดที่ ๖ ระบุชื่อ ลำพง ต่อจากเมืองฉอด คำว่า ลำพง เป็นชื่อเมืองใกล้เคียงกับเมืองฉอด... ถ้าคิดว่าเป็นคำไทยก็มีทางคิดได้ เพราะชื่อลำปาง ลำพูน เป็นตัวอย่างให้เห็นแนวทางเทียบกันได้มีอยู่แล้ว

เมื่อมีชื่อเมืองลำพงเป็นหลักฐานเช่นนี้ ลองคิดว่าโขลญ เป็นเจ้าเมืองลำพง เรียกว่า โขลญลำพงได้หรือไม่ ถ้าเป็นไปได้ ก็หมายความว่า โขลญลำพงนั้น แต่ก่อนเคยเป็นเจ้าเมืองลำพงใกล้เมืองฉอด บังเอิญไทยใหญ่แผ่อำนาจลงมาก่อน พ.ศ. ๑๗๖๒ ชะรอยโขลญเจ้าเมืองลำพงจะอ่อนน้อมโดยดี เข้าฝักใฝ่เป็นพวกไทยใหญ่ ทำการรุกรบลงมาทางสุโขทัย จนไทยใหญ่ ถือว่าความชอบมากมาย จึงให้โขลญลำพงครอบครองดินแดนภาคสุโขทัยอยู่ชั่วระยะหนึ่ง" สรุปความว่า **โขลญลำพงเป็นคนไทย**

ศาสตราจารย์ ขจร สุขพานิช ได้ตอบคำถามของผู้ฟังปาฐกถาของท่านเรื่อง **"การศึกษาประวัติศาสตร์ไทยสมัยก่อนสุโขทัย"** ว่า

"เป็นคนพื้นเมืองเดิม เมื่อสิ้นผู้ปกครองคือขุนเนานำถมก็ยึดอำนาจแล้วขึ้นเป็นกษัตริย์"

ในบันทึกเกี่ยวกับศิลาจารึกหลักที่ ๒ฯ ที่อ้างมาโดยลำดับ กล่าวว่า

"เมืองขอมสบาดโขลญลำพง ซึ่งเป็นคนดงคนป่าพยายามยึดอำนาจเมืองสุโขทัยศรีสัชนาลัย พ่อขุนบางกลางหาวจึงพยายามปราบปรามให้ราบคาบ แต่ไม่สำเร็จ ต้องอาศัยกำลังฝีมือของพระยาผาเมืองจึงชนะ"

นี่คือปัญหาเกี่ยวกับขอมสบาดโขลญลำพงเป็นใคร เป็นเขมร เป็นคนไทย หรือ เป็นคนป่าคนดง ขอท่านผู้อ่านพิจารณาวินิจฉัย แต่จะเป็นใครก็ตาม คนๆ นี้มีตัวตนจริง ยึดสุโขทัยได้ชั่วระยะหนึ่งจริง และเปิดฉากการสู้รบอย่างดุเดือดฉกาจฉกรรจ์ จนสองพ่อขุนแห่งเมืองราดและพ่อขุนแห่งเมืองบางยางต้องรวมกำลังพลเข้าปราบปรามด้วยยุทธวิธี **"ล่อเสือออกจากถ้ำ"** ซึ่งจะได้นำรายละเอียดเสนอในตอนต่อไป

ปราบขอมสบาดโขลญลำพง

ได้กล่าวมาแล้วว่าขอมสบาดโขลญลำพงนำกำลังเข้ายึดกรุงสุโขทัย พ่อขุนบางกลางหาว เจ้าเมืองบางยาง ผู้เป็นพระสหายของพ่อขุนผาเมือง จึงยกกำลังเข้าปราบแต่ทำการไม่สำเร็จ ต้องขอความร่วมมือจากพ่อขุนแห่งเมืองราด ซึ่งก็ได้ทั้งตัวพ่อขุนและไพร่พลมาร่วมวางแผนปราบ ผู้บันทึกการสัมมนาศิลาจารึกหลักที่ ๒ฯ กล่าวไว้ตอนหนึ่งว่า

"พ่อขุนบางกลางหาวจึงพยายามจะปราบปรามขอมสบาดโขลญลำพงให้ราบคาบ แต่กระทำไม่สำเร็จ ต้องอาศัยกำลังฝีมือของพระยาผาเมืองจึงปราบชนะ จากนั้นก็ยกเมืองสุโขทัยให้พ่อขุนบางกลางหาวครอบครองต่อไป"

ปรีดา ศรีชลาลัย เขียนวิจารณ์เหตุการณ์ครั้งนี้ไว้ค่อนข้างละเอียดไว้ในหนังสือชื่อ **"รวมเรื่องของศรีชลาลัย ภาค ๑"** พิมพ์เป็นครั้งแรกเมื่อวันที่ ๓๑ กรกฎาคม ๒๕๐๗ ก่อนการสัมมนาเรื่องศิลาจารึกหลักที่ ๒ฯ ครั้งที่ ๓ ประมาณ ๑๓ ปี ซึ่งก่อนจะกล่าวถึงรายละเอียดโดยลำดับ **ปรีดา ศรีชลาลัย** ได้ออกตัวว่า "เค้าความที่จะบรรยายนี้ มีกล่าวไว้ในจารึกสุโขทัยหลักที่ ๒ ด้านที่ ๑ ตั้งแต่บรรทัดที่ ๒๒ ถึงบรรทัดที่ ๓๒ แต่การเล่าเรื่องนั้น จำเป็นต้องอาศัยส่วนนิษฐานประกอบบ้าง เพื่อให้ความแจ่มแจ้งตามที่ข้าพเจ้าคิดเห็น หากมีข้อบกพร่องหรือเกินเลยประการใด ขอประทานโทษล่วงหน้าไว้ก่อน"

แล้วเริ่มเรื่องว่า

"ขั้นที่ ๑ เมื่อพ่อขุนบางกลางท่าวกำหนดแผนการและปรึกษาพ่อขุนผาเมืองร่วมเห็นชอบด้วยแล้ว ทั้งสองฝ่ายระดมกำลังออกจากเมืองของตน มาชุมนุมกัน ณ ที่แห่งหนึ่ง แล้วเคลื่อนทัพเข้าโอบเมืองศรีสัชนาลัย เพื่อขู่ขวัญเมืองศรีสัชนาลัยในเบื้องต้น ให้ตระหนักว่า กองทัพที่ยกมาครั้งนั้นมากมายเหลือกำลัง แต่แล้วก็ให้พ่อขุนผาเมืองยกแยกไปบางขลง บางขลงอยู่ตรงไหน เมื่อวิเคราะห์ดูวิธีการที่พ่อขุนทั้งสองชุมนุมทัพและเคลื่อนกำลังแผ่มาแล้ว ฝ่ายหนึ่งเข้าโจมตีเมืองศรีสัชนาลัย อีกฝ่ายหนึ่งตีบางขลง ชวนให้คิดเห็นว่า ชะรอยคงจะไม่ไกลจากศรีสัชนาลัยมากนัก ถ้าเช่นนั้นแล้ว บางขลงก็น่าจะอยู่ในระหว่างศรีสัชนาลัย-สุโขทัย ตรวจดูชื่อเมืองน้อยในระหว่างสอง

เมืองใหญ่นั้น พบชื่อเมืองบางขังเป็นชื่อที่ใกล้กับบางขลงมาก ถ้าเมืองบางขลงคือเมืองบางขังจริง ต้องนับว่าพ่อขุนบางกลางท่าวางแผนการยุทธแนบเนียนดีอย่างยิ่ง บางขังตั้งอยู่ที่ริมลำน้ำฝากระดาน ปลายแดนศรีสัชนาลัยต่อสุโขทัย มีวัดสำคัญเหลืออยู่ ๒ วัด คือ วัดใหญ่กับวัดโบสถ์ ห่างจากเมืองสุโขทัยราว ๒๐ กิโลเมตรเศษ เทียบระยะห่างราวกรุงเทพฯ - สุมทรปราการ เห็นจะพอไล่เลี่ยกัน เมื่อพ่อขุนผาเมืองเข้าบางขลง ย่อมทำให้เกิดข่าวทั้งสองด้าน คือ ด้านศรีสัชนาลัย จะต้องคิดว่ามีศึกติดเมืองสุโขทัยด้วย เป็นเหตุให้ศรีสัชนาลัยสิ้นหวังที่จะขอกำลังจากสุโขทัยมาช่วย และแม้จะแต่งม้าเร็วรุดไปรายงานสุโขทัยก็ทำไม่ถนัด เพราะทัพพ่อขุนผาเมืองสกัดทางอยู่ การต่อสู้ป้องกันเมืองศรีสัชนาลัยโดยกระทันหันมิทันเตรียมระดมกำลังให้พรักพร้อมก่อน และโดยไม่มีทางหวังจะได้กำลังหนุนจากสุโขทัย คงเกิดย่อหย่อนท้อถอย เป็นการเสียเปรียบแก่พ่อขุนบางกลางท่าวอย่างรวดเร็วในเบื้องต้น ฝ่ายด้านสุโขทัยพอรู้ตัวว่ามีศึกกองทัพข้าศึกประชิดแดนเมืองสุโขทัยเสียแล้ว จำเป็นต้องรีบระดมกำลังประจำหน้าที่ป้องกันเมืองสุโขทัยไว้ให้ก่อนอื่น เพราะขั้นแรกยังไม่ทราบแน่ว่า นอกจากมีกองทัพข้าศึกจู่โจมเข้าตีทางด้านเหนือ ยังจะมีทางด้านอื่นอย่างไรอีกหรือไม่ การคุมเชิงคอยป้องกันสุโขทัยนี้เอง ย่อมเป็นโอกาสให้พ่อขุนผาเมืองตีบางขลงได้อย่างสะดวกดาย ส่วนพ่อขุนบางกลางท่าวก็รีบโหมกำลังตีศรีสัชนาลัยได้ไม่ยากเช่นเดียวกัน เมื่อตีได้แล้ว เร่งจัดวางกำลังป้องกันศรีสัชนาลัยไว้รับมือกับขอมสมาดโขลญลำพงเต็มที่ ฝ่ายพ่อขุนผาเมืองกวาดต้อนชาวบางขลงตามธรรมเนียมศึก เสร็จแล้วยกกลับคืนไปเมืองราดเสียครั้งหนึ่ง พอการรบขั้นแรกสุดสิ้นลง คราวนี้ขอมสมาดโขลญลำพงคงจะทราบเรื่องดีว่า ข้าศึกเป็นแต่ตีกวาดบางขลงและถอนกำลังกลับไปเมืองราด แต่อีกทัพหนึ่งที่ตีเมืองศรีสัชนาลัยได้แล้วยึดครองอยู่ ขอมสมาดโขลญลำพงจำเป็นต้องใช้ความคิดมากหน่อย จะควรยกทัพไปขับไล่ข้าศึกที่เมืองศรีสัชนาลัยหรือรีบไปทำตอบแทนเมืองราดทางใดทางหนึ่งก่อน ถ้ารีบไปตีเมืองราด น่าหวาดเกรงกองทัพข้าศึกทางเมืองศรีสัชนาลัย จะยกมาตีเมืองสุโขทัยและทางไปเมืองราด คงไกลและไปลำบากกว่าไปเมืองศรีสัชนาลัย ฉะนั้นจำเป็นต้องไปปราบข้าศึกที่เมืองศรีสัชนาลัยเสียก่อน แล้วจึงค่อยระดมกำลังไปทำลายเมืองราดขั้นต่อไป การตัดสินใจข้อนี้คงไม่ชักช้า ดังนั้นจึงปรากฏว่า ขอมสมาดโขลญลำพงเคลื่อนกำลังมุ่งตรงไปขับไล่ข้าศึกที่เมืองศรีสัชนาลัยในระยะต่อมาทันที

ขั้นที่ ๒ ฝ่ายพ่อขุนบางกลางท่าว เมื่อยึดเมืองศรีสัชนาลัยได้แล้ว คงรีบเสริมกำลังเป็นการใหญ่ การวางกำลังซุ่มไว้ภายนอกเมือง ย่อมเป็นของจำเป็น เพราะมีสถานที่เหมาะแก่ทางยุทธศาสตร์ คือ บริเวณป่าไม้แดงระหว่างเขาพระศรีไปหาเขารังแร้ง *(มหาธรรมราช)* กำลังที่วางไว้นี้ ใช้เป็นกองโจรคอยตีตัดการลำเลียง หรือตีตัดท้ายพลของกองทัพขอมสมาดโขลญลำพง ก็น่าจะทำได้ถนัด เข้าใจว่าพ่อขุนบางกลางท่าวคงจะดำเนินการเต็มที่เพื่อให้ได้ผลในการทอนกำลังขอมสมาดโขลญลำพงลงจนได้ ครั้นเมื่อขอมสมาดโขลญลำพงเดินทัพประชิดเมืองศรีสัชนาลัย พ่อขุนบางกลางท่าวต่อต้านเป็นสามารถขอมสมาดโขลญลำพงตีหักเข้าเมืองไม่ได้ ต้องรบติดพันกันอยู่ พ่อขุนบางกลางท่าวก็เริ่มแสดงแผนลวงขอมสมาดโขลญลำพง คือ รีบให้ม้าเร็วไปแจ้งแก่ทัพพ่อขุนผาเมือง ณ เมืองราด พ่อขุนผาเมืองเดินทัพมาสมทบที่เมืองศรีสัชนาลัยโดยด่วน สองพ่อขุนทรงช้างเชือกเดียวกันออกตรวจพล ให้เป็นที่ปรากฏว่า พ่อขุนผาเมืองทรงร่วมมือต่อรบอยู่ที่เมืองศรีสัชนาลัย ข่าวนี้เองคงแพร่ไปถึงขอมสมาดโขลญลำพงแน่ เมื่อขอมสมาดโขลญลำพงทราบชัดว่า เจ้าเมืองราดมาสมทบอยู่ที่ศรีสัชนาลัย คงเบาใจมาก เพราะมีโอกาสที่จะทุ่มกำลังโถมเข้าตีศรีสัชนาลัย

แห่งเดียว ไม่ต้องถึงกังวลกับเมืองราด จึงเร่งระดมกำลังจากสุโขทัยเพิ่มด้านศรีสัชนาลัย เพื่อบดขยี้สองพ่อขุนที่ศรีสัชนาลัยให้แตกหักลงไป กำลังที่เหลือทางสุโขทัยคงจะน้อยเต็มที ฝ่ายทางเมืองศรีสัชนาลัย เมื่อทำข่าวให้ปรากฏว่า ทัพพ่อขุนผาเมืองรวมอยู่ที่ศรีสัชนาลัยแล้วไม่ช้านักก็ให้พ่อขุนผาเมืองถอนทัพกลับไปยังเมืองราดเงียบๆ พ่อขุนบางกลางท่าวพยายามต่อสู้ป้องกันเมืองศรีสัชนาลัยอย่างสุดเหวี่ยง ขอมสมาดโขลญลำพงยังไม่สามารถเอาชนะได้

ขั้นที่ ๓ เมื่อขอมสมาดโขลญลำพงเทกำลังส่วนมากทุ่มไปศรีสัชนาลัย สมคะเนพ่อขุนบางกลางหาวแล้ว พ่อขุนบางกลางหาวก็เริ่มแต่งม้าเร็วไปแจ้งให้พ่อขุนผาเมืองทราบ เพื่อให้รีบเดินทัพวกไปที่เมืองสุโขทัย พ่อขุนผาเมืองเร่งรุดไปโจมตีเมืองสุโขทัยไม่ลดละ คราวนี้ขอมสมาดโขลญลำพงตกในที่ลำบากต้องใจเสียเป็นแน่ เพราะถ้าขืนต่อรบทางศรีสัชนาลัยเรื่อยไป หากเสียเมืองสุโขทัยแก่พ่อขุนผาเมือง ตนจะต้องถูกกระหนาบระหว่างศรีสัชนาลัยกับสุโขทัยจำเป็นต้องแบ่งกำลังทัพล่ากลับมาช่วยป้องกันสุโขทัย ดังนั้น ในขณะที่ขอมสมาดโขลญลำพงถอนกำลังกลับนี่เอง พ่อขุนบางกลางท่าวจะต้องโถมกำลังออกตามตีพร้อมกับกองซุ่มที่ป่าไม้แดงร่วมระดมกำลังรังควานขนานใหญ่ ขอมสมาดโขลญลำพงถอยทัพยังไม่ทันถึงสุโขทัย พ่อขุนผาเมืองเข้ายึดสุโขทัยได้ก่อน ฝ่ายพ่อขุนบางกลางท่าวก็ตามตีไม่ลดละ ทัพขอมสมาดโขลญลำพงก็ถึงจุดจบเมื่อถึงชานเมืองสุโขทัย เพราะจะเข้าเมืองก็ไม่ได้จะหันมาต่อสู้ทัพพ่อขุนบางกลางท่าวก็ไม่ถนัด ขืนรั้งรอช้าช้า ต้องถูกบดขยี้แหลกที่ชานเมืองนั้นเอง ในที่สุดต้องแตกพ่ายหาทางหนีเอาตัวรอด

เมื่อทัพพ่อขุนบางกลางท่าวถึงสุโขทัยเป็นอันว่าดินแดนตั้งแต่ศรีสัชนาลัยตลอดมาถึงชานเมืองสุโขทัยตกอยู่ในอำนาจของพ่อขุนบางกลางท่าวทั้งหมด ส่วนพ่อขุนผาเมืองได้แต่หัวเมืองสุโขทัยโดยเฉพาะกองทัพของพ่อขุนบางกลางท่าวยังคงตั้งอยู่นอกเมืองสุโขทัย คงจะเป็นทำนองว่าคอยป้องกันอยู่ภายนอก คราวนี้ก็เกิดปัญหาที่พ่อขุนผาเมืองต้องขบคิดว่าจะควรทำอย่างไร เพราะพ่อขุนบางกลางท่าวมิได้แสดงความยินดีออกโอษฐ์ยกเมืองสุโขทัยถวายให้เป็นสิทธิแก่พ่อขุนผาเมือง และน่าที่จะเป็นที่ทราบกันดีแล้วว่า การรุกรบครั้งนี้พ่อขุนบางกลางท่าวเป็นผู้เริ่มงานและวางแผนการโดยตลอด พ่อขุนผาเมืองเป็นแต่ผู้ช่วย การที่พ่อขุนผาเมืองเข้าตีบางขลงก็เพียงแต่ตีกวาด มิได้ยึดครอง และได้บางขลงแล้วยกกลับไปเมืองราดทันที ครั้งที่ ๒ พ่อขุนบางกลางท่าวขอให้พ่อขุนผาเมืองนำทัพไปปรากฏที่เมืองศรีสัชนาลัย แล้วก็ยกทัพกลับไปเมืองราดตามเดิมอีก ครั้งที่ ๓ อันเป็นขั้นแตกหัก พ่อขุนผาเมืองเป็นฝ่ายยกทัพตีเมืองสุโขทัย ตามแผนของพ่อขุนบางกลางท่าว และพอเข้าเมืองสุโขทัยได้ไม่ช้า ทัพพ่อขุนบางกลางท่าวก็ตลุยไล่ขอมสมาดโขลญลำพงมาถึงสุโขทัย ชัยชนะของพ่อขุนผาเมืองถือเสมือนว่าเป็นการทำตามคำสั่งของพ่อขุนบางกลางท่าว เพียงบุกเข้าเมืองสุโขทัยได้ แต่ยังไม่ถึงขนาดยึดครองดินแดนภายนอกกำแพงเมืองสุโขทัยยังตกอยู่ในอำนาจของพ่อขุนบางกลางท่าว เมื่อเป็นเช่นนี้แล้วพ่อขุนผาเมืองจะควรยึดครองสุโขทัยต่อไปหรือไม่ แต่พ่อขุนผาเมืองฉลาดทันท่วงที รีบยกเมืองสุโขทัยให้แก่พ่อขุนบางกลางท่าวทั้งๆ ที่กองทัพของพ่อขุนผาเมืองยังคงตั้งอยู่ในเมืองสุโขทัยนั้น ฝ่ายพ่อขุนบางกลางท่าวผู้หลักแหลมในกลศึก ไม่ยอมรับเมืองสุโขทัย เมื่องานขั้นนี้ลุล่วงตลอด นับว่าได้ชัยชนะขอมสมาดโขลญลำพงเด็ดขาด"

นี่คือผลของการปราบผู้ที่เข้ายึดกรุงสุโขทัยของพ่อขุนผาเมืองและพ่อขุนบางกลางท่าว ซึ่งปัจจุบันศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ ณ นคร นักอ่านจารึกคนสำคัญของไทยท่านหนึ่ง แนะว่าอาจเป็นขุนบางกลางหาว และเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปแล้ว ดังนั้นจึงเรียกชื่อของ

พ่อขุนผู้นี้ว่า **พ่อขุนบางกลางหาว** ส่วนในข้อความของ ปรีดา ศรีชลาลัย เรียกว่า พ่อขุนบางกลางท่าว ก็เพราะสมัยก่อนหรือสมัยที่ท่านผู้เขียนได้เขียนขึ้นตามชื่อที่ออกเสียงในขณะนั้นจึงได้คงการเขียนไว้อย่างเดิมตามหลักฐานที่อ้าง และอีกชื่อหนึ่งคือชื่อของขอมสมาดโขลญลำพง ปัจจุบันก็เปลี่ยนเป็นขอมสบาดโขลญลำพงแล้ว

ข้อสังเกตอีกประการหนึ่งก็คือ เรื่องความสำคัญของการปราบปรามขอมสบาดโขลญลำพง ก็คือ ข้อสันนิษฐานของ ปรีดา ศรีชลาลัย ดูจะให้เกียรติแก่พ่อขุนบางกลางหาวมากกว่าพ่อขุนผาเมือง เพราะพ่อขุนผาเมืองเป็นผู้คอยปฏิบัติตามคำสั่งของพ่อขุนบางกลางหาวเป็นส่วนใหญ่ แต่ในบันทึกผลของการสัมมนาศิลาจารึกหลักนี้ครั้งที่ ๓ นี้ ระบุถึงความสำคัญของพ่อขุนผาเมือง หรือพระยาผาเมืองไว้ว่า

"พ่อขุนบางกลางหาวนั้น น่าจะเป็นคนไทยที่มีความสัมพันธ์ฉันท์มิตรสนิทกับพระยาผาเมือง และคงจะได้รับการอุปการะในด้านต่างๆ โดยเฉพาะในด้านการทหารจากพระยาผาเมืองมาโดยตลอด และเมื่อขอมสบาดโขลญลำพงที่เป็นคนดงคนป่า พยายามจะยึดอำนาจเมืองสุโขทัยศรีสัชนาลัย พ่อขุนบางกลางหาวจึงพยายามจะปราบให้ราบคาบ แต่กระทำไม่สำเร็จ ต้องอาศัยกำลังฝีมือของพระยาผาเมืองปราบจึงชนะ"

อภิเษกพ่อขุนบางกลางหาว ให้ครองสุโขทัย

เมื่อปราบขอมสบาดโขลญลำพงแล้ว และพ่อขุนผาเมืองได้ร่วมมือในการราชาภิเษกพ่อขุนบางกลางหาวเป็นกษัตริย์ครองสุโขทัย พร้อมกับทรงมอบพระนามว่า ศรีอินทรปตินทราทิตย์ ซึ่งกษัตริย์นครศรีโสธรปุระยกย่องถวายแก่พ่อขุนบางกลางหาว แต่พ่อขุนบางกลางหาวได้ทรงตัดพระนามให้เหลือเพียงแต่ **"ศรีอินทราทิตย์"** แล้วเสด็จขึ้นครองราชย์ ทรงเป็นปฐมกษัตริย์แห่งราชวงศ์พระร่วงเมื่อ พ.ศ. ๑๗๙๒

ทำไมพ่อขุนผาเมืองไม่ทรงเป็น กษัตริย์สุโขทัย?

เมื่อเสร็จพิธี *(ราชาภิเษก)* แล้ว ก็กลับบ้านเมืองดังเดิม" เรื่องนี้ได้เกิดเป็นปัญหาขึ้นมาว่า "ทำไมพ่อขุนผาเมืองไม่เป็นกษัตริย์สุโขทัย ทั้งๆ ที่ทรงยึดเมืองสุโขทัย" นักประวัติศาสตร์ นักโบราณคดี นักอ่านศิลาจารึก และผู้ที่สนใจในชีวประวัติบุคคลสำคัญของไทย ต่างให้เหตุผลแตกต่างกัน ขอประมวลมาให้ท่านผู้อ่านได้พิจารณาโดยลำดับดังนี้

ศาสตราจารย์ หม่อมเจ้า สุภัทรดิศ ดิศกุล คณบดีคณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร ทรงวิจารณ์ไว้ในวารสารโบราณคดี ของมหาวิทยาลัยศิลปากร ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๔ โดยได้ทรงพิจารณาหนังสือเรื่อง "ศิลปะและประวัติศาสตร์สุโขทัยที่กรมศิลปากรจัดพิมพ์ เนื่องในวันเด็กแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๑๕ ซึ่ง**นางจิรา จงกล** เป็นผู้เรียบเรียง โดยทรงแยกพิจารณาเป็นข้อๆ โดยเฉพาะข้อที่ ๒ มีว่า

"๒. เรื่องพ่อขุนผาเมืองไม่ครองสุโขทัย แต่กลับอภิเษกให้พ่อขุนบางกลางท่าว *(ปัจจุบัน ศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ ณ นคร แนะว่า อาจเป็นบางกลางหาว)* ขึ้นครองแทน พร้อมทั้งให้ตำแหน่งของตนที่พระราชาขอมเคยประทานให้นั้น ข้าพเจ้าเข้าใจว่า พ่อขุนผาเมืองตั้งตน

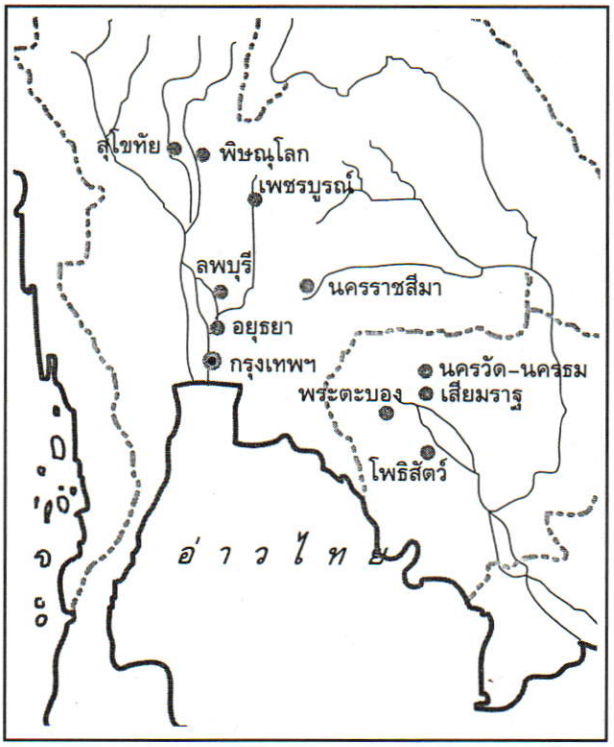

แผนที่แสดงเขตแดนติดต่อระหว่างไทย-เขมร

ไว้ในตำแหน่งสูงกว่า เทียบเท่าพระราชาขอมที่เดียว พ่อขุนศรีอินทราทิตย์ *(บางกลางท่าว)* แต่เดิมอาจเป็นประเทศราชขึ้นต่อพ่อขุนผาเมืองก็ได้ แต่เนื่องจากเราได้ค้นพบศิลาจารึกของราชวงศ์พ่อขุนผาเมืองเพียงหลักเดียว คือหลักที่ ๒ นี้เอง เราจึงไม่สามารถทราบได้ว่าเรื่องราวต่อไปเป็นอย่างไร ราชวงศ์ของพ่อขุนศรีอินทราทิตย์จึงกลับมามีความสำคัญกว่า"

รองศาสตราจารย์ ศรีศักดิ์ วัลลิโภดม กล่าวไว้ในเรื่อง **"พ่อขุนผาเมืองไม่ได้หายไปไหนฯ ในวารสารศิลปวัฒนธรรมปีที่ ๒๑ ฉบับที่ ๖ เดือนเมษายน ๒๕๔๓"** ว่า

"หลังจากพ่อขุนศรีนาวนำถุมสิ้นพระชนม์ ก็เกิดความวุ่นวายขึ้น ทำให้อำนาจไปอยู่ในมือขอมสบาดโขลญลำพง จนเป็นเหตุให้พ่อขุนผาเมืองผู้เป็นราชโอรส และพ่อขุนบางกลางหาวผนึกกำลังมาชิงเมืองสุโขทัย

ข้าพเจ้ามีความเห็นว่า พ่อขุนผาเมืองมีสถานภาพและอะไรที่กว้างขวางใหญ่โตกว่าพ่อขุนบางกลางหาวมากมาย การที่ไม่ครองเมืองสุโขทัย ซึ่งขณะนั้นก็คือเมืองเล็กๆ เมืองหนึ่งเท่านั้น ในขณะที่เมืองราดน่าจะอยู่ในตำแหน่งที่สำคัญกว่า

ข้าพเจ้าเคยเชื่อแต่แรกว่า เมืองราดน่าจะเป็นเมืองนครราชสีมา แล้วตอนหลังได้เปลี่ยนเป็นนครไทยแทน เพราะทั้งสองเมืองนี้อยู่บนเส้นทางคมนาคมที่ติดต่อกับชุมชนและบ้านเมืองที่เติบโตในสมัยนั้นได้มากกว่า ยิ่งกว่านั้น การที่กษัตริย์ขอมให้ทั้งลูกสาว พระขรรค์ชัยศรี และตำแหน่งกมรเตงอัญศรีอินทราทิตย์ ซึ่งเทียบเท่ากับเจ้านายหรือขุนนางตำแหน่งสำคัญนั้น ก็คือสิ่งที่แสดงให้เห็นความสำคัญต่อพ่อขุนผาเมืองเป็นอย่างดีนั่นเอง"

หม่อมเจ้าจันทร์จิรายุ รัชนี ทรงกล่าวไว้ในเรื่อง **"ประวัติศาสตร์และศิลปะสุโขทัย ก่อนพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ พ.ศ.๑๗๒๑-๑๗๘๘"** ตอนหนึ่งมีว่า

"*(จารึกวัดศรีชุมว่า)* ชื่อศรีอินทรบดินทราทิตย์ นามเดิม กมรเตงอัญผาเมือง เมื่อก่อนผีฟ้าเจ้าเมืองศรีโสธรปุระให้ลูกสาวชื่อ นางสุขรมหาเทวี กับขรรค์ชัยศรี ให้นามเกียรติแก่พ่อขุนผาเมืองเหียม"

ความว่า พ่อขุนผาเมืองหรือกมรเตงอัญผาเมืองได้ลูกสาวเจ้าเมืองกัมพูชา *(ชัยวรมันที่ ๘)* พระนามนางสุขรมหาเทวี ส่วนพ่อขุนผาเมืองได้นามว่า ศรีอินทรบดินทราทิตย์และพระขรรค์ชัยศรี หมายความว่า กมรเตงอัญผาเมือง เป็นอุปราชกรุงกัมพูชาถืออาญาสิทธิ์ *(พระขรรค์ชัยศรี)*

เรื่องเดียวกันนี้ มีในจารึกกัมพูชาหลักหนึ่งชื่อจารึกบันทายศรี *(วัดนางพญา)* เผอิญไม่มีศักราช แต่ข้อความในตอนนี้ว่า 'ในแผ่นดินพระบาทศรีชัยวรมะเทวะปรเมศวรบาท *(ชัยวรมันที่ ๘ ผู้ล่วงลับไปแล้ว)* พระบาทศรีศรินทรเทวะได้รับยุวราชาภิเษกพร้อมกับพระภควดีกมร...อัญศรีศรินทรบุเผศวรจุฑา ผู้ซึ่งเป็นพระมเหสีเอกและเป็นพระธิดาองค์ใหญ่ของในหลวง *(ให้ครอง)* แผ่นดินฯ' ความว่า พระเจ้าชัยวรมันที่ ๘ ได้ตั้งให้ลูกเขยและพระธิดาของพระองค์ท่านเป็นผู้สำเร็จราชการ..."

เรื่องความเห็นของท่านผู้ทรงความรู้ที่ให้เหตุผลเกี่ยวกับการยกให้พ่อขุนบางกลางหาวครองกรุงสุโขทัย ดังที่ได้ประมวลมานั้น แสดงให้เห็นว่า เพราะพ่อขุนผาเมืองดำรงอยู่ในตำแหน่งที่สูงกว่าการเป็นผู้ครอบครองกรุงสุโขทัย และทรงมั่นพระทัยว่าจะได้เป็นใหญ่อย่างแน่นอน

แต่มีบางท่านให้ความเห็นว่า พ่อขุนผาเมืองนั้นเป็นพระราชบุตรเขยของกษัตริย์แห่งกรุงศรีโสธรปุระ พูดให้เข้าใจง่ายๆ ก็คือ ทรงเป็นลูกเขยของเขมร อาจไม่เป็นที่พึงพอใจของคนไทยส่วนใหญ่ พ่อขุนบางกลางหาวนั้นเป็นคนไทยและมีเมียเป็นคนไทย ย่อมเป็นที่พึงพอใจของคนไทยมากกว่า ดังนั้น พ่อขุนผาเมืองจึงตัดสินพระทัยไม่ครองกรุงสุโขทัย เพราะอาจเกิดเหตุการณ์ที่ **"พลูหลวง"** สันนิษฐานไว้ว่า

"ปัญหาแรกก็คือ โดยที่กษัตริย์ขอมแห่งเมืองศรีโสธรปุระ ไว้วางพระทัย มอบตำแหน่งอันสูงสุดของพ่อเมืองทั้งหลายให้ ทั้งยังได้รับพระราชทานพระราชธิดาคือ พระนางสิขรมหาเทวีมาเป็นพระชายา พร้อมทั้งพระขรรค์ชัยศรี ซึ่งหมายถึงอำนาจสิทธิ์ขาดในราชการแผ่นดินอีกด้วย พระองค์จึงทรงดำรงตำแหน่งพระราชบุตรเขยแห่งเมืองศรีโสธรปุระโดยตรงทีเดียว จึงเป็นภาระอันใหญ่หลวงที่ตนจะต้องเผชิญกับความยุ่งยากที่จะบังเกิดขึ้นเบื้องหน้า ปัญหาต่อไปก็คือเมื่อกลับไปเมืองราดของตนแล้ว ก็ยังจะคงต้องเตรียมตัวรับศึกการแก้แค้นซึ่งจะต้องบังเกิดขึ้นต่อไปด้วย"

นอกจากนี้ ก็ยังมีสำนักที่ใส่ใจในเรื่องวิญญาณ

หรือที่เรียกกันอย่างเข้าใจง่ายๆ ก็คือ การเข้าทรงหรือประทับทรง เช่น สำนักค้นคว้าทางวิญญาณ ของอาจารย์ พร รัตนสุวรรณ *(ปัจจุบันถึงแก่กรรมแล้ว)* รายละเอียดมีอยู่ในหนังสือ "ประวัติการสร้างอนุสาวรีย์พ่อขุนผาเมือง" ซึ่งรวบรวมจากหนังสือวารสารราย ๒ เดือน ชื่อ **"วิญญาณ"** มาพิมพ์เมื่อ พ.ศ.๒๕๒๓

พ่อขุนผาเมืองไปเป็นกษัตริย์ขอม

หัวข้อเรื่องดังกล่าวนี้ ผู้เขียนได้นำมาจากเรื่อง "พ่อขุนผาเมือง ไม่ได้หายไปไหน แต่ไปเป็นกษัตริย์ขอม" ของ รองศาสตราจารย์ ศรีศักดิ์ วัลลิโภดม ที่ได้เขียนไว้ในวารสารศิลปวัฒนธรรม ฉบับเมษายน ๒๕๔๓ โดยเฉพาะตอนที่ว่า **"พ่อขุนผาเมืองไปเป็นกษัตริย์ขอม"** รองศาสตราจารย์ ศรีศักดิ์ วัลลิโภดม ได้อ้างความเห็นของหม่อมเจ้าจันทร์จิรายุ รัชนี กล่าวว่า

"ข้าพเจ้าเป็นคนหนึ่งที่คัดค้านและไม่เชื่อเรื่องคนไทยอพยพจากตอนใต้ของจีนเข้ามาเป็นขี้ข้าขอมที่เมืองสุโขทัย ในขณะเดียวกันก็เชื่อหลักฐานในศิลาจารึกหลักที่ ๒ ที่ว่า เมืองสุโขทัยมีกษัตริย์ไทยปกครองอยู่ก่อนแล้ว คือ พ่อขุนศรีนาวนำถุม หลังจากพ่อขุนศรีนาวนำถุมสิ้นพระชนม์ ก็เกิดความวุ่นวายขึ้น ทำให้อำนาจไปอยู่ในมือของขอมสบาดโขลญลำพง จนเป็นเหตุให้พ่อขุนผาเมืองผู้เป็นราชโอรสและพ่อขุนบางกลางหาวผนึกกำลังมารบชิงเมืองสุโขทัย

ข้าพเจ้าเห็นว่า พ่อขุนผาเมืองมีสถานภาพและอะไรที่กว้างขวางใหญ่โตกว่าพ่อขุนบางกลางหาวมากมาย การที่ไม่ครองเมืองสุโขทัยซึ่งขณะนั้นคือเมืองขนาดเล็กๆ เมืองหนึ่งเท่านั้น *(เพราะคนส่วนใหญ่จะเห็นภาพหลอนของเมืองสุโขทัยในสมัยราชวงศ์พระร่วงรุ่นหลังๆ กัน)* ในขณะที่เมืองราดน่าจะอยู่ในตำแหน่งที่สำคัญกว่า

การที่กษัตริย์ขอมให้ทั้งลูกสาว พระขรรค์ชัยศรี และตำแหน่งกมรเตงอัญศรีอินทราบดินทราทิตย์ ซึ่งเทียบเท่ากับเจ้านายหรือขุนนางตำแหน่งสำคัญนั้น ก็คือสิ่งที่แสดงให้เห็นความสำคัญของพ่อขุนผาเมืองเป็นอย่างดีนั่นเอง

แต่การตีความของข้าพเจ้าในช่วงเวลาที่แล้วมานั้นก็เป็นเพียงปานกลาง หาสุดโต่งไม่ ผู้ที่สุดโต่งก็คือ หม่อมเจ้าจันทร์จิรายุ รัชนี ที่กล้าฟันธงลงมาเลยว่า เหตุที่พ่อขุนผาเมืองไม่ครองสุโขทัยก็เพราะ ไปเป็นกษัตริย์ขอมที่เมืองพระนคร

ข้าพเจ้าไม่กล้าอย่างท่านจันทร์ เพราะท่านมีความปราดเปรื่องมากกว่าหลายเท่า อีกทั้งทรงสนพระทัยในประวัติศาตร์เมืองพระนครมากกว่า จนกระทั่งเมื่อเร็วๆ นี้ มีเหตุที่ต้องไปศึกษาเขตแห้งแล้ง ร่วมกับทีมนักวิชาการญี่ปุ่น เวียดนาม และอินโดนีเซีย ที่เสียมเรียบ จึงให้ความสนใจแก่ประวัติศาสตร์เมืองพระนครมากกว่าเดิม การออกไปปฏิบัติการภาคสนามทำให้เห็นอะไรใหม่ๆ

ข้าพเจ้าเห็นคล้อยตามท่านจันทร์เป็นอย่างยิ่ง เพราะนอกจากมีหลักฐานที่เพียงพอแก่การตีความแล้ว ยังมีเหตุผลมากมายหลายประการด้วยเป็นสิ่งที่เปิดมุมมองใหม่ๆ และคำถามใหม่ๆ เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ไทยตอนต้นได้เป็นอย่างดี

ฯลฯ

ท่านจันทร์ไม่ได้คิดเป็นคนแรก หากอ้างถึงการที่มีนักปราชญ์อินเดียท่านหนึ่งคือ **ศาสตราจารย์ราเมศ จันทร มาชุมดาร์** เคยเสนอเรื่องพ่อขุนผาเมืองไว้ในบทความเรื่อง **"กำเนิดสุโขทัย"** ในปีพ.ศ.๒๔๘๖ มีข้อความว่า พ่อขุนผาเมืองทรงเป็นพระราชบุตรเขยของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๘ ต่อมาได้ครองราชย์เป็นกษัตริย์สืบต่อจากพระเจ้าชัยวรมันที่ ๘ ในพระนามว่า พระเจ้าศรีนทรวรมัน เหตุที่เชื่อว่าเป็นเช่นนี้ก็เพราะมีบันทึกของทูตจีนชื่อ โจว ต้ากวาน ที่เข้ามาในเมืองพระนครเมื่อ พ.ศ.๑๘๓๙"

ในหนังสือ **"พระราชพงศาวดารเขมร"** ของ ทองสืบ ศุภะมาร์ค ซึ่งจัดพิมพ์โดยองค์การค้าของคุรุสภา เมื่อ พ.ศ.๒๕๑๘ ได้กล่าวถึงพระเจ้าศรีศรีนทรวรมัน ซึ่งเข้าใจว่าเป็นพ่อขุนผาเมือง ดังข้อความที่แปลจากภาษาเขมรกล่าวถึงพระนามของพระมหากษัตริย์ของเขมรว่า

"พระเจ้าอินทรวรมันที่ ๓

(ศรีศรีนทรวรมัน)

(พ.ศ.๑๘๓๙-๑๘๕๒)"

พระนามว่า **"พระเจ้าอินทรวรมันที่ ๓"** คงเป็นพระนามในทางราชการเมื่อเสด็จขึ้นครองราชย์ แต่คำว่า **"ศรีศรีนทรวรมัน"** ในวงเล็บนั้นใกล้เคียงกับพระนามของพ่อขุนผาเมืองที่หม่อมเจ้าจันทร์จิรายุ รัชนี ทรงอ้าง

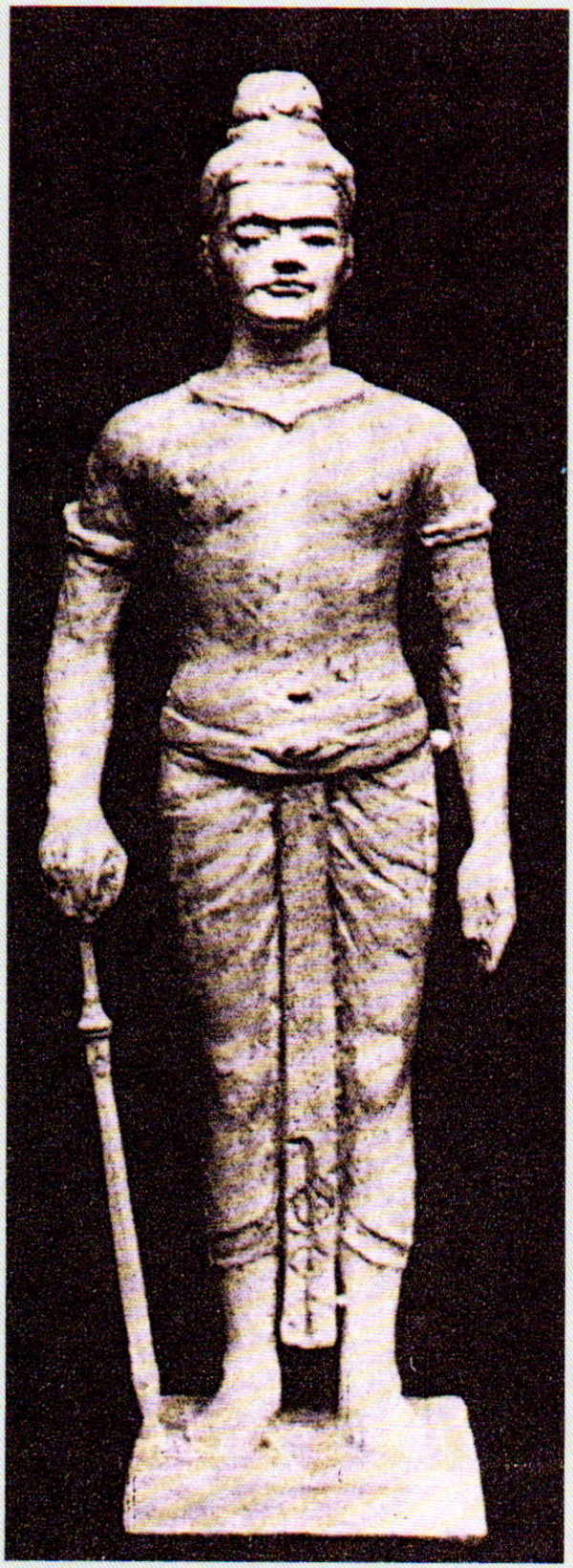

แบบอนุสาวรีย์ พ่อขุนผาเมือง เจ้าเมืองราด ตามแนวความคิดของประติมากร กองหัตถศิลป กรมศิลปากร นายสาโรช จารักษ์ ผู้ออกแบบรูปปั้น

หลักฐานของศาสตราจารย์ราเมศ จันทร มาชุมดาร์ ว่ามีพระนามว่า พระเจ้าศรีนทรวรมัน ซึ่งไม่มีคำว่า **"ศรี"** อาจตกคำๆ นี้ไปก็ได้ ส่วนที่ว่าเป็นพระราชบุตรเขยของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๘ นั้นตรงกัน ปีเสวยราชย์ก็ตรงกัน คือ พ.ศ.๑๘๓๙ และปีที่โจว ต้า กวาน หรือ จู ตง กวน ทูตจีนที่เดินทางมายังกรุงยโสธร ก็ตรงกัน คือพ.ศ.๑๘๓๙ ที่แตกต่างกันอย่างหนึ่งก็คือ พระนามของพระมเหสี ซึ่งทราบกันดีมาก่อนว่า พระนางสิขรมหาเทวี แต่พระนามของพระมเหสีของพระอินทรวรมันที่ ๓ ทรงพระนามว่า พระนางศรีมาลินีลักษณ์ พระนามหลังนี้คงจะเป็นพระนามที่ทรงพระอิสริยยศเป็นพระมเหสี

ถ้าพระเจ้าอินทรวรมันที่ ๓ คือ พ่อขุนผาเมือง ดังหลักฐานที่อ้างมาโดยลำดับ ก็จะทราบพระราชประวัติในตอนปลายรัชกาลก็คือ ทรงครองราชย์สมบัติอยู่ ๑๓ ปี ทรงสละราชสมบัติออกทรงผนวชเป็นพระภิกษุในทางพระพุทธศาสนาใน พ.ศ.๑๘๕๒ แล้วเสด็จไปทรงบำเพ็ญสมณธรรมอยู่ที่พระอารามศรีศรีนทรรัตนะ จนตลอดพระชนมายุ ตามหลักฐานในหนังสือ **"พระราชพงศาวดารเขมร"** ของทองสืบ ศุภะมาร์ค อาจารย์ผู้สอนภาษาเขมรในมหาวิทยาลัยศิลปากร สืบต่อจากอาจารย์ฉ่ำ ทองคำวรรณที่อ้างไว้

การสิ้นพระชนม์ของพระเจ้าอินทรวรมันมิได้บอกวันเดือนปีไว้ พระราชประวัติของพ่อขุนผาเมืองเท่าที่ได้ทราบกันมาแต่ก่อนว่า เป็นพระราชบุตรเขยของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ กษัตริย์พระองค์นี้เป็นผู้พระราชทานพระนามกมรเตงอัญศรีอินทราทิตย์ หรือ กมรเตงอัญศรีอินทรปณินทราทิตย์ และพระแสงขรรค์ชัยศรีและพระนางสิขรมหาเทวี พระราชธิดาให้กลับเปลี่ยนเป็นพระเจ้าชัยวรมันที่ ๘ เป็นผู้พระราชทาน โดยเฉพาะพระนามพระราชธิดาที่ว่า สิขรมหาเทวีนั้น ก็เปลี่ยน สุขรมหาเทวี ตามหลักฐานในชั้นหลังๆ

เรื่องของพ่อขุนผาเมืองวีรบุรุษของไทยควรจะยุติลงเพียงนี้ได้แล้วหรือยัง?

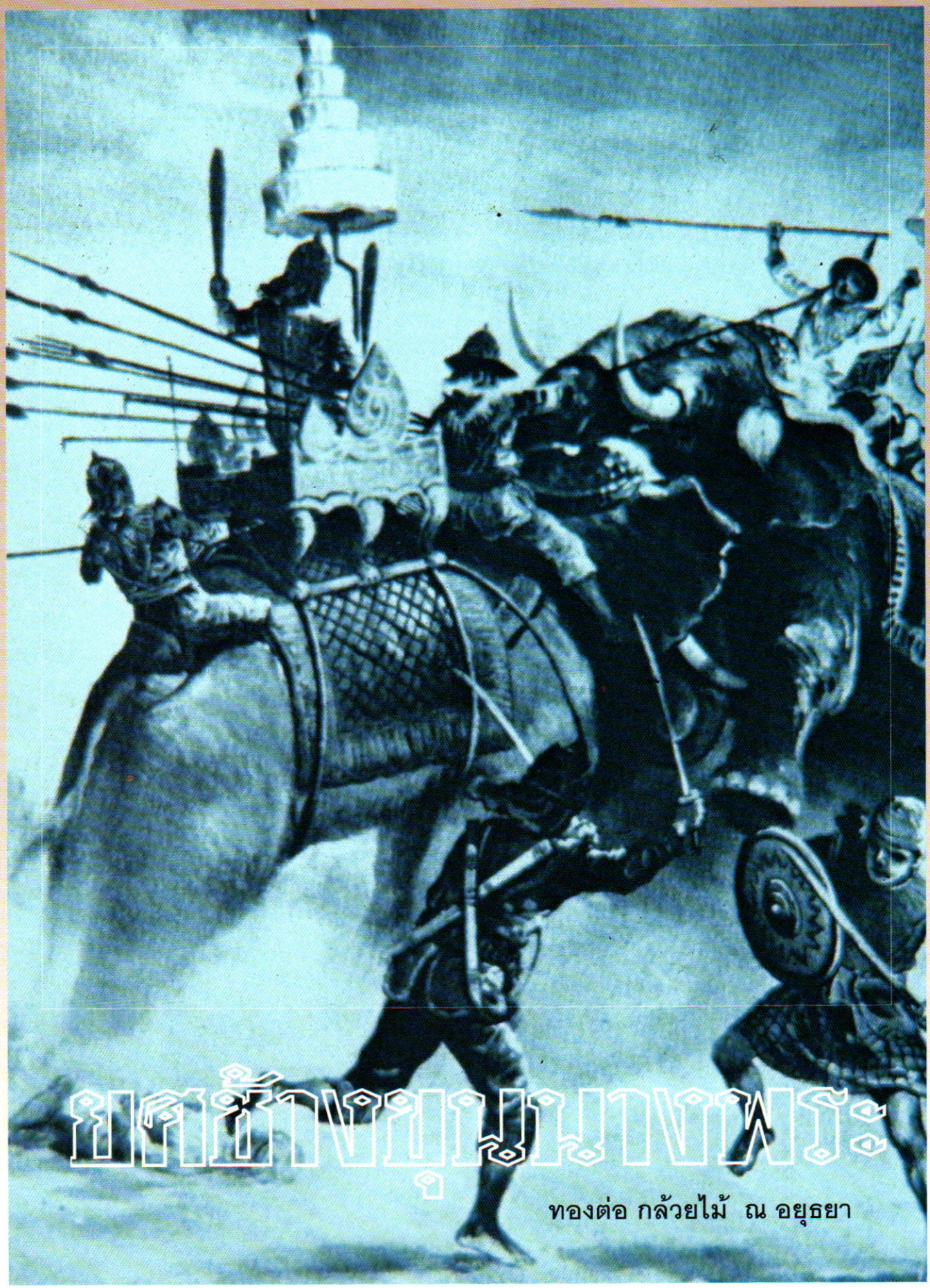

ยศช้างขุนพมาจพระ

ทองต่อ กล้วยไม้ ณ อยุธยา

ภาษาไทยเป็นภาษาที่สามารถสื่อความหมาย ความต้องการของผู้พูดผู้เขียนไปสู่คนอื่นที่ฟังที่อ่านได้อย่างกว้างขวางไม่แพ้ภาษาของผู้ที่เจริญแล้วอื่นๆนอกจากภาษาไทยจะสื่อความหมายอย่างตรงไปตรงมาแล้ว ยังมีสำนวนหรือคำเปรียบเทียบที่คมคายลึกซึ้งประเทืองปัญญาอีกเป็นจำนวนมาก ดังเช่นสำนวนที่ว่า **"ยศช้างขุนนางพระ"** ที่น่าจะตรงกันข้ามกับความน่าจะเป็น เพราะช้างก็เป็นเพียงสัตว์ชนิดหนึ่งไม่น่าจะมียศมีอย่างอะไรเช่นเดียวกับพระภิกษุผู้เสียสละแล้วซึ่งลาภยศสรรเสริญก็ไม่น่าจะเป็นขุนนางหรือข้าราชการมียศมีระดับสูงต่ำต่างๆ ดังนั้นสำนวน **"ยศช้างขุนนางพระ"** จึงทำให้เกิดแง่คิดว่าต้องการจะสื่ออะไรรวมทั้งช้างและพระภิกษุสงฆ์จะมียศศักดิ์แตกต่างกันอย่างใด ดังจะขอเล่าสู่กันฟังพอเป็นความรู้รอบตัวต่อไป

ช้างเป็นสัตว์ที่มีความสำคัญต่อชีวิตคนไทยมาแต่โบราณกาล เพราะเป็นพาหนะในการเดินทางบุกป่าฝ่าดงช่วยในการทำงาน ตลอดจนเป็นเพื่อนร่วมชีวิตในการสงครามช่วยรักษาบ้านเมืองให้ลูกหลานไทยได้อยู่อาศัยมาจนทุกวันนี้ คนไทยจึงถือว่าช้างเป็นสัตว์มงคล คือเป็นตัวแทนของโชควาสนาและสิ่งอันเป็นมงคลช้างที่มีลักษณะอันเป็นมงคลตามตำราคชลักษณ์ ก็จะเป็นช้างคู่พระบารมีของพระมหากษัตริย์ ตลอดจนมีความสำคัญถึงขั้นเป็นสัญลักษณ์ประจำชาติ ดังที่พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยโปรดให้นำภาพช้างเผือกติดไว้กลางธงพื้นสีแดง เป็นธงสำหรับเรือหลวง ที่แล่นออกไปติดต่อกับนานาประเทศ และใช้ตลอดมาจนถึงแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้ตราพระราชบัญญัติว่าด้วยแบบอย่างธงสยาม ร.ศ.๑๑๐ กำหนดให้ธงชาติไทยเป็นธงพื้นแดง ตรงกลางเป็นรูปช้างเผือกไม่ทรงเครื่อง หันหน้าเข้าหาธง ได้ใช้ตลอดมาจนถึงแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงบัญญัติธงไตรรงค์ขึ้นใช้แทนมาจนปัจจุบัน

ทีนี้ก็มาถึงประเด็นยศของช้าง เหตุที่ช้างมีความสำคัญดังกล่าว ลักษณะนามของช้างจึงแตกต่างกันไปตามยศ หรือตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานได้ให้ความหมายของยศว่า เครื่องกำหนดหมายฐานะหรือชั้นของบุคคล คือช้างป่าลักษณะนามเรียกตัว ช้างบ้านเรียกเชือก ช้างหลวงเรียกช้าง ดังนั้นช้างที่มีลักษณะเป็นมงคลตามตำราคชลักษณ์ จึงจัดว่าเป็นช้างสำคัญและช้างเผือก ระหว่างช้างเผือกเองก็ยังแบ่งเป็นช้างเผือกเอก ช้างเผือกโท และช้างเผือกตรี ดังปรากฏในพระราชพงศาวดารรัชกาลที่ ๑ ว่า ช้างสำคัญคู่พระบารมีเป็นช้างแรกในรัชกาลคือ เมื่อพ.ศ. ๒๓๒๗ หมอควาญช้างคล้องได้ช้างพลายสีประหลาดมาช้างหนึ่งต่อมาได้นำมาน้อมเกล้าน้อมกระหม่อมถวาย โปรดให้มีการสมโภชแล้วพระราชทานชื่อขึ้นระวางเป็น พระบรมไกรสร บวรสุประดิษฐ์ อัฐทิศพงศ์ มงคลาดิเรกเอกมหันท์อนันตคุณสมบุรณเลิศฟ้า

ต่อมา พ.ศ. ๒๓๓๗ ลาวเมืองภูเขียวคล้องได้ช้างพังสีประหลาดเป็นช้างเผือกตรี ก็โปรดให้สมโภชขึ้นระวางเป็น พระอินทรไอยราฯ หลังจากนั้นก็มาถึงเรื่องของช้างเผือกเอก คือเมื่อ พ.ศ.๒๓๔๔ หมอควาญช้างไปแทรกโพนที่ป่าภูเขียว ป่าเดิมซึ่งปัจจุบันอยู่ในเขตจังหวัดชัยภูมิ คล้องได้ช้างพังช้าง ๑ หูหางสรรพจักษุขาวดังผล

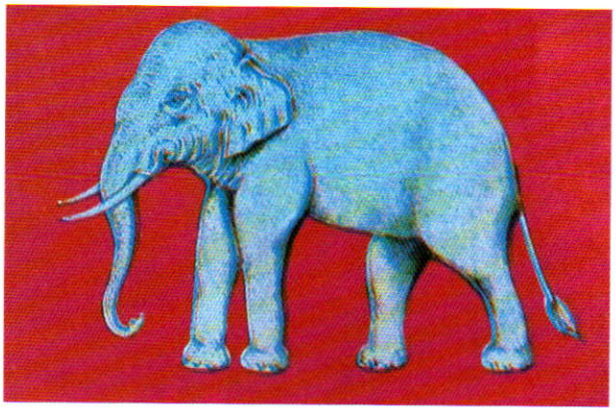

ธงช้างเผือก

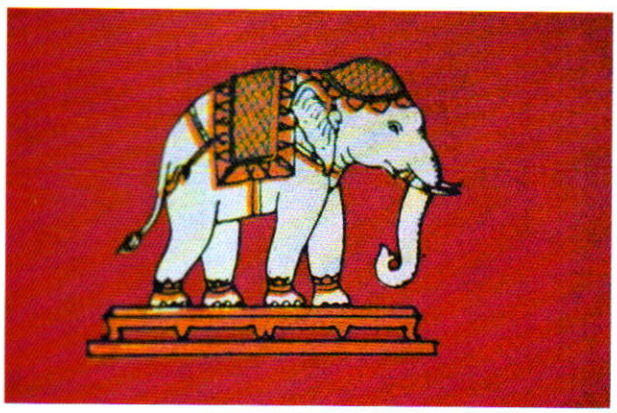

ธงชาติ พ.ศ.๒๔๕๙

ลำไย ขนขาว สีตัวดังสีหม้อใหม่ เมื่อกรมการเมืองนครราชสีมาฝึกหัดช้างเรียบร้อยแล้วก็ส่งเข้ามายังกรุงเทพมหานคร สมเด็จพระอนุชาธิราช กรมพระราชวังบวร เสด็จพระราชดำเนินไปรับที่บ้านศาลาลอย ทำพระราชพิธีทนนไชยบาศเสียไพรขวาดช้าง นำนางพระยาช้างออกโขลนทวารลงแพล่องมาตามลำน้ำเจ้าพระยาจนถึงท่าช้างริมพระบรมมหาราชวังกรุงรัตนโกสินทร์ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกเสด็จพระราชดำเนินไปรับนางพระยาช้างขึ้นจากแพ แล้วตั้งกระบวนแห่ไปยังโรงสมโภชหน้าพระที่นั่งพลับพลาสูง มีกลองชนะ แตรสังข์ เครื่องสูงคู่แห่เดินเท้า มีช้างนำ ช้างตาม ช้างเชือก ช้างต่อ รวม ๙ ช้างอยู่ในกระบวน ตอนบ่ายพระสงฆ์ราชาคณะเจริญพระพุทธมนต์ ๓ วัน มีงานมโหรสพสมโภช ๔ วัน ประกอบไปด้วย หุ่นโรง ๑ ละครโรงใหญ่โรง ๑ ละครชาตรีโรง ๑ บ่ายมีมวยทุกวัน กลางคืนมีหนัง *(ใหญ่)* คืนละ ๒ โรง มีขับไม้บัณเฑาะว์ทุกคืน เสร็จแล้วเวลาเช้าวันต่อมาเสด็จพระราชดำเนินมาพระราชทานอ้อยให้นางพระยาช้างด้วยพระหัตถ์ อ้อยนั้นจารึกขนานนามว่า พระเทพกุญชรบวรศรีเศวต อมเรศวรนฤมิต เผือกผ่องพิศโสภณ มิ่งมงคลเฉลิมขวัญ ชาติฉัททันต์สูงศักดิ์ วิลัยลักษณะเลิศฟ้า แล้วโปรดให้ตั้งบายศรีแก้ว บายศรีทอง บายศรีเงิน บายศรีตอง เวียนเทียนสมโภช ๓ วัน พระราชทานบรรดาศักดิ์แก่หมอควาญผู้คล้องเป็น หลวงอภัยคชลักษณ์ ขุนเศวตคชรัตน์ และหมื่นสวัสดิกุญชร ตามลำดับ พร้อมทั้งพระราชทานปูนบำเหน็จด้วยเงินตราและเสื้อผ้ามากน้อยตามลำดับ นี่คือความสำคัญของนางพระยาช้างเผือก

ในแผ่นดินต่อๆ มาก็มีช้างสำคัญและช้างเผือกมาประดับพระบารมีมิได้ขาด โดยเฉพาะแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ได้ช้างเผือกถึง ๓ ช้าง รวมกับคุณพระเทพกุญชรเป็น ๔ ช้าง ดังนั้นเมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสร้างสะพานข้ามคลองมหานาคที่ถนนพญาไทเป็นการบำเพ็ญพระราชกุศลวันเฉลิมพระชนมพรรษาประจำปีปีละ ๑ สะพาน ตั้งแต่พ.ศ. ๒๔๓๘ จึงพระราชทานนามว่า สะพานเฉลิมหล้า ๕๖ เพราะมีพระชนมายุ ๕๖ พรรษา เสมอด้วยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย และโปรดให้ทำรูปศีรษะช้าง ๔ ศีรษะประดับเสาหัวสะพานทั้ง ๔ เสา เพราะในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยมีช้างเผือกถึง ๔ ช้าง ประชาชนจึงเรียกสะพานนี้ว่าสะพานหัวช้างมาจนทุกวันนี้

ที่น่าสนใจอีกประการคือชื่อพระยาช้างต้นในแผ่นดินต่อๆ มามักจะปรากฏพระปรมาภิไธยอยู่ด้วย เช่น พระเศวตวชิรพาหะในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พระเศวตคชเดชน์ดิลกในพระบาทสมเด็จ

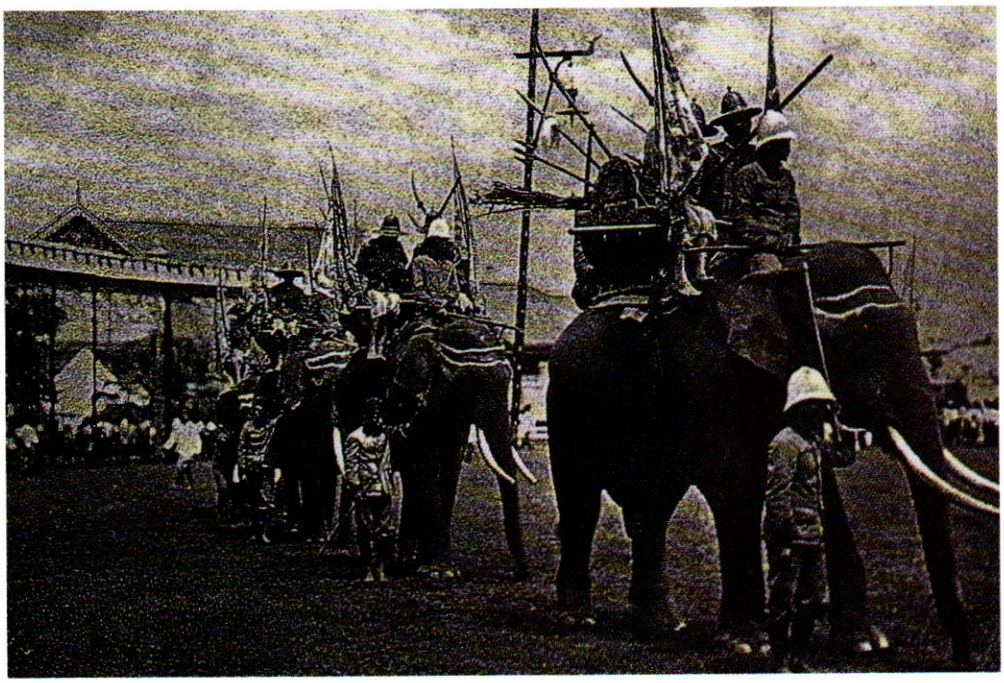

พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระเศวตอดุลยเดชพาหนในรัชกาลปัจจุบัน นางพระยาช้างก็มักนำหน้าด้วยเทพ เช่น พระเทพกุญชรในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก นอกจากบรรดาศักดิ์พระและพระยาของบรรดาช้างต้นแล้ว ที่สูงถึงขั้นเจ้าพระยาก็มีคือ เจ้าพระยาไชยานุภาพและเจ้าพระยาปราบไตรจักร ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช และสมเด็จพระเอกาทศรถ ที่นำสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ทรงกระทำยุทธหัตถี ได้ชัยชนะเป็นพระเกียรติยศสูงสุดในประวัติศาสตร์ชาติไทย จึงสมควรแก่บรรดาศักดิ์ที่พระราชทานถึงขั้นเจ้าพระยาเป็นอย่างยิ่ง

ส่วนเรื่องขุนนางพระ หรือการสถาปนาเลื่อนและตั้งสมณศักดิ์เป็นพระราชประเพณีมาแต่โบราณกาล ที่พระมหากษัตริย์เอกอัครศาสนูปถัมภก มีพระราชศรัทธาปสาทะในพระบวรพุทธศาสนาจึงได้ทรงสถาปนาเลื่อนหรือตั้งสมณศักดิ์ถวายแด่พระมหาเถรานุเถระ ผู้สมควรได้รับการยกย่องสรรเสริญ ให้ดำรงสมณฐานันดรสมควรแก่ฐานานุรูปเป็นราชสักการะและเป็นการประกาศเกียรติคุณของพระมหาเถรานุเถระนั้นๆ ให้ปรากฏชัดแก่สาธุชน

ตำแหน่งและฐานันดรศักดิ์สูงสุดของคณะสงฆ์ไทยคือ สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก มีปรากฏตั้งแต่สมัยสุโขทัย ดังศิลาจารึกหลักที่ ๑ พ่อขุนรามคำแหงระบุว่า กรุงสุโขทัยมีสังฆราชและปู่ครู เหตุที่การปกครองบ้านเมืองสมัยนั้นมีลักษณะคล้ายนครรัฐ แต่ละเมืองมีอำนาจอิสระพอสมควรทุกเมืองใหญ่จึงมีพระสังฆราชของตน ส่วนปู่ครูนั้นตรงกับพระครูในปัจจุบันเป็นตำแหน่งรองไปจากพระสังฆราช ถึงสมัยอยุธยาได้เพิ่มตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราช เป็นสกลมหาสังฆปริณายก มีอำนาจว่ากล่าวออกไปถึงหัวเมืองโดยมีสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ เจ้าคณะใหญ่ฝ่ายคามวาสี เป็นพระสังฆราชขวา สมเด็จพระวันรัต เจ้าคณะใหญ่ฝ่ายอรัญวาสี เป็นพระสังฆราชซ้าย องค์ใดมีอายุพรรษากาลมากกว่าก็ได้เป็นสมเด็จพระสังฆราช ถึงปลายสมัยอยุธยาพระอริยมุนีได้ไปสืบอายุพระพุทธศาสนาที่ลังกาทวีป มีความชอบมาก เมื่อกลับมาได้รับสมณศักดิ์สูงขึ้นตามลำดับจนเป็นสมเด็จพระสังฆราช พระเจ้าเอกทัศน์มีพระราชดำริจะให้คงราชทินนาม **"อริยมุนี"** ซึ่งมีชื่อเสียงยิ่งในลังกาทวีปไว้ จึงทรงตั้งราชทินนามสมเด็จพระสังฆราชเป็นสมเด็จพระอริยวงศาสังฆราชาธิบดี มาแก้เป็นสมเด็จพระอริยวงศาญาณในสมัยกรุงธนบุรี และพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงปรับปรุงเป็นสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ และใช้ตลอดมาจนปัจจุบัน

ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช ๒๕๐๕ มีบทบัญญัติเกี่ยวกับตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราชไว้คือ พระมหากษัตริย์ทรงสถาปนาสมเด็จพระสังฆราช จากสมเด็จพระราชาคณะองค์ใดก็ได้ โดยไม่จำเป็นต้องมีอาวุโสสูงสุดโดยพรรษา สมเด็จพระสังฆราช

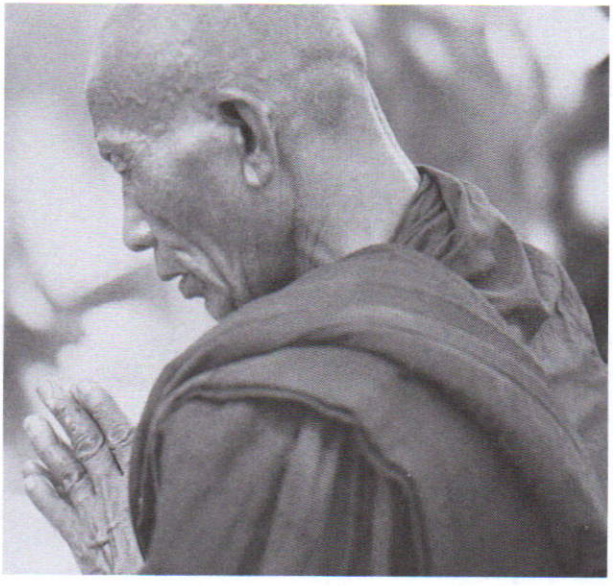

ทรงดำรงตำแหน่งสกลมหาสังฆปริณายกทรงบัญชาการคณะสงฆ์โดยทรงดำรงตำแหน่งประธานกรรมการมหาเถรสมาคมตามพระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช โดยไม่ขัดหรือแย้งต่อกฎหมายบ้านเมืองพระธรรมวินัย และกฎมหาเถรสมาคม

ดังนั้น สายการบริหารหรือการปกครองของคณะสงฆ์ไทย จึงเรียงไปตามลำดับคือ สมเด็จพระสังฆราช - คณะกรรมการมหาเถรสมาคม - เจ้าคณะใหญ่ - เจ้าคณะภาค - เจ้าคณะจังหวัด - เจ้าคณะอำเภอ - เจ้าคณะตำบล - เจ้าอาวาส

ส่วนสมณศักดิ์ ก็เรียงตามลำดับ คือ

๑ สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก

ทั้งนี้ สมเด็จพระสังฆราชก็อาจแบ่งออกเป็น ๓ ลำดับได้แก่

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า คือพระสังฆราชที่เป็นพระราชโอรสหรือพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เช่น สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส

สมเด็จพระสังฆราชเจ้า คือพระสังฆราชที่เดิมเป็นเจ้า เช่น พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวรสิริวัฒน สมเด็จพระสังฆราชเจ้า สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์

และสมเด็จพระสังฆราช ที่มาจากสามัญชน

๒ สมเด็จพระราชาคณะ จำนวนที่กำหนดไว้ ๘ รูป เช่น สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ สมเด็จพระวันรัต สมเด็จพระพุฒาจารย์

๓ รองสมเด็จพระราชาคณะ หรือพระราชาคณะเจ้าคณะรองชั้นหิรัญบัฏ กำหนดไว้ ๑๖ รูป เช่น พระธรรมวโรดม พระพรหมมุนี พระอุบาลีคุณูปมาจารย์

๔ พระราชาคณะชั้นธรรม กำหนดไว้ ๓๓ รูป เช่น พระธรรมไตรโลกาจารย์ พระธรรมปาโมกข์ พระธรรมราชานุวัตร

๕ พระราชาคณะชั้นเทพ กำหนดไว้ ๖๑ รูป เช่น พระเทพโมลี พระเทพกวี พระเทพเมธี

๖ พระราชาคณะชั้นราช กำหนดไว้ ๑๔๐ รูป เช่น พระราชสุธี พระราชสิทธิโมลี พระราชมงคลมุนี

๗ พระราชาคณะสามัญ กำหนดไว้ ๓๙๘ รูป เช่น

พระโพธิรังษี พระปริยัติโสภณ พระอมรสุธี อนึ่งน่าสังเกตว่า พระภิกษุที่สอบเปรียญธรรม ๙ ประโยคได้ เมื่อได้รับสถาปนาเป็นพระราชาคณะสามัญ มักจะขึ้นต้นว่าศรี เช่น พระศรีรัตนโมลี พระศรีวิสุทธิมุนี พระศรีสุธีวราภรณ์

สมณศักดิ์ที่กำหนดไว้ดังกล่าวอาจมีว่างโดยยังมิได้โปรดสถาปนาก็ได้ *(การสถาปนาพระภิกษุสงฆ์ราชาศัพท์ใช้แต่คำว่าโปรด ไม่ใช้โปรดเกล้าโปรดกระหม่อม)* นอกจากนั้น พระราชาคณะที่ได้รับพระราชทานตั้งและเลื่อนสมณศักดิ์เป็นกรณีพิเศษ เช่น พระภิกษุสายอรัญวาสีหรือวิปัสสนาธุระ และพระราชาคณะต่างประเทศไม่นับรวมอยู่ในจำนวนนี้

นอกจากสมณศักดิ์ชั้นพระราชาคณะดังกล่าวแล้ว ยังมีสมณศักดิ์ระดับพระครูอีกระดับหนึ่ง ซึ่งพระครูก็มี ๒ ชั้น คือ พระครูสัญญาบัตร และพระครูชั้นประทวน พระครูชั้นสัญญาบัตรจะมีราชทินนาม เช่น พระครูบูรพาคณารักษ์ พระครูวิมลวรธรรม พระครูปลัดสุวัฒนพุทธคุณ ส่วนพระครูชั้นประทวน เช่น พระครูปลัด พระครูสมุห์ พระครูวินัยธร ซึ่งเป็นฐานานุกรมของพระราชาคณะนั้นจะไม่มีราชทินนาม ก็ใช้ชื่อตัวต่อท้ายพระครูนั้นๆ เช่น พระครูปลัดเกษม พระครูใบฎีกาถ้วยแก้ว พระครูสังฆรักษ์ทองคำ

ดังนั้นสำนวนไทยที่ว่า ยศช้าง-ขุนนางพระ จึงเป็นการอุปมาอุปมัยว่าช้างถึงจะมียศศักดิ์สูงส่งเพียงใดก็ยังเป็นช้างอยู่นั่นเอง แม้ว่าช้างหลวงบางช้างจะลืมตนเป็นเจ้ายศเจ้าอย่างไปบ้าง เช่น พี่เลี้ยงหรือควาญช้างพูดจาไม่ไพเราะด้วยก็อาจเอาอ้อยฟาดศีรษะควาญ เป็นการสั่งสอนก็เคยปรากฏ หรือพระภิกษุทรงสมณศักดิ์สูงท่านก็ยังมีจริยวัตรดำรงอยู่ในสมณเพศเช่นเดิม เพราะท่านเห็นความจริงว่ายศฐานันดรศักดิ์เหล่านั้นเป็นแต่เรื่องสมมติ เพื่อรองรับภาระหน้าที่ที่หนักขึ้นตามลำดับเท่านั้น สำนวนยศช้าง-ขุนนางพระจึงเป็นมรดกไทยที่ทรงคุณค่าด้วยประการฉะนี้

ศาลชาวบ้าน

สถิตย์ เล็งไธสง

“คดีใหญ่แค่ไหนก็ระงับโดยศาลชาวบ้านได้ เช่น เรื่องลักทรัพย์ ซึ่งเกิดบ่อยๆ ผู้ใหญ่หลายๆ หมู่บ้านสามารถที่จะประสานความร่วมมือกันเรียกตัวคนร้ายมารอมชอม ให้ชดใช้ค่าเสียหายแก่เจ้าทุกข์ แล้วสั่งสอนให้เขากลับตนเป็นคนดี ได้ผลทั้งในทางป้องกันและปราบปราม ถ้าไม่เชื่อก็จะพากันจับตัว ภูมิปัญญาชาวบ้านนั้นดูถูกไม่ได้เป็นอันขาด เขาฉลาดกว่าพวกเราในหลายๆ กรณี ผิดแต่ว่าเขาไม่ได้เรียนมากและฟุ้งซ่านเหมือนพวกเราเท่านั้นเอง”

ศาลชาวบ้านนี้เป็นประเพณีของไทยแต่โบราณ ชำระความได้ทุกประเภท ตั้งแต่เรื่องในบ้าน จนกระทั่งคดีใหญ่ๆ เช่น ปล้นทรัพย์ หรือฆ่ากันตาย เฉพาะส่วนแพ่งทำให้ผู้เสียหายได้รับค่าทดแทนสมใจภายในเวลาไม่กี่ชั่วโมง โดยไม่ต้องมาขึ้นศาลยุติธรรมซึ่งใช้เวลานับปี บางทีชนะคดีแล้วไม่เหลืออะไรเลย เพราะได้ขายไปสู้ความหมด เป็นที่น่าเป็นห่วงที่กิจกรรมอันสำคัญยิ่งนี้กำลังจะสูญหายไป จึงขอขอบคุณคณะกรรมการศูนย์กฎหมายสิทธิมนุษยชน สาขาวิชานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ที่มารื้อฟื้นเรื่องสำคัญนี้กันอีก นับว่าเป็นผู้ที่รอบคอบและมีวิสัยทัศน์ที่น่าชมเชยยิ่ง จึงขอฝากข้อเขียนนี้ไว้ในวารสารไทยเพื่อให้ประชาชนได้รื้อฟื้นกัน

ผมเคยเขียนเรื่องนี้เมื่อหลายปีก่อน ลงในวารสารไทยของรัฐบาลได้มีการตื่นตัวและปฏิบัติกันมากพอสมควร โดยเฉพาะท่านผู้ว่าราชการจังหวัดกำแพงเพชรชื่ออะไรผมจำท่านไม่ได้ ดูเหมือนจะอักษรชอช้างอะไรนี่แหละ เป็นผู้ที่สานต่อที่สำคัญจนเป็นที่เลื่องลือกันสมัยนั้น พอเรียกคำว่าศาลเข้า กระทรวงยุติธรรมก็อยากจะได้ไปสังกัด เลยทำให้คนขยาด จึงขอเรียนผ่านข้อเขียนนี้เลยว่า ไม่ต้องไปกลัวท่านจะมายื้อแย่งศาลประจำชุมชนของท่านไปอีกเลย เพราะเป็นสิทธิเสรีภาพของประชาชนที่จะตกลงกัน ถ้าไม่จำเป็นคอขาดบาดตายแล้วอย่าได้ไปคิดที่จะขึ้นศาลหลวงเป็นอันขาด เพราะการเป็นความบนศาลยุติธรรมนั้น เจ็บปวดยิ่งกว่างูกัด งูกัดเสีย ถ้าไม่ตาย สามวันเจ็ดวันมันก็หาย แต่การเป็นความนั้นเจ็บกระดองใจ เป็นทุกข์นอนไม่หลับนานนับปี ต้องขายทรัพย์สินเป็นค่าใช้จ่ายไปหาใครต่อใครสุดหล้าฟ้าเขียวที่คิดว่าจะพึ่งได้จนไม่มีอะไรเหลือ ยิ่งไปเจอทนายที่ไม่ซื่อ เหยียบเรือสองแคม หรือรับเงินไปแล้วหาย หรือไม่หายก็เฉย ไม่ทำอะไรให้ ท่านจะเสียสองต่อ แต่ศาลชาวบ้านของผมนี้ อาจจะเสียเพียงเหล้าไห ไก่ตัว แล้วได้ค่าทดแทนมาเต็มเม็ดเต็มหน่วยภายในเวลาเพียงไม่กี่อึดใจ

ทำอย่างไร

วิธีปฏิบัติก็คือ เมื่อมีเรื่องมีราว ท่านอาจจะขอให้บุคคลที่ท่านเห็นว่ามีใจเป็นธรรม อาจจะเป็นสมภารวัด ข้าราชการบำนาญ หรือครูใหญ่โรงเรียนประจำหมู่บ้าน ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน แล้วแต่ท่าน ถ้าเรื่องนั้นเกิดแต่ความผิดอาญา เช่น ลักทรัพย์ และสงสัยว่าใครเป็นคนร้าย ก็ควรจะไปแจ้งความผู้ใหญ่บ้าน หรือกำนัน ซึ่งเป็นเจ้าของท้องที่ผู้มีอำนาจในฐานะเป็นเจ้าพนักงานฝ่ายปกครองเพื่อผู้ใหญ่บ้านหรือกำนันแล้วแต่กรณีจะได้ทำหน้าที่เป็นประธานพูดจาไกล่เกลี่ย ให้กำนันหรือผู้ใหญ่บ้านเรียกบุคคลผู้เป็นคู่กรณีนั้นมาพูดจาต่อหน้าผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้านนั้น หาทางปรองดอง ให้บุคคลผู้นั้นชดใช้ค่าเสียหายให้แก่เจ้าทุกข์ ด้วยพลังใจของชุมชนคนร้ายมักจะรับสารภาพและชดใช้ค่าเสียหาย

คดีตัวอย่าง

ขอเล่าประสบการณ์ที่ผ่านพบมาสักเล็กน้อยเพื่อเป็นอุทาหรณ์ ครั้งหนึ่ง เพื่อนของบิดาผมนัดชุมนุมรับประทานอาหารกันที่หมู่บ้านผมเอง มีการล้มหมูทำอาหารพื้นบ้านอันมีลาบก้อยกินกันพร้อมสุราจนอิ่มหนำสำราญแล้วพากันนอนคุยกันที่ริมแม่น้ำ บ้างก็ม่อยหลับ บางคนก็ตื่น คนที่ตื่นคนหนึ่งในจำนวนนั้นไม่ซื่อ ได้ล้วงเอาเงินจากกระเป๋าอาเหม่งของผมขณะแกหลับ จำนวน ๒๐ บาท ซึ่งมากมายเหลือเกินสมัยนั้น อาเหม่งตื่นขึ้นก็โวยวายไปหาผู้ใหญ่บ้านชื่อนนท์ ผู้ใหญ่นนท์ได้ตีเกราะเรียกชาวบ้านมาประชุมปรึกษากันว่า จะจัดการโดยวิธีใดเพื่อให้อาเหม่งได้เงินคืน คนร้ายก็ไม่มีใครอื่นนอกจากพวกที่อยู่ด้วยกัน โดยเฉพาะคนที่นอนข้างอาเหม่ง แต่ผู้ใหญ่จะยังไม่จับกุมจนกว่าจะใช้วิธีละม่อมไม่ได้ผลแล้ว มีผู้เสนอให้ใช้วิธีห่อขี้เถ้า กล่าวคือ ทุกคนที่นอนอยู่ด้วยกันที่ริมน้ำต้องเข้าไปในป่า ใช้ใบชาด *(เหมือนต้นกาดหรือสะแบงนา)* ห่อดินหรือขี้เถ้าอะไรก็แล้วแต่ หรือจะไม่ใส่จะห่อแต่ใบไม้เปล่าก็ได้ ถ้าผู้ใดได้เอาเงินอาเหม่งไปก็ให้ใส่ห่อคืนมาโดยไม่ต้องอาย แล้วทุกคนนำห่อของตนไปวาง ณ สถานที่กำหนด ซึ่งเป็นที่ลับตา เพื่อจะได้ไม่ให้คนอื่นเห็นว่าห่อใดเป็นของใคร เสร็จแล้วผู้ใหญ่ก็นำห่อเหล่านั้นมาแก้ต่อหน้าชาวบ้านที่มาประชุม ปรากฏว่าห่อหนึ่งมีเงิน ๒๐ บาทของอาเหม่ง

ถ้าไม่มีใครยอม ผู้ใหญ่นนท์บอกว่าจะให้กินน้ำสาบาน ซึ่งสมัยโบราณกลัวกันมากเพราะคนท้องมานไม่เคยรอด และยังตายค่อนข้างทรมานด้วย อย่านึกว่าเวลานี้น้ำสาบานจะไม่ศักดิ์สิทธิ์ จริงแล้วศักดิ์สิทธิ์ตลอดกาล เพราะคำสาบานจะไปจารึกอยู่ในจิตใต้สำนึก ทำให้เกิดโรคภัยไข้เจ็บได้สารพัด เพราะฉะนั้น อย่าได้สาบานพล่อยๆ

เป็นอันขาด

ถ้าเป็นกรณีพิพาทระหว่าง ๒ คนก็มักจะใช้วิธีจับไม้สั้นไม้ยาวกัน ถ้าใครได้ไม้สั้นก็แพ้ไป ถามว่าใช้ได้ตามกฎหมายหรือไม่ ก็ตอบได้ว่า ถ้าคู่กรณีตกลงกันอย่างไรแล้วหากการนั้นไม่เดือดร้อนผู้อื่น *(ไม่ใช่ปัญหาเกี่ยวกับความสงบ)* ย่อมเป็นไปตามนั้น พูดเป็นภาษากฎหมายหน่อย ก็เรียกว่า **"ท้ากัน"** ในศาลเองก็ทำกัน แม้ไม่บ่อยนัก โดยถือกันว่าเป็นข้อตกลงที่บังคับได้ตามกฎหมาย

ใช้ได้กับคดีทุกประเภท

แม้แต่เรื่องในมุ้ง ก็สามารถระงับข้อพิพาทได้อย่างน่าชมเชยมาก เรื่องในมุ้งนี้รับรองว่าศาลหลวงทำได้ไม่ดีเท่า ขอยกตัวอย่างมาให้ดูสักเรื่องสองเรื่อง เรื่องหนึ่งสามีมีความต้องการทางเพศ ณ ค่ำคืนวันหนึ่ง แต่ภริยาติดงานบ้านไม่ทันใจสามี สามีก็โกรธ ไปนอนกอดหมอนกัดฟันกรอดๆ เท่านั้นภริยาไม่น่าเอาเรื่องเลย แต่เธอก็ไปแจ้งผู้ใหญ่บ้าน ผู้ใหญ่บ้านสมัยนั้นไม่เหมือนสมัยนี้ ถ้าเป็นสมัยนี้ก็คงจะว่าเป็นเรื่องภายในครอบครัว ไม่จัดการอะไรให้ แต่ผู้ใหญ่สมัยนั้นรับเป็นธุระหมด ได้เรียกสองสามีภริยามาเจรจาต่อหน้าเฒ่าแก่ทั้งหลายที่เขาตีเกราะเรียกมา แล้วผู้เฒ่าผู้แก่พากันสั่งสอนสามี จนสามีรับปากว่าจะไม่ประพฤติตนเช่นนั้นอีกเพื่อเป็นสักขี สองสามีภริยาได้ไปจับไก่ซึ่งกำลังหลับอยู่มาฆ่าให้เฒ่าแก่พ่อแม่กินพร้อมกับสาโท อีกเรื่องหนึ่งตาสิงห์ขณะเกิดเหตุอายุย่างเข้าวัยกลางคนแล้ว มีความปฏิพัทธ์รักใคร่สาวหมอลำข้างบ้านซึ่งเป็นวัยกำดัดน่ารักยิ่ง ชื่อบุญเลย แต่ตาสิงห์มีภริยาแล้ว เป็นชาวบ้านธรรมดา ไม่ใช่เจ้าเมืองผู้สูงศักดิ์ หรือ นักการเมืองผู้มีเงินที่จะทำให้คว้าสาวรุ่นมาเป็นของตนได้ สรุปแล้วก็คือไม่มีทางที่จะจีบหรือได้บุญเลยมาสมใจ จึงคิดเดินทางลัด โดยคิดว่าเงินคงจะซื้อความรักได้ วันหนึ่งแกได้ไปดักพบบุญเลยในสวนผักขณะปลอดคน แล้วยื่นธนบัตรให้เธอ ๑๐ บาท ซึ่งมากโขอยู่สมัยนั้น ถ้าผมเป็นบุญเลยก็ไม่แน่เหมือนกัน เพราะสามารถซื้อหมูได้ ๑ ตัวเศษๆ แต่บุญเลยไม่เอาด้วย พอเห็นกิริยาแกแล้วก็รู้เป็นนัยว่า แกซื้อความรัก จึงรีบวิ่งไปแจ้งผู้ใหญ่บ้าน ผู้ใหญ่บ้านได้เรียกทั้งสองคนมาไกล่เกลี่ยต่อหน้าเฒ่าแก่พ่อแม่ในหมู่บ้านหลายคน ตาสิงห์ต้องขอโทษบุญเลย และเสียเงินซื้อไก่มาต้มเลี้ยงผู้มานั่งเป็นสักขีพยานพร้อมเหล้าขาว หมดไปเกือบ ๑๐ บาท ผลทางจิตวิทยาก็คือ ราษฎรไม่กล้าทำผิดประเพณี เพราะเกรงว่าจะถูกผู้ใหญ่บ้านเรียกตัวไปพูดจาต่อหน้าที่ประชุมชาวบ้าน

อีกเรื่องหนึ่งเป็นกรณีชู้สาว เป็นเรื่องสาววัยกลางคน มีสามีแล้ว แต่มารักใคร่กับหลานชายของผมตื้นลึกเพียงใดไม่อาจจะเปิดเผยได้ ความรักที่ไร้พรมแดนย่อมก่อให้เกิดทุกข์ เพราะสามีเธอไม่ยอมได้มาแจ้งผู้ใหญ่บ้าน ผู้ใหญ่ก็ได้เรียก ๓ คนมาเจรจาต่อหน้าเฒ่าแก่กลางหมู่บ้าน ทำสัญญาหย่าศึกรักกันไป เฒ่าแก่ได้หาเมียให้ชายหนุ่มเป็นฝั่งเป็นฝาไปเพื่อจะได้มอดถ่านไฟรักกับภริยาคนอื่น แม้มันจะยากสักนิดก็ดับได้โดยชาวบ้านเองเป็นผู้ตรวจสอบพฤติกรรมของคู่กรณี คอยปลอบใจให้ต่างฝ่ายต่างข่มใจ ในที่สุดก็อยู่กันด้วยสันติสุข

คดีใหญ่แค่ไหนก็ระงับโดยศาลชาวบ้านได้ เช่น เรื่องลักทรัพย์ ซึ่งเกิดบ่อยๆ ผู้ใหญ่หลายๆ หมู่บ้านสามารถที่จะประสานความร่วมมือกัน เรียกตัวคนร้ายมารอมชอมให้ชดใช้ค่าเสียหายแก่เจ้าทุกข์แล้วสั่งสอนให้เขากลับตนเป็นคนดี ได้ผลทั้งในทางป้องกันและปราบปราม ถ้าไม่เชื่อก็จะพากันจับตัว ภูมิปัญญาชาวบ้านนั้นดูถูกไม่ได้เป็นอันขาด เขาฉลาดกว่าพวกเราในหลายๆ กรณี ผิดแต่ว่าเขาไม่ได้เรียนมากและฟุ้งซ่านเหมือนพวกเราเท่านั้นเอง

ข้อเสนอแนะวิธีปฏิบัติ

เนื่องจากเวลาไล่ผมเข้ามาทุกขณะ อยากจะเล่าเรื่องสนุกๆ ให้ฟังเวลาก็ไม่อำนวย จึงขอเสนอแนะทางปฏิบัติที่ชอบด้วยกฎหมายไว้เป็นแนวทาง กล่าวคือ การตกลงกันในเรื่องทางแพ่ง ชดใช้ค่าเสียหาย สินไหมทดแทนอะไรต่างๆ เหล่านี้ เรียกว่าสัญญาประนีประนอมยอมความ กฎหมายให้มีหลักฐานเป็นหนังสือลงลายมือชื่อว่าที่ต้องรับผิด จึงจะฟ้องร้องบังคับคดีกันได้ เช่น นายแดงข่มขืนกระทำชำเรานางสาวขาว นายแดงยอมชดใช้ค่าทำขวัญให้แก่นางสาวขาว ๒๐,๐๐๐ บาท ซึ่งนางสาวขาวตกลงกัน ถ้ายังไม่ชำระเงินผู้ที่จะต้องรับผิดก็คือนายแดง เพราะเขาอาจจะปฏิเสธในภายหลังว่าไม่ได้ยอมเท่านั้นเท่านี้ได้ แต่ถ้าชำระเงินแล้วก็คือ นางสาวขาว เพราะเธออาจจะปฏิเสธว่ายังไม่ได้รับเงินหรือรับแต่ยังไม่ครบ จึงต้องให้เขาเซ็นชื่อไว้ทางที่ดีควรจะทำบันทึกขึ้นแล้วให้ทั้งสองคนลงลายมือชื่อไว้เป็นหลักฐานเก็บไว้ฝ่ายละฉบับก็ยิ่งดี

ถ้าเป็นคดีอาญาปนแพ่ง โดยเฉพาะคดีที่ยอมความกันได้ เช่น ออกเช็คไม่มีเงิน อนาจาร ข่มขืนกระทำชำเรา ทำให้เสียทรัพย์ ยักยอกทรัพย์ ฉ้อโกง หมิ่นประมาท โกงเจ้าหนี้ จัดการมรดกเสียหาย เป็นต้น ควรจะทำสัญญายอมกันมีเงื่อนไขให้ผู้ต้องหาชดใช้ค่าเสียหายก่อนค่อยถอนคดีอาญา อย่าด่วนยอมแล้วถอนคดีอาญาเสียเพราะผู้ต้องหาอาจจะบิดเบี้ยวในภายหลัง แล้วเอาผิดคดีอาญาไม่ได้ เพราะเลิกกันไปแล้ว ได้แต่ฟ้องเรียกค่าเสียหายตามสัญญายอม ซึ่งจะทำให้ปวดศีรษะมาก กรณีเช่นนี้มีอยู่เสมอ โดยเฉพาะคดีออกเช็คไม่มีเงิน ผู้สียหายยอมเลิกคดี เสร็จแล้วผู้ต้องหาไม่ยอมจ่ายเงิน ต้องนำเช็คนั้นไปฟ้องเป็นคดีแพ่ง เจ็บกระดองใจ เผลอๆ เกินปีนับแต่วันออกเช็ค เลยขาดอายุความทางแพ่ง ฟ้องไม่ได้เสียอีก ในที่สุดไม่ได้อะไรกลับคืน ถ้ามีสัญญากู้ก็อาจจะฟ้องตามสัญญากู้ได้ ซึ่งอายุความยาวถึง ๑๐ ปีนับแต่หนี้ถึงกำหนดชำระ แต่ถ้าเราทำยอมกันว่า ยอมเฉพาะคดีแพ่ง ไม่ยอมคดีอาญา หรือว่า จะยอมคดีอาญาต่อเมื่อผู้ต้องหาได้ชดใช้ค่าเสียหายในทางแพ่งครบถ้วนแล้ว เป็นต้นก็จะได้ประโยชน์ ถ้าผู้ต้องหาไม่นำเงินมาชำระ เราก็สามารถดำเนินคดีอาญาต่อไปได้

อนึ่ง ถ้าเป็นเรื่องอาญา ท่านไปแจ้งความผู้ใหญ่บ้านซึ่งถือว่าเป็นเจ้าพนักงานฝ่ายปกครองนั้นได้ชื่อว่าท่านได้ไปร้องทุกข์ตามกฎหมาย เช่นเดียวกับไปแจ้งตำรวจตู้ยามหรือที่โรงพัก หากเป็นความผิดต่อส่วนตัว เช่น ข่มขืน อนาจาร ฉ้อโกง ยักยอก โกงเจ้าหนี้ จัดการทรัพย์สิน *(เช่นจัดการมรดกหรือจัดการห้างร้าน)* ทำให้เสียหายหรือหมิ่นประมาท ก็ขอให้รีบไปแจ้งเสียภายใน ๓ เดือนนับแต่รู้เรื่องความผิดและรู้ตัวผู้กระทำผิด และให้ผู้ใหญ่หรือตำรวจผู้รับแจ้งบันทึกไว้ด้วยว่าท่านไปแจ้งเพื่อที่จะให้ดำเนินคดีกับผู้กระทำผิด ทั้งนี้เผื่อว่าตกลงกันไม่ได้ ท่านจะได้ดำเนินคดีกับเขาได้ เพราะถ้าขาดอย่างหนึ่งอย่างใดคือ ๑) มิได้แจ้งความภายใน ๓ เดือนที่ว่านั้นก็ดี หรือแจ้งแต่เขียนเป็นแจ้งไว้เป็นหลักฐาน มิใช่แจ้งเพื่อให้เจ้าหน้าที่บ้านเมืองดำเนินคดีกับผู้กระทำผิดก็ดี คดีของท่านจะขาดอายุความเมื่อพ้น ๓ เดือน ถ้าแจ้งโดยถูกต้องแล้วจะถือว่าท่านได้ร้องทุกข์ไว้ตามกฎหมาย ทำให้อายุความยาวออกไปหลายปี ท่านจะดำเนินคดีกับเขาเมื่อใดอีกก็ได้ภายในอายุความนั้น

สังคมไทย
กับความแตกแยกภายในครอบครัว

ศาสตราจารย์ ระพี สาคริก

บทนำ

คน ก็คือ **คน** ไม่ว่ารวยหรือจน ไม่ว่าดีหรือชั่ว และไม่ว่าอยู่สูงหรือต่ำอีกทั้งไม่ว่าชาติไหนภาษาไหนต่างก็คือคนเหมือนกัน

ความแตกต่างซึ่งสะท้อนให้เห็นได้อย่างหลากหลาย จึงขึ้นอยู่กับเงื่อนไขที่แฝงอยู่ในรากฐานจิตใจมาแต่กำเนิด ร่วมกับการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อม ซึ่งปรากฏเป็นความจริงอยู่ในวิถีชีวิตของแต่ละคน

ชีวิตเราแต่ละคนที่เกิดมาย่อมมีการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ไม่ว่า ณ จุดยืนอันเป็นพื้นฐานจิตใจของแต่ละคน ที่มีความแตกต่างกันมากน้อยแค่ไหนและมีเหตุมีผลอยู่ ณ จุดใดก็ตาม ในที่สุดผลจากการปฏิบัติโดยถือรากฐานจิตใจตนเองเป็นหลัก ย่อมช่วยให้รู้ได้ว่า **ความแตกต่างกันคือธรรมชาติของแต่ละคน**

การเรียนรู้ซึ่งกันและกัน จากสองด้านที่แตกต่างกัน ย่อมนำไปสู่ความสมบูรณ์ครบถ้วน หากมีความรักความจริงใจต่อกัน ย่อมช่วยเสริมให้เกิดความรักความเมตตาร่วมกับความรู้สึกศรัทธาระหว่างกันและกัน ช่วยให้เกิดความสมบูรณ์ครบถ้วนภายในองค์รวมซึ่งเรียกกันว่า **ความสามัคคี**

การเรียนรู้จากความหลากหลาย ช่วยให้รากฐานจิตใจของแต่ละคนผู้รู้คุณค่าของการปฏิบัติร่วมกันกับคนทุกรูปลักษณะและทุกสภาวะ หวนกลับมาช่วยให้มีโอกาสรู้ความจริง ซึ่งอยู่ในรากฐานจิตใจตนเองชัดเจนยิ่งขึ้น

ยิ่งมองเห็นความจริง ซึ่งอยู่ในรากฐานจิตใจตนเองลึกซึ้งเพียงใด ในมุมกลับย่อมยิ่งนำปฏิบัติบนพื้นฐานความรู้สึกรักและเห็นใจผู้อื่นลึกซึ้งยิ่งขึ้น บุคคลใดผู้เข้าถึงคุณสมบัติดังกล่าว ย่อมควรแก่การยอมรับว่าเป็นผู้รู้ธรรมะได้อย่างถ่องแท้

ความจริง-ตัวบ่งชี้ความมั่นคงของชีวิตคน

แต่ละคนที่เกิดมาล้วนมีเงื่อนไขเป็นความจริงแฝงอยู่ในรากฐานจิตใจตนเองอย่างเป็นธรรมชาติ จากเหตุดังกล่าว หากการดำเนินชีวิตของแต่ละคน ซึ่งมีทั้งการเรียนรู้ร่วมกับการสร้างประโยชน์สืบต่อไปสู่อนาคต หากสามารถรักษาความจริง ซึ่งมีอยู่ในใจตนเองให้มั่นคงอยู่ได้ตลอดไป ไม่ว่าชีวิตที่ก้าวต่อไปจะเปลี่ยนแปลงสภาพไปอยู่ในรูปแบบใดก็ตาม ย่อมดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคง

ธรรมชาติที่มีอยู่ในรากฐานจิตใจคนมาแต่กำเนิด จึงถือได้ว่าเป็นสิ่งสำคัญที่สุด ซึ่งแต่ละคนควรรู้คุณค่าและมุ่งมั่นรักษาไว้อย่างสุดหัวใจ

ธรรมชาติในความหมายที่ได้ชี้แจงเหตุผลมาแล้ว โดยมองจากมุมกว้างร่วมกับมุมลึก ซึ่งมุ่งลงไปถึงเงื่อนไขที่อยู่ในรากฐานจิตใจตนเอง น่าจะมีผลสะท้อนให้เห็นได้ชัดเจนถึงภาวะสูญเสียหรือนำไปสู่การพัฒนาสรรพสิ่งต่างๆ จากผลอันเกิดโดยแนวคิดและพฤติกรรมของแต่ละคน

ซึ่งช่วงนี้การเปลี่ยนแปลงได้มาถึงขั้น **ความอบอุ่นภายในครอบครัวกำลังถูกทำลาย** หรืออีกนัยหนึ่งอาจสรุปได้ว่า **มนุษย์กำลังทำลายความสุขของตัวเองที่ควรจะอยู่ร่วมกันอย่างสันติเพราะความไม่รู้**

เท่าที่ได้กล่าวมาแล้วอย่างรวมๆ น่าจะสะท้อนความจริงให้เห็นได้ว่า **ธรรมชาติ** มีสองด้าน ด้านหนึ่งคือธรรมชาติซึ่งอยู่ในรากฐานจิตใจ อันได้แก่ สิ่งที่ปรากฏเป็นความจริงอยู่ในวิญญาณ ส่วนอีกด้านหนึ่ง ได้แก่ ธรรมชาติที่อยู่นอกร่างกายของแต่ละคน

สำหรับธรรมชาติที่อยู่นอกร่างกายแต่ละคน ถ้าให้ความสำคัญในการเรียนรู้ ซึ่งควรลำดับจากสิ่งที่อยู่ใกล้ตัวใกล้ใจที่สุด น่าจะได้แก่ ธรรมชาติของเพื่อนมนุษย์ แล้วจึงสานเหตุและผลต่อไปถึงป่า ต้นน้ำลำธาร และเรื่องอื่นๆ

ดังได้กล่าวชี้แจงไว้แล้วว่า มนุษย์แต่ละคน มีความจริงปรากฏอยู่ในรากฐานจิตใจตนเองเป็นธรรมชาติ

มาแต่กำเนิด ซึ่งสิ่งดังกล่าว คือพื้นฐานการเรียนรู้ที่มีผลทำให้อนาคตของการดำเนินชีวิต มีความมั่นคงยิ่งขึ้น

ความมั่นคงในการดำเนินชีวิตของแต่ละคน ซึ่งเติบโตยิ่งขึ้น และมีโอกาสก้าวต่อไปข้างหน้า ย่อมมีการใช้ชีวิตร่วมกัน ไม่ว่าอยู่ร่วมกันระหว่าง พ่อ-แม่-ลูก การเรียนร่วมกันในสถาบันการศึกษา การทำงานอาชีพที่มีใจร่วมกัน และการอยู่ในชุมชนร่วมกัน รวมถึงการอยู่ร่วมกันในประเทศ จนกระทั่งถึงในโลกใบเดียวกัน ซึ่งมีการแบ่งหน้าที่กันทำงานแต่มีใจร่วมกัน ย่อมมีความอบอุ่นใจ ทำให้มีความสุข จึงเกิดความมั่นคง

ภาพรวมที่กล่าวมาแล้ว ซึ่งมีการลำดับความสำคัญ เริ่มต้นจากเงื่อนไข ซึ่งมีเหตุและผลอยู่ในจิตวิญญาณของแต่ละคน สานไปถึงระดับชาติจนถึงระดับโลกอันเป็นที่สุด น่าจะช่วยให้มองเห็นความจริงได้ว่าสำหรับปัจจุบันระดับโลกคือสิ่งซึ่งอยู่ไกลตัวมากที่สุด **แต่รากฐานจิตใจคนส่วนใหญ่ในขณะนี้กลับถูกดึงออกจากตัวเองให้ไปยึดติดอยู่กับระดับโลกอย่างเห็นได้ชัด**

แม้ว่าปัจจุบันนี้ สภาพความจริงซึ่งอยู่ในรากฐานจิตใจคนส่วนใหญ่ จะถูกอิทธิพลจากภายนอกเข้ามาปิดกั้นพลังอันเป็นธรรมชาติของแต่ละคน ไม่ให้มีโอกาสปรากฏออกมาทำหน้าที่สร้างสรรค์ได้อย่างอิสระกับอีกด้านหนึ่งยังมีผลดึงให้คนส่วนใหญ่หลุดออกไปจากความจริงซึ่งควรมีอยู่ในรากฐานจิตใจตนเอง

แต่ก็ใช่ว่าจะเป็นไปทั้งหมดไม่ในเมื่อปรากฏการณ์ธรรมชาติ อยู่บนพื้นฐานการเปลี่ยนแปลงที่มีสมดุล ย่อมมีสองด้านเสมอ จึงกล่าวได้ว่า ไม่มีสิ่งใดเป็นไปทั้งหมด

มองเห็นอะไรภายในครอบครัว ?

กระแสที่ควรจะมีอยู่ในครอบครัวอย่างเป็นธรรมชาติน่าจะได้แก่ **ความรู้สึกอบอุ่นใจ** จากความรู้ความเข้าใจซึ่งกันและกัน และการมีน้ำใจให้แก่กัน โดยมีการแสดงออกจากรากฐานความรู้สึกอันเกิดจากความคิดที่สอดคล้องกันอย่างเป็นธรรมชาติ แม้การทำงานร่วมกันบนพื้นฐานความรู้สึก เป็นเพื่อนใจกันอย่างปราศจากการถือว่าใครใหญ่ใครเล็ก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง**ผู้ที่อยู่สูงกว่าควรมีธรรมชาติอ่อนน้อมถ่อมตนอยู่ในนิสัย**

สภาพดังกล่าวจะมีได้ก็ต่อเมื่อแต่ละคนมีรากฐานจิตใจที่อิสระ ช่วยให้เปิดกว้างและลึกซึ้ง สามารถครอบคลุมความหลากหลายได้อย่างทั่วถึง รวมทั้งมีความมั่นคงแข็งแกร่งอยู่ในจิตวิญญาณตนเอง

ความมีใจกว้าง โดยเฉพาะอย่างยิ่งบุคคลผู้ทำหน้าที่เป็นผู้นำ น่าจะถือได้ว่า คือกุญแจดอกสำคัญ ซึ่ง

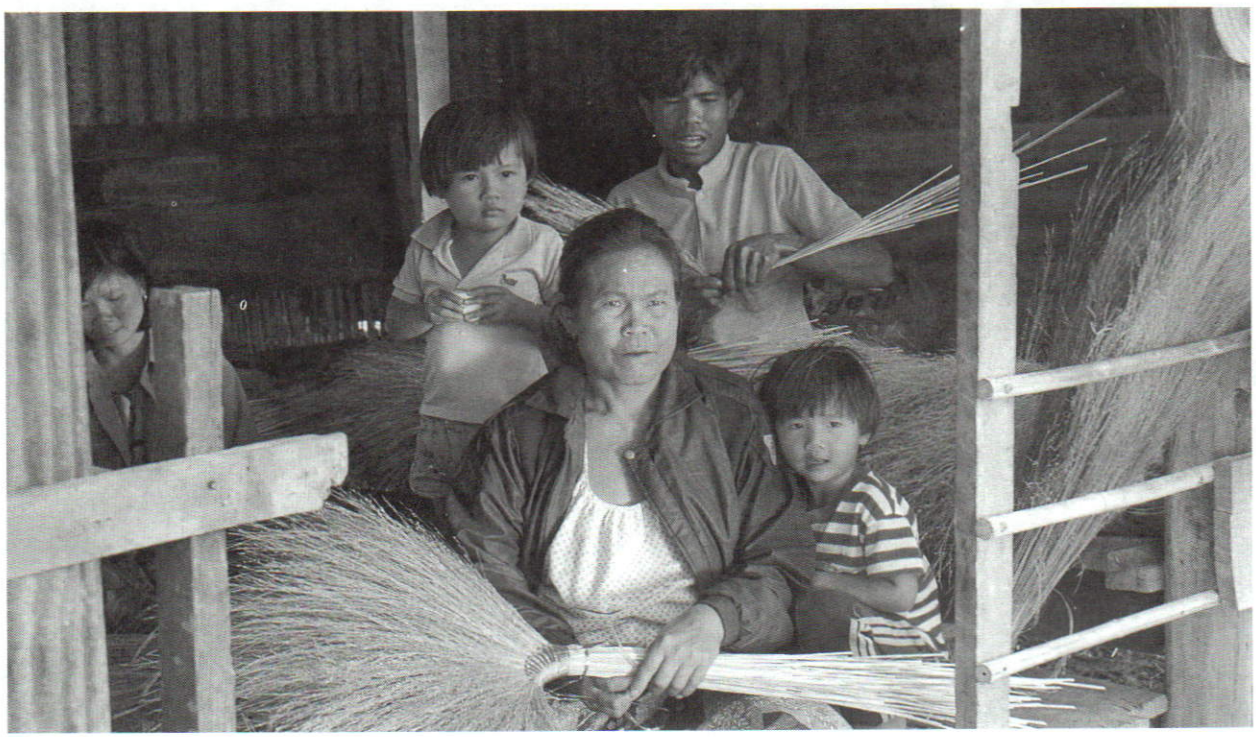

ทำให้คนในกลุ่มเดียวกันรู้สึกอบอุ่นใจ ช่วยให้มีความสุขในการทำงานและกำหนดวิถีทางในการดำเนินชีวิต

ผู้ที่มีรากฐานจิตใจเปิดกว้าง หรืออีกนัยหนึ่ง มีกรอบภายในจิตใจน้อยที่สุด ย่อมเข้าใจความจริงได้ว่า **ครอบครัว หาใช่มีความหมายเป็นเพียงความสัมพันธ์ระหว่างพ่อกับแม่และลูกเท่านั้น**

คนในยุคก่อน ขณะที่อิทธิพลวัตถุยังไม่รุนแรงเช่นยุคนี้ ได้กล่าวว่า **คนที่รวมกลุ่มกันทำงาน ถ้าอยู่กันแบบครอบครัวย่อมมีความสุข** ช่วยให้มีกำลังใจในการร่วมมือกันอย่างมีประสิทธิภาพ

ดังนั้น ถ้าสามารถปลดกรอบซึ่งอยู่ในรากฐานจิตใจตนเองออกถึงระดับหนึ่งได้ย่อมรู้ได้ว่า **คนที่รวมกลุ่มกันทุกระดับน่าจะหมายถึงครอบครัว ได้ทุกรูปแบบ** ตรงกับความรู้สึกที่ว่า **ทุกคนในสังคมคือครอบครัวเดียวกันหมด**

ช่วงหลังๆ มักมีเสียงโต้แย้งว่า **ถ้าทำธุรกิจจะทำแบบครอบครัวไม่ได้ จำเป็นต้องมีระบบการจัดการที่ชัดเจน** ความคิดลักษณะดังกล่าวสะท้อนให้เห็นความจริงได้ว่า **ขาดรากฐานจิตใจที่เปิดกว้าง** หากเข้าใจได้ลึกซึ้งย่อมรู้ได้ว่า คำว่า **ครอบครัวหมายถึงสิ่งซึ่งอยู่ในรากฐานจิตใจ** แม้ด้านนอกจะมีการจัดการอย่างเป็นระบบชัดเจนแค่ไหนก็ตาม

สภาพความแตกแยกในสังคมปัจจุบัน

สภาพความแตกแยกของกลุ่มคนในสังคมปัจจุบันเกิดขึ้นและรุนแรงยิ่งขึ้นอย่างทั่วถึงกันหมด ไม่ว่าที่ไหนที่มีคนรวมกลุ่มกัน และไม่ว่ากลุ่มเล็กหรือกลุ่มใหญ่ หากบุคคลใด สามารถรักษาวิญญาณความรักพื้นดินให้มั่นคงอยู่ได้และมุ่งมั่นทำงานจากความรู้สึกที่ **ซื่อสัตย์ต่อตนเองอย่างเสมอต้นเสมอปลายมาโดยตลอด** ย่อมได้รับความศรัทธาจากคนทั่วไป โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ชนรุ่นหลังซึ่งได้รับแรงกดดันจากปัญหาดังกล่าวรุนแรงยิ่งขึ้น

จึงพบความจริงว่า ผู้ที่ปฏิบัติได้อย่างมั่นคงตลอดมา มักมีผู้เข้ามาหาด้วยความไว้วางใจอย่างหลากหลาย อีกทั้งเข้ามาระบายความทุกข์ใจให้ทราบทั้งหมด จึงมีโอกาสรู้ความจริงได้อย่างกว้างขวาง ไม่ว่าเคยรู้จักกันมาก่อนหรือไม่

สิ่งดังกล่าว ได้สอนให้รู้ว่า **ผู้ที่ใจมาก่อนย่อมมาด้วยความรู้สึกจริงใจ** หรือมาด้วยใจที่ใสสะอาด**เมื่อรู้ความจริงจากด้านหนึ่งได้ ย่อมสามารถค้นหาความจริงจากอีกด้านหนึ่งได้ด้วย**

ดังนั้นจึงช่วยให้รู้ได้ว่า ผู้ที่นำกายมาก่อน แต่รากฐานจิตใจยังมาไม่ถึง น่าจะมีความต้องการผลประโยชน์ส่วนตนแอบแฝงมาด้วยซึ่งเรื่องนี้ได้ช่วยให้ผู้เขียนอ่านใจคนได้หลายต่อหลายเรื่องมาแล้ว

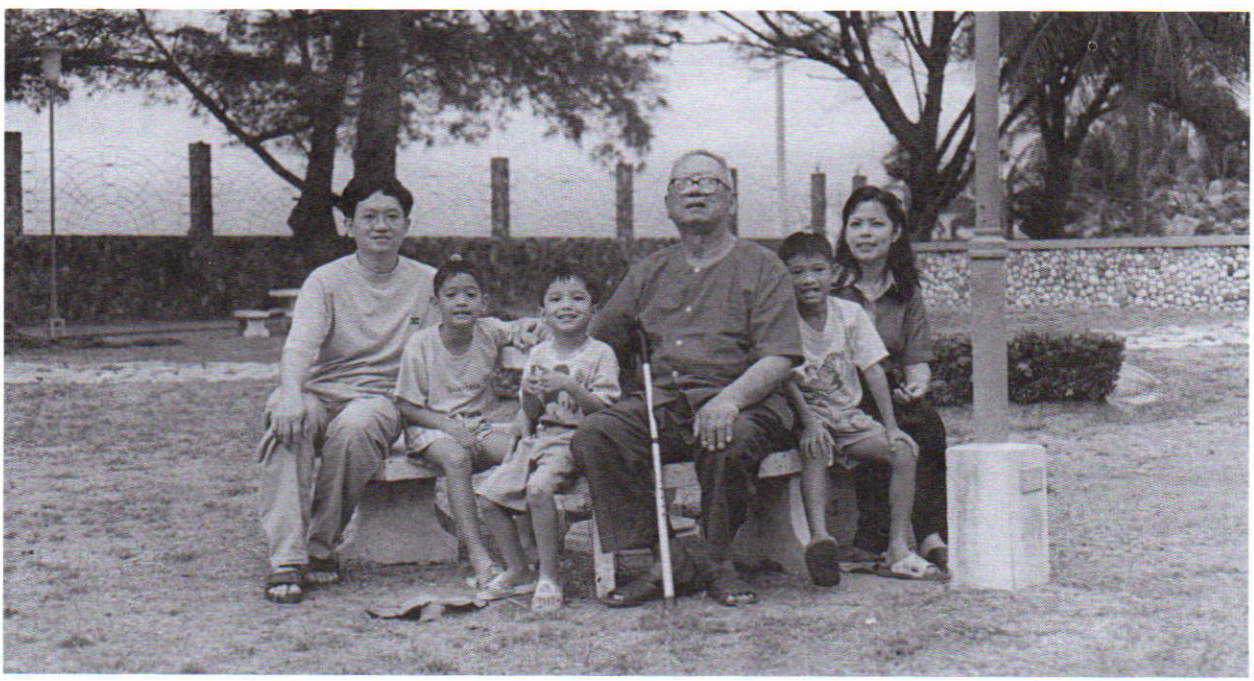

การที่มีบางคนเข้าใจความหมายของ **ครอบครัว** โดยมีกรอบจำกัดตัวเองไว้แต่เพียงว่า คือ **"พ่อ-แม่และลูกหลาน" การจำกัดตัวเองเกิดจากความเห็นแก่ตัว** จึงมองเห็นความจริงได้ว่า **ครอบครัวที่เห็นแก่ตัว** ย่อมถ่วงความเจริญของตนเองและสังคม ทำให้สังคมซึ่งก็เป็นรูปแบบหนึ่งของครอบครัว แต่อยู่บนพื้นฐานที่กว้างมากกว่า เกิดภาวะสับสน ทำให้แตกแยกมากขึ้น

เราจะอ่านสภาพจิตใจลักษณะดังกล่าวได้จากการที่คนในครอบครัวมีนิสัยชอบอ้าง เช่นอ้างว่า **ถ้าครอบครัวอยู่ไม่ได้ สังคมก็อยู่ไม่ได้**

เมื่อมีด้านหนึ่ง ย่อมมีอีกด้านหนึ่งเป็นธรรมดา ดังนั้นจึงมีการอ้างเกิดขึ้นว่า **ถ้าสังคมอยู่ไม่ได้ครอบครัวย่อมอยู่ไม่ได้** เช่นเดียวกันกับการหยิบยกเอาเรื่อง **ไข่เกิดก่อนไก่** หรือ **ไก่เกิดก่อนไข่** ขึ้นมาขบคิด เราจะพบว่ามีความขัดแย้งเกิดขึ้น โดยแยกจากกันเป็นสองขั้ว

ซึ่งแท้จริงแล้ว ถ้ามองเห็นภาพรวม และรู้เหตุรู้ผลได้อย่างลึกซึ้ง ย่อมเข้าใจได้ว่า คือธรรมชาติของคนที่อยู่รวมกันเป็นกลุ่มดังเช่นที่คนยุคก่อนเคยกล่าวไว้ว่า **พอดีกัน** หรือ **เหมือนกัน** นั่นเอง

ความขัดแย้งกันจึงหาใช่ความหมายของ **ประชาธิปไตย** ซึ่งมีบางคนชอบนำมากล่าวอ้าง ทำให้รู้ความจริงว่า เขากำลังเกิดกิเลส อยากได้รูปแบบประชาธิปไตย ตามความคิดตัวเอง

ความหมายของ **ความรัก** จึงน่าจะมุ่งไปยังความรู้สึกซึ่งอยู่ในรากฐานจิตใจของแต่ละคนที่กำหนด**ความรับผิดชอบต่อตนเองและสังคม** ให้สามารถทำหน้าที่ได้อย่างลึกซึ้งมากกว่าความเข้าใจที่มุ่งไปยังความรักระหว่างเพศของสามีภรรยา ที่สานความสัมพันธ์โดยเน้นความสำคัญไปยังพ่อแม่กับลูกเท่านั้นไม่

ความเห็นแก่ตัวของแต่ละคน มีผลกำหนดกรอบภายในรากฐานจิตใจ ทำให้เกิดความรู้สึกอย่างเป็นธรรมชาติว่า ครอบครัวหมายถึง สามี-ภรรยา และอาจสานสัมพันธ์ถึงบุตร แทนที่จะเข้าใจได้ลึกซึ้งถึง**รากฐานจิตใจคน ซึ่งอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม** อย่างอบอุ่นใจช่วยให้มีความสุข

ความหมายของครอบครัว ซึ่งกำหนดจากกรอบที่อยู่ในใจตัวเอง ซึ่งยึดติดอยู่กับรั้วบ้านส่วนตัว ทำให้เกิดแรงกดดันสูงกว่าปกติ จนกระทั่งหาทางออกได้ยาก ในที่สุดจึงทำให้เกิดความแตกแยกได้ง่าย

คนในยุคก่อนบางคนเคยพูดไว้ว่า **ครอบครัวเขาก็เหมือนครอบครัวเรา ลูกหลานคนอื่นก็เหมือนลูกหลานตัวเอง** คำพูดดังกล่าว น่าจะมีผลช่วยสอนให้คนมีจิตสำนึกรับผิดชอบต่อสังคมลึกซึ้งยิ่งขึ้น

เหตุที่ทำให้ครอบครัวแตกแยก

ไม่ว่าจะเป็นครอบครัว ซึ่งมี พ่อ-แม่-ลูก อยู่ร่วมกัน ซึ่งเป็นสภาพการรวมกลุ่มรูปแบบหนึ่ง หรืออาจหมายความถึงครอบครัวซึ่งมีคนรวมกลุ่มกันทำงานรูปแบบต่างๆ เพื่อการจัดการในด้านงานอาชีพ ที่มีผู้นำกลุ่ม และมีกลุ่มคนซึ่งอยู่ภายใต้ความรับผิดชอบ

เพราะคนในสังคม **เห็นแก่ตัวมากขึ้น** โดยเหตุที่เข้าใจได้แต่เพียงปัญหาซึ่งเกิดขึ้นภายในกลุ่มตัวเอง โดยที่ขาดการคิดได้ถึงผลกระทบจากวัฏจักรการเปลี่ยนแปลงของโลกภายนอก ดังเช่นที่คนยุคก่อนเคยกล่าวเปรียบเทียบไว้ว่า **คางคกอยู่ในกะลาครอบ**

ดังเช่นโคลงสี่สุภาพที่ปราชญ์ยุคก่อนได้ร้อยกรองไว้ว่า

กบเกิดในสระใต้ บัวบาน
ฤๅห่อนรู้รสมาลย์ หนึ่งน้อย
ภูมราอยู่ไกลสถาน นับโยช
บินโบกมาค่อยคล้อย เกลือกเคล้า เสาวคนธ์

ถ้าคนไทยขาดความเป็นไทแก่ตนเอง ทำให้ขาดความรักพื้นดินถิ่นเกิดซึ่งสานความรักถึงซึ่งกันและกันได้หมด หาใช่ว่าแผ่นดินผืนนี้จะว่างเปล่าไป แต่ย่อมมีชนชาติอื่น ซึ่งแม้จะอยู่ไกลนับโยชน์ มองเห็นโอกาสเข้ามาแทรกแซงช่องว่าง มีผลกระทบเข้าไปถึงบรรยากาศในครอบครัวซึ่งมีพ่อแม่กับลูก ความแตกแยกย่อมเปิดช่องทางความคิดระหว่างกันและกันให้กว้างมากขึ้น เช่นเดียวกันกับภุมรา ซึ่งเข้ามาแสวงหาความสุขจากดอกบัวซึ่งมีกบเกิด และดำรงชีวิตอยู่ภายใต้ร่มเงา

แม้ว่ามองความรักระหว่างคนในครอบครัวซึ่งมีสามีภรรยา ก่อนที่จะตกลงปลงใจร่วมชีวิตกัน ซึ่งช่วงนั้นความแตกต่างทางความคิดยังไม่ชัดเจนมากนัก ทั้งนี้และทั้งนั้น เนื่องจากเราแต่ละคนจะมีรากฐานความคิดเหมือนกัน คงเป็นสิ่งฝืนธรรมชาติ แต่มีความต้องการทางเพศสูงกว่าปกติ

ดังนั้น ความแตกต่างดังกล่าว จึงถือเป็นเรื่องธรรมดา และถือว่าเป็นธรรมชาติของคนซึ่งอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มๆ อีกทั้งยังสามารถปรับความคิดความเข้าใจให้เชื่อมโยงถึงกันและกันได้ไม่ยาก จึงอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข มีการพูดจาทำความเข้าใจซึ่งกันและกัน ในวิถีชีวิตประจำวันได้ตามปกติ

หลังจากโลกภายในรากฐานความรู้สึกทางจิตใจเริ่มหวนกลับทิศทาง ซึ่งเป็นไปตามวัฏจักรของการเปลี่ยนแปลง สร้างความแตกต่างทางความคิดระหว่างสองขั้วชัดเจนยิ่งขึ้น จนถึงขั้นเกิดความขัดแย้งรุนแรงยิ่งขึ้น กับอีกด้านหนึ่ง ความรู้สึกทางเพศย่อมลดลงอย่างเป็นธรรมชาติ

ดังที่ได้กล่าวไว้แล้วว่า ครอบครัวหาใช่เพียงกลุ่มเล็กกลุ่มใหญ่ ต่างก็เผชิญกับปัญหาที่แยกสองขั้วออกจากกัน ส่วนที่อยู่ตรงกลางก็ใช่ว่าจะมีความว่างเปล่าไม่ หากมีคนประเภท **ยุให้แคลง แยงให้รั่ว** เข้ามาอยู่ตรงกลาง ดังที่ชนรุ่นก่อนเคยผูกเป็นนิทานสอนใจไว้ภายใต้หัวเรื่องว่า **"บ่างช่างยุ"** หรือที่กล่าวกันว่า **นกสองหัว** ภาวะความแตกแยกย่อมทำให้ยากที่จะรู้เท่าทันคนยุแหย่

เป็นธรรมดาของการที่คนอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม เมื่อมีความร้าวฉานหรือ **แตกสามัคคี** ย่อมมีคนประเภท **สอพลอ** หรือ**ปั้นน้ำเป็นตัว** เกิดขึ้น

หากขั้วใดขั้วหนึ่ง โดยเฉพาะ **ผู้นำกลุ่ม มีความเป็นตัวของตัวเอง หรือมั่นคงอยู่กับเหตุและผล**ย่อมมีส่วนประคับประคองให้กลุ่มสามารถยืนหยัดอยู่ได้ แม้อีกด้านหนึ่งอาจรู้ได้ไม่ถึงก็ตาม

ถ้าทั้งสองด้าน ขาดความเป็นตัวของตัวเอง ความร้าวฉานย่อมบานปลายออกไปจนกลายเป็นความแตกแยกในที่สุดได้ไม่ยาก

สรุปเหตุแห่งความแตกแยก จึงน่าจะเชื่อมั่นได้ว่าหาใช่เป็นเพียง**การที่พ่อกับแม่อยู่ด้วยกัน อีกทั้งติดตามดูลูก เอาใจลูก โดยเชื่อว่า คือการที่พ่อแม่เข้าใจลูก ซึ่งแท้จริงแล้ว น่าจะเป็นเพียงภาพเปลือกนอกเท่านั้น**

แต่แท้จริงแล้ว น่าจะเข้าใจได้อย่างลึกซึ้งถึงความจริงใจต่อตนเองของผู้ใหญ่ที่มอบให้กับคนระดับล่าง และคงไม่เพียงมุ่งมองเน้นไปที่พ่อกับแม่และพ่อแม่กับลูกเท่านั้น

แต่ควรเข้าใจได้ลึกซึ้งถึงรากฐานความเป็นคน จึงช่วยให้สรุปได้ว่า **แม้พ่อกับแม่จะแยกกันอยู่หรือแม้ว่าลูกอาจไม่ได้อยู่ใกล้พ่อแม่ก็ตาม แต่การปฏิบัติตัวของพ่อและแม่ หรือหากเป็นกลุ่มคนในรูปแบบอื่นใดก็ตาม ถ้าผู้นำกลุ่มถือสัจจะไว้ได้อย่างมั่นคง ทำให้มีความเป็นตัวของตัวเองอย่างเสมอต้นเสมอปลาย คงไม่ทำให้เกิดผลเสียหายต่อกลุ่ม รวมทั้งสังคมร่วมกัน**

ดังนั้นการที่กลุ่มคนในสังคมไทยตกอยู่ในภาวะแตกแยกรุนแรงยิ่งขึ้น น่าจะเกิดจากการที่คนในสังคมเห็นแก่ตัวมากขึ้น เหนือกว่าการมุ่งมองไปยังเหตุอื่นใดก็ตาม

จึงกล่าวได้ว่า เหตุแห่งความแตกแยก เกิดจากรากฐานจิตใจคน ผู้รับผิดชอบในระดับสูงภายในกลุ่มใหญ่ลงมาสู่กลุ่มเล็กที่สุดเห็นแก่ตัวมากขึ้น

เช่นเดียวกับปัญหายาเสพติด ถ้าผู้ใหญ่ผู้มีอำนาจยิ่งสูง ไม่เสพติดความสบายทางวัตถุโดยไม่หลงเสพติดอำนาจและความมีหน้ามีตา รวมทั้งผลประโยชน์ส่วนตนรูปแบบอื่นๆ การแก้ปัญหายาเสพติดโดยเด็กและคนระดับล่างไม่ยาก ในเมื่อเด็กและคนระดับล่าง เสพติดสิ่งที่ใหญ่กว่าไม่ได้ ย่อมเกิดการเสพติดสิ่งที่อยู่ใกล้ตัวเองเป็นธรรมดา

ดังนั้น ถ้าบุคคลใดละความเห็นแก่ตัวให้ลดลงไปได้ ย่อมเกิดความเข้าใจจริง เหนือกว่าความรู้สึกเป็นทุกข์ ทำให้เกิดแรงกดดันภายในรากฐานจิตใจตนเองสูงมากยิ่งขึ้น

ระหว่างวังวนของการเปลี่ยนแปลงอันเป็นธรรมชาติ กับอิทธิพลของมนุษย์ผู้มีกิเลส

ไม่มีมนุษย์ผู้มีกิเลสคนไหน จะสามารถอยู่เหนืออิทธิพลธรรมชาติที่มีสัจธรรมของการเปลี่ยนแปลงหมุนวนเป็นวัฏจักรอยู่ในรากฐานจิตใจตนเองไปได้แม้แต่คนเดียว

ดังที่ได้กล่าวกันว่า มนุษย์ผู้มีกิเลส ไม่ว่าจะกำหนดสิ่งใดไว้นานมากแค่ไหน กระทั่งสิ่งซึ่งมีความเป็นมายาวนานมากจนถึงขั้นทำให้เชื่อว่า คือ **ประเพณีนิยม**

หลังจากการเปลี่ยนแปลงภายในด้านหนึ่ง หมุนวนมาถึงจุดอันเป็นที่สุดแล้ว ย่อมหวนกลับมาทำลายล้างตัวเองในที่สุดซึ่งช่วงนี้เราเริ่มเห็นได้ชัดเจนยิ่งขึ้นเป็นลำดับ ดังเช่น **ประเพณีนิยมซึ่งถูกกำหนดโดยชนรุ่นก่อน กำลังถูกชนรุ่นหลัง ขาดการมองเห็นความสำคัญกว้างขวางมากขึ้น**

ยิ่งเป็นประเพณีที่มีเหตุผลเชื่อมโยงถึงความรู้สึกทางเพศซึ่งเกิดจากรากฐานความรู้สึกที่ไวมากกว่าเรื่องอื่นๆ จะมีการสูญหายไปเร็วกว่าสิ่งอื่นๆ ทำให้นึกถึงคำเตือนสติซึ่งชนรุ่นก่อนเคยเตือนลูกหลานไว้ว่า **อย่าริอ่านเป็นคนใจแตก** หมายความถึง การปฏิบัติตัวของชนรุ่นหลัง **ชิงสุกก่อนห่าม**

แต่มาถึงยุคนี้ หากมองได้ลึก และยังมีรากฐานจิตใจซึ่งทั้งกายและใจ คือจุดร่วมเป็นหนึ่งเดียวกัน น่าจะมองเห็นภาพความจริงได้ว่า ผู้ใหญ่เองก็มีใจแตก คิดแบบกายกับใจเป็นคนละเรื่องกัน ทำให้มองเห็นภาพรวมที่ขาดการสานเหตุผลถึงกันและกัน แต่**มองเห็นภาพสิ่งต่างๆ แบบตัวใครตัวมัน** ชัดเจนยิ่งขึ้น

ดังนั้น ภาพสะท้อนจากผลการเปลี่ยนแปลงทำให้รู้ความจริงได้ว่า **สังคมและวัฒนธรรม รวมถึงการจัดการศึกษา ซึ่งล้วนเป็นสิ่งที่คนกำหนดขึ้นมาเอง แม้มีความเป็นมายาวนานแค่ไหน** จากผลการคิดและปฏิบัติ โดยคนยุคหลัง มีผลย้อนกลับมาทำลายล้างตัวเองชัดเจนยิ่งขึ้น

มาถึงช่วงนี้ การเปลี่ยนแปลงของสังคมได้มาถึงขั้นที่มีเยาวชนบางกลุ่ม แม้ผู้ที่ขายบริการทางเพศ เริ่มรู้สึกว่า **การร่วมเพศกันอย่างไม่เลือกเป็นเรื่องธรรมชาติและเป็นธรรมดา เช่นเดียวกับการจับมือถือแขนกับคนทั่วไป** มากกว่าการมองเห็นว่า ควรจะยึดถือประเพณีนิยมเป็นหลัก

ในด้านการจัดการศึกษาก็เช่นกัน ปัญหาที่เกิดจากวิถีการเปลี่ยนแปลงของเงื่อนไขภายในรากฐานจิตใจคน ร่วมกับสิ่งซึ่งเกิดความรุนแรงยิ่งขึ้นในสังคม ทำให้คนเกิดความทุกข์หนักมากขึ้น ซึ่งสิ่งดังกล่าวกำลังเกิดขึ้นแล้ว แต่ถ้าคนมุ่งมองไปยังด้านเดียว ย่อมมองเห็นความจริงจากอีกด้านหนึ่งได้ยากยิ่งขึ้น

ช่วงหลังๆ จึงมีการดิ้นรน เพื่อหาช่องทางในการแก้ไขปัญหา แต่ก็ยังมุ่งทิศทางออกจากตัวเอง ทำให้อ่านความจริงได้ว่า แท้จริงแล้ว น่าจะอยู่ในสภาพ **ดิ้นรนเพราะกลัวปัญหา**มากกว่า แทนที่จะกล้ายืนหยัดต่อสู้กับสิ่งที่อยู่ในรากฐานจิตใจตัวเองร่วมกันเรียนรู้ความจริงลึกซึ้งยิ่งขึ้น

สิ่งที่พบเป็นรูปธรรมอย่างเห็นได้ชัดเจน น่าจะได้แก่ **การเกิดปฏิรูปการศึกษา** ซึ่งแท้จริงแล้ว ควรจะรู้ได้ว่า คือการคิดแก้ไขปัญหาที่ยังคงอยู่บนรากฐานกิเลสคนกลุ่มหนึ่งเพียงด้านเดียว จึงไม่น่าจะช่วยแก้ปัญหาอย่างได้ผล หากทำให้เกิดความขัดแย้งตามมาภายหลังเพิ่มมากขึ้นกว่าเก่า

ความจริงหาใช่มีด้านเดียวไม่

เราเชื่อในสัจธรรมว่า **ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดจากคนควรคิดแก้ไขที่การศึกษา** สิ่งนี้เองทำให้กลุ่มบุคคลผู้เชื่อว่าตัวเองมีความรู้ความสามารถในด้านการจัดการศึกษารวมหัวกันคิดแบบสร้างแนวร่วม มุ่งผลักดัน **การปฏิรูปการศึกษา** อย่างปราศจากการให้ความสำคัญแก่กิเลสซึ่งแฝงอยู่ในรากฐานจิตใจตัวเอง

สิ่งที่ช่วยให้รู้ความจริงได้ว่ามีการแฝงไว้ด้วยกิเลสน่าจะได้แก่ **การมุ่งผลักดัน** ก็ดี การอ้างว่า **ต้องรีบทำ** ก็ดี รวมทั้งการแสดงออกถึงความต้องการของแต่ละคนในรูปแบบอื่นใดก็ตาม ซึ่งเต็มไปด้วยการอ้างสิ่งนั้นสิ่งโน้นทำให้อ่านได้ถึงความจริงว่า **ขาดการพึ่งตนเอง** ที่เห็นได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

หากรู้ความจริงซึ่งอยู่ในใจตัวเอง ย่อมมองเห็นได้ว่า ภายในรากฐานจิตใจแต่ละคนที่ควรเน้นความสำคัญของการดำเนินชีวิต โดยให้ความสำคัญแก่การเรียนรู้ความจริงจากการปฏิบัติ ซึ่งมุ่งความรักลงสู่พื้นดินและสานความสัมพันธ์ถึงความรักเพื่อนมนุษย์ ที่ทำให้พื้นดินเป็นสื่อความรักของจิตใจ

ในเมื่อการคิดปฏิรูปการจัดการศึกษา ซึ่งอยู่บนพื้นฐานกิเลสคนกลุ่มหนึ่ง ไม่อาจสนองผลให้ถึงความจริงได้ การจัดการศึกษาซึ่งปฏิรูปโดยธรรมชาติที่เป็นความจริง ที่มีอยู่ในรากฐานจิตใจคนอย่างเป็นธรรมชาติ ย่อมเข้ามาแทนที่เป็นธรรมดา อันถือเป็นอีกด้านหนึ่ง ซึ่งด้านนี้ ผู้ที่ขาดภูมิปัญญาลึกซึ้งถึงระดับหนึ่งย่อมมองเห็นได้ยาก

การปฏิรูปโครงสร้างสังคมจากรากฐานอันเป็นธรรมชาติภายในจิตใจคน กำลังเกิดขึ้นด้วยเช่นกัน หลังจากความขัดแย้งทางความคิดภายในกลุ่มคนแต่ละกลุ่มรุนแรงยิ่งขึ้นจนถึงที่สุด คนที่มีจิตใจสอดคล้องกันที่สุดย่อมรวมกลุ่มกันใหม่อย่างปราศจากการยึดติดอยู่กับกลุ่มเดิม ซึ่งเคยอยู่ในระเบียบแบบแผนเก่าสังคมจะผ่าตัดตัวเอง ทำให้คนรู้สึกเจ็บปวดอย่างมาก คงเหลืออยู่แต่ความสำคัญทางจิตใจ ซึ่งเป็นแกนนำการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญที่สุด

แต่ความเจ็บปวดก็หาใช่สิ่งจริงจังไม่ วันหนึ่งย่อมคลี่คลายหายไปเองอย่างเป็นธรรมชาติ

จากภาพรวมที่กล่าวมาแล้วทั้งหมด ผู้เขียนใคร่ขอฝากกลอนบทหนึ่งไว้ ณ โอกาสนี้

ยามรุ่งแจ้ง แสงทอง เริ่มส่องฟ้า
ดวงจันทรา คงลาไป ในแสงสูรย์
ที่เคยเย็น ชุ่มฉ่ำ ร่ำอาดูร
พลันต้องสูญ ไปจากใจ ให้อ่อนแรง

แสงอาทิตย์ เริ่มเจิดจ้า พาความร้อน
แต่พืชพรรณ พลันกลับย้อน มาช้อนแสง
ด้วยสีเขียว อันสดใส ให้ได้แรง
ช่วยเบาแบ่ง แรงใจ ไปกับกาล

ทั้งวันคืน ทั้งหลับตื่น จึงชื่นจิต
ให้ได้คิด ถึงชีวิต ที่สืบสาน
ด้วยวนเวียน เพียรให้ ใจเบิกบาน
ร่วมกันสาน วิญญาณรัก ภักดิ์แผ่นดิน

สรุป

เนื้อหาสาระที่นำเสนอในบทความเรื่องนี้เกิดจากรากฐานความคิดตนเอง ซึ่งมุ่งมั่นรักษาอิสรภาพไว้อย่างสุดหัวใจมาโดยตลอด ร่วมกับการนำปฏิบัติทุกสิ่งทุกอย่าง เพื่อความสงบสุขของทุกคน สิ่งที่ได้รับได้ถูกนำลงบันทึกไว้ในรากฐานจิตใจตนเอง ดังนั้นการเขียนเรื่องนี้ จึงค้นความจริงจากใจออกมาเขียนทั้งหมด ผิดถูกประการใดย่อมสุดแล้วแต่เหตุผลจากผู้อ่านแต่ละคนซึ่งคงขอน้อมรับไว้ด้วยความเคารพรักจากใจจริง

ศัพท์ที่ใช้ในการแสดงโขน

ปัญญา นิตยสุวรรณ
ภาคีสมาชิก สำนักศิลปกรรม ราชบัณฑิตยสถาน

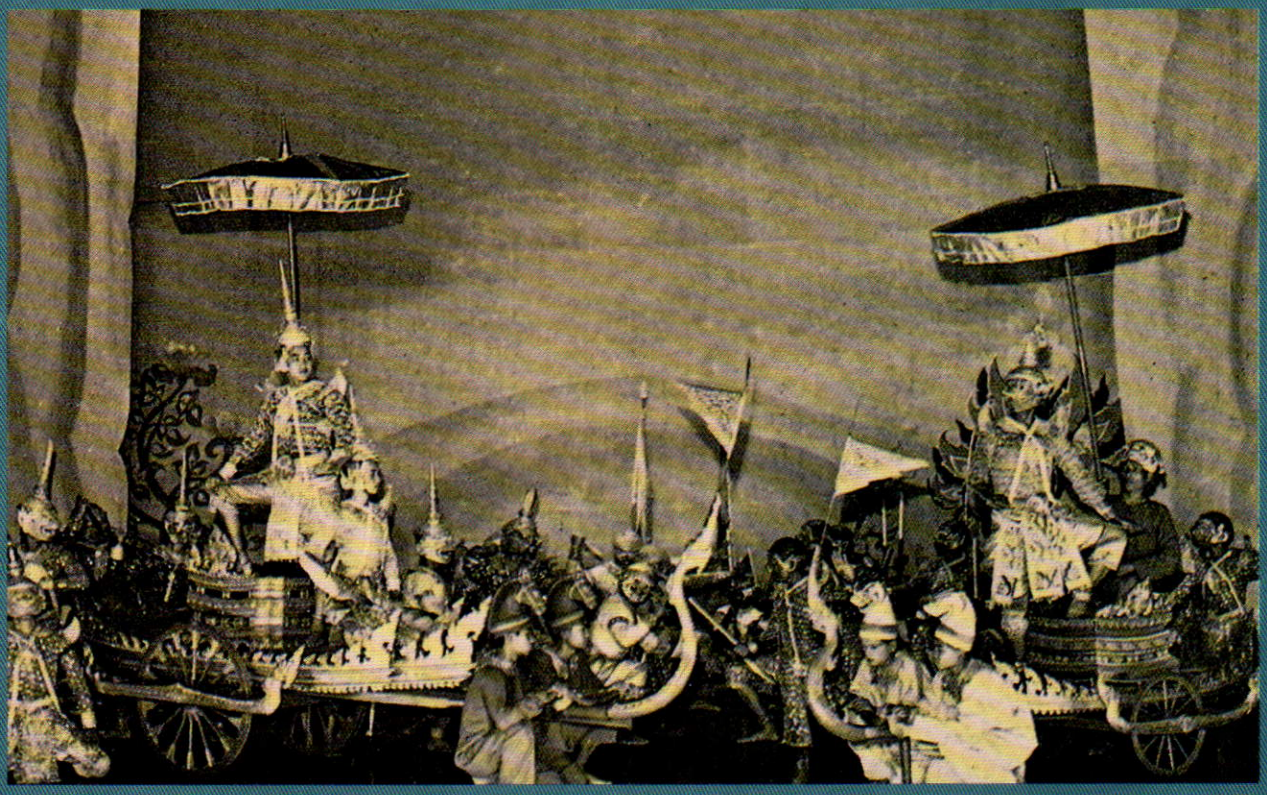

พระรามประทับพลับพลาอาทิตย์

ในการประกอบอาชีพการงานแต่ละชนิด ผู้ร่วมทำงานมักจะมีศัพท์เรียกขานกันเป็นที่รู้ในหมู่ผู้ร่วมงานนั้นๆ นานๆ ไปก็เลยกลายเป็นศัพท์เฉพาะวิชาชีพหรือการทำงานนั้นไปโดยปริยาย การแสดงนาฏศิลป์ก็เช่นเดียวกัน ไม่ว่าจะเป็นโขน ละคร ลิเก และการแสดงนาฏศิลป์ชุดต่างๆ ก็มีศัพท์สำหรับเรียกขานกันโดยเฉพาะเป็นที่รู้ของผู้ที่อยู่ในวงการแสดงตามที่กล่าวมาแล้ว สำหรับการแสดงโขนดูออกจะมีศัพท์ใช้มากอยู่สักหน่อย ผู้เขียนอยู่ในวงการโขนมานานพอสมควร จึงพอจะทราบถึงศัพท์ต่างๆ ที่ใช้ในการแสดงโขนอยู่บ้าง ผู้เขียนความรู้น้อย คงจะทราบได้ไม่หมด แต่ก็พอจะทราบอยู่บ้าง เพราะฉะนั้นจึงจะขอเล่าถึงศัพท์ที่ใช้ในการแสดงโขนเท่าที่สติปัญญามีอยู่ ให้ท่านผู้อ่านบางท่านที่ไม่ได้อยู่ในวงการนาฏศิลป์โขนและอาจจะไม่ทราบถึงศัพท์นั้นๆ ได้อ่านกันในครั้งนี้ ส่วนท่านที่ทราบแล้วและทราบดีกว่าผู้เขียนก็โปรดผ่านไปเสีย

ศัพท์ที่ใช้ในการแสดงโขนมีตั้งแต่การเรียกตัวโขนในเรื่องรามเกียรติ์ ไม่ว่าจะออกแสดงหรือไม่แสดงก็ต้องเรียกศัพท์อย่างนั้น จะยกตัวอย่างทางฝ่ายยักษ์เสียก่อนดังนี้

ฝ่ายยักษ์ คือทศกัณฐ์และญาติสนิทมิตรสหายตลอดจนไพร่พลมีศัพท์เรียกเป็นที่รู้อยู่หลายคำ เช่น

ยักษ์ตัวดี หมายถึงผู้แสดงโขนหรือตัวโขนฝ่ายยักษ์ที่เป็นท้าวพญามหากษัตริย์ในเรื่องรามเกียรติ์ เช่น ทศกัณฐ์ สหัสเดชะ กุมภกรรณ อินทรชิต เป็นต้น ในบรรดายักษ์ตัวดีนี้ยังแบ่งเป็น ยักษ์ใหญ่ ยักษ์ต่างเมือง และยักษ์น้อย อีกด้วย

ยักษ์ใหญ่ ได้แก่ ทศกัณฐ์ สหัสเดชะ ยักษ์ต่างเมือง คือ มังกรกัณฐ์ แสงอาทิตย์ สัทธาสูร วิรุญจำบัง ไมยราพณ์ เป็นต้น ส่วนยักษ์น้อยก็คือ อินทรชิต ไพนาสุริย์วงศ์ วิรุญมุข ที่เรียกว่ายักษ์น้อยคือยักษ์กุมาร ไพนาสุริย์วงศ์ เป็นยักษ์กุมารไว้ผมจุก วิรุญ

ยักษ์ตัวดี พวกยักษ์ต่างเมือง

มุขก็เป็นยักษ์กุมารไว้ผมจุก อินทรชิตนั้นถึงแม้ว่าหัวโขนจะมิได้ทำผมจุกแบบยักษ์กุมาร แต่ทำให้ทรงมงกุฎยอดเดินหน หน้าของอินทรชิตก็ยังเป็นหน้ายักษ์แบบยักษ์กุมาร มีเขี้ยวตุ้ม หรือที่เรียกว่าเขี้ยวดอกมะลิ เหตุที่เรียกอย่างนั้นเพราะลักษณะเขี้ยวคล้ายๆ ดอกมะลิตูม

เมื่อมียักษ์ตัวดีแล้วก็มียักษ์เสนา นักวิชาการด้านนาฏศิลป์บางท่านยังแบ่งออกเป็นยักษ์เสนา และเสนายักษ์อีกด้วย โดยอธิบายว่ายักษ์เสนาคือยักษ์ที่เป็นเสนาชั้นผู้ใหญ่ เช่น มโหทร เสนาบดีของทศกัณฐ์ฝ่ายกลาโหม และเปาวนาสูร เสนาบดีของทศกัณฐ์ฝ่ายมหาดไทย ส่วนเสนายักษ์ก็คือพวกเสนาทั่วๆ ไป หัวโขนทำเป็นหัวยักษ์โล้น ไม่มีมงกุฎมีแต่กรอบพักตร์ หน้าสีต่างๆ สำหรับยักษ์เสนาคือ มโหทร หน้าสีเขียว มงกุฎน้ำเต้ากลม และเปาวนาสูร หน้าสีขาว มงกุฎน้ำเต้ากลมเช่นเดียวกัน

พวกยักษ์ที่มียศศักดิ์ต่ำกว่าเสนายักษ์คือพวกเขนศัพท์ในการแสดงโขนเรียกว่าเขนยักษ์ นับเป็นไพร่พลยักษ์ระดับพลทหาร นอกจากจะมีเขนยักษ์แล้วยังต้องมีคนธงยักษ์ แต่เดิมวงการโขนเรียกผู้ถือธงนำทัพยักษ์ว่าคนธงยักษ์ในสมัยต่อมาพิจารณาเห็นว่า มิใช่เป็นคนแต่เป็นยักษ์จึงใช้ศัพท์เรียกเสียใหม่ว่ายักษ์ธง คือยักษ์ที่ถือธงนั่นเองยักษ์ธงมีศักดิ์ดีกว่าเขนยักษ์ เวลาแต่งเครื่องก็จะดีกว่าเขนยักษ์ มิหนำซ้ำหัวโขนตัวยักษ์ธง ยังมีมงกุฎแบบน้ำเต้ายอดเตี้ยๆ ส่วนเขนยักษ์เป็นยักษ์โล้น เขียนสีแดงแทนผ้าพันรอบหัวโขน บางทีก็ใช้ผ้าสีแดงขลิบกระดาษสีทองพันรอบหัวเขนยักษ์แทนการใช้สีเขียน

กล่าวทางฝ่ายยักษ์แล้ว ก็ต้องกล่าวทางฝ่ายพระคือพระรามและพระลักษมณ์กันบ้าง เนื้อเรื่องรามเกียรติ์ส่วนใหญ่กล่าวถึงการทำศึกกรุงลงกา โดยมีนายทัพฝ่ายธรรมะคือพระรามและพระลักษมณ์ ตัวโขนฝ่ายพระจึงมักจะเป็นที่รู้จักกันในหมู่ผู้ชมการแสดงโขนว่าพระรามกับพระลักษมณ์ ศัพท์ที่ใช้เรียกตัวพระรามคือพระใหญ่ และเรียกพระลักษมณ์ว่าพระน้อย การที่ศัพท์ในการแสดงโขนเรียกพระรามว่าพระใหญ่ และเรียกพระลักษมณ์ว่าพระน้อยนั้น เป็นเพราะว่าผู้แสดงเป็นพระรามตามปกติจะต้องตัวโตกว่าผู้แสดงเป็นพระลักษมณ์ ในเวลาคัดเลือกนักเรียนที่หัดโขนเป็นตัวพระก็มีกฎกำหนดไว้ว่า ผู้ที่มีรูปร่างใหญ่ให้หัดเป็นตัวพระราม ส่วนผู้ที่มีรูปร่างเล็กกว่าให้หัดเป็นตัวพระลักษมณ์ การเรียกว่าพระใหญ่พระน้อยนอกจากจะเรียกเพราะรูปร่างผิดกันตามที่กล่าวมาแล้วนี้ยังมีอีกอย่างหนึ่งคือพระใหญ่นั้นเป็นพี่และพระน้อยเป็นน้อง ศักดิ์ศรียศถาบรรดาศักดิ์และบทบาทในเวลาแสดงโขนก็แตกต่างกันตามรูปศัพท์ที่เรียก ตั้วโผโขนบางรายยังถือโอกาสจ่ายค่าตัวพระใหญ่กับพระน้อยไม่เท่ากันเสียอีกคือให้พระรามซึ่งเป็นพระใหญ่มากกว่าพระลักษมณ์ซึ่งเป็นพระน้อย

ท่านที่รู้เรื่องรามเกียรติ์ หรือเคยชมโขนมาแล้วก็จะต้องทราบว่ากองทัพของพระราม พระลักษมณ์ ที่ยกไปรบกับทศกัณฐ์และพวกยักษ์ต่างๆ คือวานรหรือเรียกง่ายๆ ว่าลิง ในบรรดาตัวโขนที่เป็นลิงยังมีการแบ่งชั้นกันอีก เช่น ลิงตัวดี หรือบางทีก็เรียกว่าลิงพญา ได้แก่ สุครีพ หนุมาน ชมพูพาน นิลพัท นิลนนท์ องคต ฯลฯ เมื่อมีลิงตัวดีหรือลิงพญา เวลาเขียนบทโขนผู้เขียนจะใช้ศัพท์ว่าพญาวานรก็ต้องมีลิงเสนาหรือเสนาลิง คำว่าเสนาลิงใช้เรียกกันมาตั้งแต่สมัยโบราณ เข้าใจว่าคงจะให้เข้ากับเสนายักษ์

เวลาเรียกก็เรียกว่าเสนายักษ์เสนาลิง แต่ความจริงศัพท์ที่ถูกต้องที่ใช้เรียกเสนาลิงจะต้องเรียกว่าสิบแปดมงกุฎ ใน พ.ศ. ๒๔๙๘ กรมศิลปากรจัดคณะนาฏศิลป์ไทยไปแสดง ณ สหภาพพม่า เนื่องในโอกาสที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี ในสมัยนั้นเป็นหัวหน้าคณะวัฒนธรรมไทยไปเยือนสหภาพพม่าในเดือนธันวาคม พ.ศ. ๒๔๙๘ ในเวลานั้นนายธนิต อยู่โพธิ์ อดีตอธิบดีกรมศิลปากร ดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการกองการสังคีต กรมศิลปากร มีหน้าที่ต้องคุมคณะนาฏศิลป์ไทยของกรมศิลปากรไปแสดง ก็จัดเตรียมการแสดงทั้งโขน ละคร ฟ้อนรำ มากมายหลายชุด พร้อมกันนั้น**นายธนิต**ก็คิดการแสดงชุดใหม่ๆขึ้นมาเพื่อนำไปแสดงที่สหภาพพม่า คือ ระบำวีรชัยยักษ์ และระบำวีรชัยลิง ผู้แสดงแต่งกายเครื่องเสนายักษ์และเสนาลิงคือสิบแปดมงกุฎ กำหนดชื่อระบำทั้งสองนี้ว่า ระบำวีรชัยเสนายักษ์ และระบำวีรชัยสิบแปดมงกุฎ

พวกลิงสิบแปดมงกุฎเป็นลิงประเภทเสนา ในสมัยโบราณจึงเรียกว่าเสนาลิงดังได้กล่าวมาแล้ว ลิงที่มีศักดิ์ต่ำกว่าเสนาลิงหรือสิบแปดมงกุฎตามที่กล่าวไว้ในพงศ์ในเรื่องรามเกียรติ์คือ เตียวเพชร ลักษณะการแต่งกายเหมือนกับสิบแปดมงกุฎ ต่างกันตรงที่เครื่องประดับศีรษะสิบแปดมงกุฎ หัวโขนทำเป็นเกี้ยวสีทอง แต่เตียวเพชรทำเป็นผ้าตระบิดสีทอง โพกศีรษะแทนเกี้ยว ในปัจจุบันนี้เวลามีการแสดงโขนจะไม่จัดตัวแสดงเป็นเตียวเพชรกันแล้ว คงจะเป็นเพราะใช้ผู้แสดงมากไป หรือไม่ก็ไปซ้ำซ้อนกับสิบแปดมงกุฎ เช่นเดียวกับตัวโขนฝ่ายลิงที่ชื่อจังเกียงที่รองลงมาจากเตียวเพชรก็ไม่มีในเวลาแสดงโขน ถัดจากสิบแปดมงกุฎลงไปก็เป็นเขนลิงและมีลิงธงถือธงนำทัพเกี่ยวกับตัวโขนที่เป็นลิงถือธงนำทัพพระรามนี้ บางครั้งก็ใช้สิบแปดมงกุฎตนหนึ่งที่ชื่อไชยามพวานถือธงนำทัพ ความจริงไชยามพวานจะถือธงนำทัพพระรามตอนยกไพร่พลข้ามมหาสมุทรตามที่พระอิศวรสั่งมาเท่านั้น ส่วนในเวลายกทัพไปรบกับฝ่ายยักษ์ทุกครั้งนั้นไชยามพวานไม่ได้เป็นผู้ถือธงนำทัพ ดังนั้นจึงมีลิงประเภทเขนลิงแต่มีศักดิ์เหนือกว่าเขนลิงมาเป็นผู้ถือธงเรียกกันว่าลิงธง

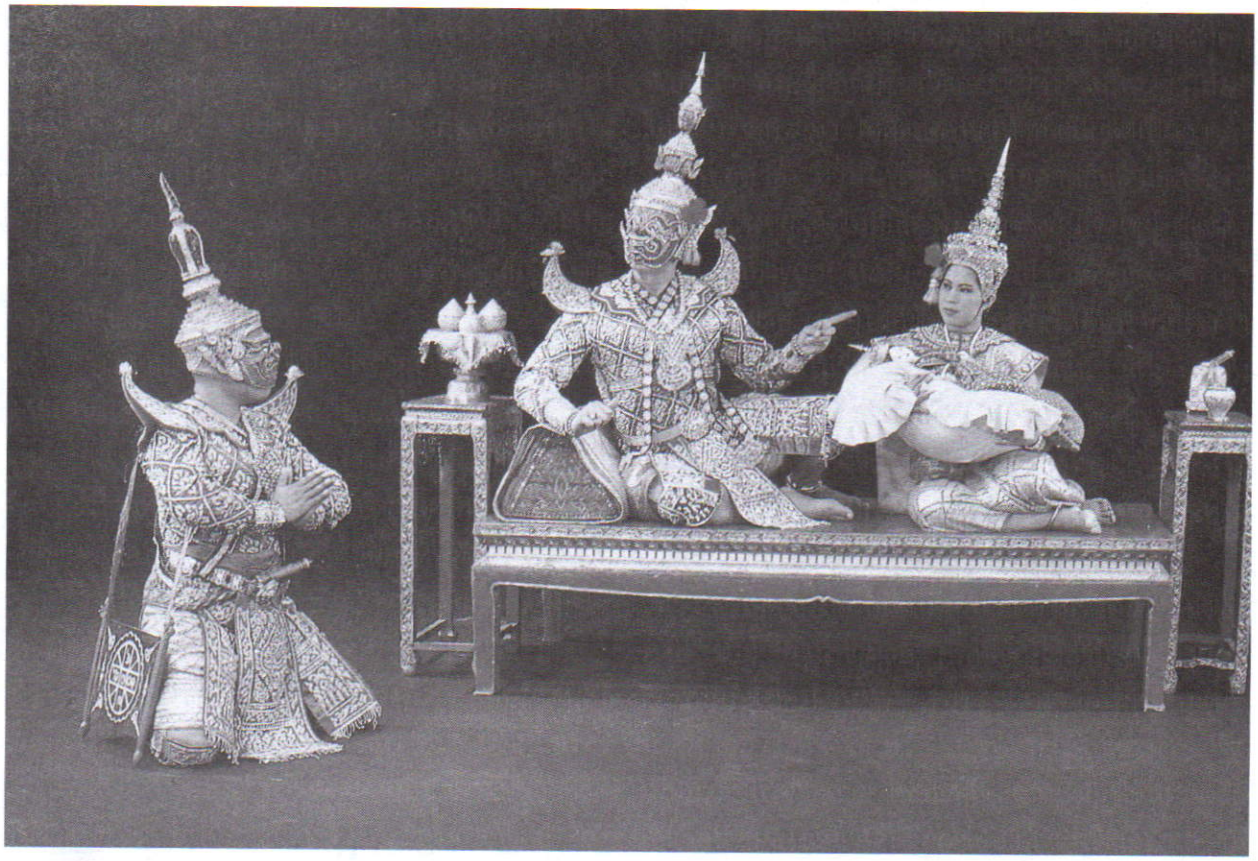

ศัพท์ที่ใช้เรียกตัวโขนในกองทัพฝ่ายยักษ์และฝ่ายลิงยังมีอีก ๒ อย่างคือ ราชสีห์ ราชสีห์เป็นผู้ลากรถฝ่ายยักษ์และม้าเป็นผู้ลากรถฝ่ายพระราม

ในการแสดงโขนแต่ละครั้งจะขาดตัวโขนพวกที่จะกล่าวถึงต่อไปนี้ไปไม่ได้ เพราะมีความจำเป็นและสำคัญในการแสดงโขนมาก ศัพท์ที่ใช้เรียกตัวโขนพวกนี้คือ ตลก ยกเตียง กางกลด ศัพท์ที่ใช้เรียกผู้แสดงโขนพวกนี้ถูกต้องและตรงกับความเป็นจริงทุกประการ เพราะผู้ที่แสดงโขนเป็นตลกยกเตียงกางกลดนี้ จะทำหน้าที่ตามศัพท์ที่เรียกทุกประการ เวลาจะเคลื่อนย้ายเตียงจากซ้ายไปขวา ขวามาซ้าย หรือย้ายไปอยู่กลางโรง ผู้แสดงโขนพวกนี้จะออกไปยกเตียง พอแสดงถึงตอนที่มีการติดตลก พวกนี้ก็จะออกไปแสดงเป็นตัวตลก ในเวลายกทัพไม่ว่าจะเป็นฝ่ายยักษ์ ฝ่ายพระ ตัวตลกพวกนี้จะต้องออกไปกางกลดให้ตัวนายทัพด้วย

เท่าที่เล่าถึงศัพท์ที่ใช้เรียกตัวโขนที่ผ่านมามียักษ์ พระ และลิง ยังขาดตัวนางอีกอย่างหนึ่ง ตัวโขนจะสมบูรณ์ได้จะต้องมีผู้แสดงทั้งพระ นาง ยักษ์ และลิง ตัวนางในการแสดงโขนถ้าเป็นยักษ์ก็จะเรียกว่านางยักษ์ เช่น นางสำมนักขา นางผีเสื้อสมุทร พวกนางฟ้า ได้แก่ นางวานรินทร์ นางบุษมาลี และนางมนุษย์ก็คือนางสีดา นางมณโฑ ส่วนนางยักษ์ประเภทที่มีลักษณะการแสดงเป็นแบบนางมนุษย์คือนางเบญกาย นางตรีชฎา นางสุวรรณกันยุมา เป็นต้น นอกจากนี้ก็ยังมีนางกำนัล นางกำนัลแต่งกายแบบเดียวกัน สวมกระบังหน้า และแสดงได้ทุกฝ่ายไม่ว่าจะเป็นฝ่ายยักษ์ ฝ่ายพระ หรือฝ่ายลิง ยังมีศัพท์เรียกฝ่ายนางเป็นการเฉพาะอยู่อีกคำหนึ่ง คือ นางปากกระทะ ท่านผู้อ่านคงจะสงสัยว่านางปากกระทะเป็นอย่างไร ผู้เขียนก็จะเรียนให้ทราบ

ในการแสดงโขนชุดไมยราพณ์สะกดทัพ ก่อนที่ไมยราพณ์จะไปสะกดทัพเป่ายาให้บรรดาไพร่พลวานรและพระราม พระลักษมณ์นอนหลับ ไมยราพณ์ต้องไปทำพิธีหุงสรรพยาเสียก่อน กว่าจะเสร็จกิจพิธีและได้สรรพยาสมความปรารถนา ไมยราพณ์ต้องร่ายมนต์หุงสรรพยาถึง ๓ ครั้ง ครั้งแรกเกิดเป็นสองนางขึ้นกลางกระทะยา ในตอนนี้จะมีนางกำนัล ๒ คน ออกไปนั่งในกระทะยาหน้าโรงพิธีของไมยราพณ์ พอไมยราพณ์ใช้พระขรรค์ทำท่าตัดคอสองนาง เพราะไม่ถูกต้องตามตำรับที่ระบุไว้ในพิธี นางทั้งสองก็เข้าโรงไป นางที่ออกมานั่งในกระทะยาของไมยราพณ์ในตอนนี้เรียกเป็นศัพท์ว่า นางปากกระทะ

ยังมีศัพท์เรียกตัวโขนฝ่ายยักษ์ระดับเสนายักษ์อยู่อีกคำหนึ่งคือ สองกองหรือสองกองคอยเหตุ ตัวโขนที่แสดงเป็นสองกองหรือสองกองคอยเหตุนี้ จะใช้เสนายักษ์แสดง ในบรรดาผู้ที่แสดงโขนเป็นเสนายักษ์ถ้ามีฝีมือและความสามารถมากกว่าผู้แสดงเป็นเสนายักษ์คนอื่นๆ จะได้รับการเลือกให้เป็นสองกองคอยเหตุ ตามเรื่องรามเกียรติ์สองกองคอยเหตุมีหน้าที่ลาดตระเวนอยู่แถวสนามรบ พอเห็นฝ่ายยักษ์มีชัยหรือพ่ายแพ้ และฝ่ายพลับพลากระทำการอย่างใดบ้าง ก็จะรีบไปเฝ้าทศกัณฐ์ทูลเรื่องราวให้ทรงทราบ ในการแสดงโขนแต่ละครั้งหรือแต่ละคืนนั้นถ้าแสดงหลายศึก คือฝ่ายยักษ์หลายทัพยกออกไปรบ ผู้แสดงเป็นตัวสองกองคอยเหตุจะเหนื่อยหน่อย

เพราะต้องเต้นผ่านเวทีเป็นความหมายว่ารู้เรื่องยักษ์ตนใดตายจะได้นำเรื่องไปทูลทศกัณฐ์ นายทัพยักษ์ตายทีหนึ่งสองกองคอยเหตุก็ไปทูลทศกัณฐ์ทีหนึ่ง และผู้แสดงเป็นตัวสองกองคอยเหตุนี้ยังมีบทบาทที่จะต้องออกไปแสดงก่อนผู้แสดงตัวอื่นๆ ในระหว่างโหมโรงถึงเพลงกราวในอีกด้วย พอปี่พาทย์โหมโรงมาถึงเพลงกราวในผู้แสดงเป็นตัวสองกองคอยเหตุจะออกแสดงแล้วต่อด้วยเพลงเชิด ต่อจากนั้นสองกองคอยเหตุก็จะเข้าเฝ้าทศกัณฐ์ทูลว่าผู้ใดออกไปรบและล้มตาย ทศกัณฐ์จะได้มีบัญชาให้ยักษ์ตนอื่นออกรบต่อไป

เวลาที่ตัวโขนออกไปแสดงบนเวที นอกจากจะรำและเต้นไปตามบทแล้ว ถ้าเป็นการแสดงโขนหน้าจอที่แสดงบนเวทีกลางแจ้ง บางครั้งไม่ได้ซ้อมมาก่อน คนพากย์เจรจาหรือผู้กำกับการแสดงจะมีศัพท์ที่ใช้ในเวลาแสดงบอกกับตัวแสดง ซึ่งพอได้ยินคำศัพท์นั้นๆ ผู้แสดงโขนก็จะทราบได้ทันทีว่าให้ทำอะไร จะยกตัวอย่างให้ทราบต่อไปนี้

ป้องหน้า การป้องหน้าของตัวโขนเพื่อให้ดนตรีหยุดการบรรเลง เพื่อจะได้เจรจาหรือขับร้องดำเนินเรื่องต่อไป ตามธรรมดาในเวลาแสดงโขนนั้น ตัวโขนนอกจากจะทำท่าทางตามบทพากย์เจรจาและขับร้องแล้ว ยังต้องเต้นและร่ายรำตามทำนองเพลงหน้าพาทย์อีกด้วย เพลงหน้าพาทย์ คือการบรรเลงเพลงโดยไม่มีการขับร้อง เพลงหน้าพาทย์บางเพลงมีทำนองสั้นยาวตามที่กำหนดไว้ ตัวโขนร่ายรำตามทำนองและจังหวะของเพลงหน้าพาทย์นั้นๆ จนจบแล้ว ถึงไม่ป้องหน้าปี่พาทย์ก็ต้องหยุดบรรเลงอยู่ดี เพราะจบเพลง แต่เพลงหน้าพาทย์หลายๆ เพลง เช่น เพลงเชิด เพลงพญาเดิน เพลงฉิ่ง ฯลฯ มีทำนองเพลงที่สามารถบรรเลงวนไปวนมาได้หลายเที่ยว เมื่อตัวโขนร่ายรำหรือเต้นจนจบกระบวนท่าหรือว่าต้องการให้ดำเนินเรื่องต่อไป ก็จะยกมือซ้ายขึ้นป้องหน้า เป็นอาณัติสัญญาณให้ดนตรีหยุด

ถึง คำว่าถึงเป็นศัพท์ในการแสดงโขนอีกคำหนึ่ง ซึ่งมีความหมายว่าตัวโขนเต้นหรือร่ายรำมาถึงที่หมายตามท้องเรื่องแล้ว ถ้าเป็นตัวยักษ์กับตัวลิงจะหันด้านข้างเหยียดแขนขวาออกไปแล้วทำท่าเก็บคือชอยเท้าถี่ๆ ยกขาขวาขึ้นแล้วยืดขาซ้ายวางเท้าขวาลงและทำท่าขึ้น ก็เป็นท่าถึง ส่วนตัวพระกับตัวนางจะทำท่าร่ายรำแล้วป้องหน้า

ล้ม ในเวลาที่แสดงโขนถึงตอนยักษ์กับลิง หรือยักษ์กับยักษ์ และยักษ์กับพระ กำลังรบกันอยู่นั้น ถ้าคนพากย์โขนหรือผู้กำกับร้องสั่งออกไปจากในโรงว่า **"ล้ม"** ไม่ได้หมายความว่าให้ผู้แสดงโขนทำท่าล้ม แต่เป็นการสั่งให้ทำท่าตาย ส่วนใครจะเป็นฝ่ายตายก็แล้วแต่เรื่องที่กำลังแสดงอยู่ ถ้าไม่มีเสียงร้องสั่งจากในโรงโขน ผู้แสดงโขนจะทำท่ารบกันจนหมดกระบวนท่า แล้วอาจจะทำท่าล้มคือท่าตาย หรือไม่ก็ป้องหน้าเพื่อให้คนพากย์เจรจาดำเนินเรื่องต่อไปว่าจะเอาอย่างไรกันแน่ แต่ถ้าได้ยินเสียงสั่งว่าล้มละก็ ไม่จำเป็นต้องรบกันให้ครบทุกท่าก็ได้ ตัวโขนจะทำท่ารบท่าตายเลยทีเดียว เพราะผู้กำกับคงจะเห็นว่าได้เวลาพอสมควรที่จะยุติการรบกันแค่นั้น โดยไม่ต้องยืดเวลาอีกต่อไป

ในตอนรบกันนี้ยังมีศัพท์อีกคำหนึ่งคือ **"สองท่าตาย"** หรือ **"สามท่าตาย"** ศัพท์คำนี้ใช้สำหรับเสนายักษ์รบกับสิบแปดมงกุฎ ท่ารบของเสนายักษ์กับสิบแปดมงกุฎมีอยู่ ๔ ท่า คือ ท่า ๑ ท่า ๒ ท่า ๓ และท่า ๔ ซึ่งเป็นท่าล้มหรือท่าตาย คือท่าที่สิบแปดมงกุฎใช้พระขรรค์แทงเสนายักษ์ แล้วเสนายักษ์ก็ทำท่าเซเข้าโรงในความหมายว่าตาย ในเวลาแสดงโขนถึงตอนเสนายักษ์รบกับสิบแปดมงกุฎนี้ ถ้าผู้กำกับการแสดงต้องการให้รบกันไม่ครบทั้ง ๔ ท่า จะให้เหลือเพียง ๒ ท่า หรือ ๓ ท่า ก็สั่งว่าสองท่าตาย หรือสามท่าตาย ผู้แสดงเป็นเสนายักษ์กับสิบแปดมงกุฎก็จะทราบความหมายและแสดงไปตามที่สั่ง

ปะทะทัพ เป็นศัพท์ที่ใช้สั่งในตอนที่กองทัพฝ่ายยักษ์กับฝ่ายพระประจันหน้ากัน เช่น ฝ่ายยักษ์ยกทัพวนรอบเวที ผู้กำกับการแสดงสั่งว่า **"ปะทะทัพ"** ทัพของฝ่ายพระรามก็ต้องออกจากในโรงเข้าปะทะกับทัพของฝ่ายยักษ์กลางเวที

สามโอด ศัพท์คำนี้มีความหมายว่าให้ตัวโขนทำท่าร้องไห้ ๓ ครั้ง และดนตรีก็บรรเลงเพลงโอด ๓ ครั้ง การแสดงแบบนี้นิยมกันมากในสมัยโบราณ แต่ปัจจุบันนี้เป็นการเยิ่นเย้อและเปลืองเวลามากไป ทำให้คนดูเบื่อก็เลยเหลือเพียงโอดเดียว ตัวโขนทำท่าร้องไห้ครั้งเดียวและดนตรีก็บรรเลงเพลงโอดครั้งเดียวเช่นกัน อาจจะมี

ผู้ที่สงสัยว่าการใช้คำศัพท์ในเวลาแสดงโขนว่า **"สามโอด"** ดังกล่าวมานี้ มีอยู่ในตอนใดบ้าง ผู้เขียนก็จะขอยกตัวอย่างเพียง ๒ ตอนเท่านั้น เพราะความจริงยังมีมากกว่าที่กล่าวถึง

การใช้ศัพท์ว่าสามโอด และการแสดงกับบรรเลงดนตรี ๓ ครั้งดังที่กล่าวมาแล้ว ตอนแรกก็คือตอนหนุมานพบกับมัจฉานุผู้เป็นลูกของตนเกิดจากนางสุพรรณมัจฉา มัจฉานุไม่ทราบว่าหนุมานเป็นพ่อของตน จึงเกิดการรบกัน เมื่อทราบว่าเป็นพ่อลูกกันแล้ว หนุมานจะต้องลาจากไปสังหารไมยราพณ์ มัจฉานุมีความอาลัยอาวรณ์ไม่อยากให้บิดาจากไป หนุมานต้องหาทางเห่กล่อมให้มัจฉานุนอนหลับเพื่อจะได้หนีไป ในตอนนี้ปี่พาทย์จะทำเพลงเชิดฉิ่งและเพลงโอด ๓ ครั้ง หนุมานทำท่ากล่อมจนมัจฉานุนอนหลับ เมื่อเห็นว่าลูกหลับแล้ว หนุมานจึงทำท่าแผลงฤทธิ์จะหักก้านดอกบัวแทรกกายลงไปเมืองบาดาล มัจฉานุรู้สึกตัวตื่นขึ้น จึงตรงเข้ากอดขาหนุมานแล้วร้องไห้ ในตอนนี้ปี่พาทย์จะบรรเลงเพลงโอดครั้งที่ ๑ แล้วบรรเลงเพลงเชิดฉิ่งต่อ หนุมานโอบอุ้มมัจฉานุกลับไปนั่งบนเตียงแล้วทำท่าปลอบประโลม และเห่กล่อมจนมัจฉานุนอนหลับ หนุมานค่อยๆ ลงจากเตียงย่องไปที่สระบัว พอทำท่าจะหักก้านดอกบัว มัจฉานุก็ตื่นขึ้น วิ่งเข้ากอดขาหนุมานทำท่าร้องไห้ ตอนนี้ปี่พาทย์ก็จะบรรเลงเพลงโอดครั้งที่ ๒ แล้วบรรเลงเพลงเชิดฉิ่งต่อ หนุมานปลอบโยนแล้วพามัจฉานุไปนอนบนเตียงทำท่าเห่กล่อมจนมัจฉานุนอนหลับอีกครั้ง คราวนี้หนุมานทำท่าหักใจว่าจะต้องจากไปแน่นอน ตรงไปที่ดอกบัวทำท่าแผลงฤทธิ์หักก้านดอกบัวแล้วแทรกกายลงไปบาดาล โดยการเข้าโรงไป มัจฉานุตื่นขึ้นวิ่งมาที่ดอกบัวแล้วทำท่าร้องไห้ ปี่พาทย์บรรเลงเพลงโอดครั้งที่ ๓ แล้วบรรเลงเพลงเชิด มัจฉานุเห็นบิดาจากไปแล้วจึงจำใจเข้าโรง

การแสดงโขนตอนที่ใช้ศัพท์ว่าสามโอดที่จะกล่าวต่อไปนี้ เป็นของฝ่ายยักษ์บ้าง เป็นตอนที่กุมภกรรณออกรบแล้วจับสุครีพหนีบรักแร้พามาใกล้จะถึงประตูกรุงลงกา ขณะนั้นหนุมานกับองคตติดตามมาช่วยแก้ไขให้สุครีพรอดพ้นไปได้ มิหนำซ้ำสามพญาวานรยังรุมกัดกุมภกรรณได้รับบาดเจ็บต้องหลบหนีเข้ากรุงลงกา ในระหว่างทางนั้นกุมภกรรณต้องร้องไห้ด้วยความเจ็บปวด เวลาแสดงโขนในตอนนี้แหละที่มีศัพท์ว่าสามโอด กุมภกรรณจะออกมากลางเวทีด้วยท่าทางลุกลนหวาดระแวงว่าสุครีพหนุมานและองคตจะติดตามมาทำร้ายตนอีก ปี่พาทย์บรรเลงเพลงเชิด พอกุมภกรรณใช้ฝ่ามือแตะที่จมูกเป็นความหมายว่าจมูกโดนสามพญาวานรกัด แล้วทำท่าสะดุ้งเพราะเจ็บแผล ปี่พาทย์ก็ทำเพลงโอด กุมภกรรณทำท่าร้องไห้ จากนั้นปี่พาทย์ก็บรรเลงเพลงเชิดต่อ กุมภกรรณทำท่าตกใจลนลาน แล้วเอาฝ่ามือแตะที่หูซ้ายและหูขวา แล้วมองดูฝ่ามือทำท่าตกใจที่แลเห็นเลือด ก็ทำท่าร้องไห้ ปี่พาทย์บรรเลงเพลงโอด และเพลงเชิดต่อ ตอนนี้กุมภกรรณทำท่าเอาฝ่ามือแตะที่สีข้างทั้งซ้ายและขวาทำท่าเจ็บแล้ว

เอามือมาดู ทำท่าเห็นเลือดก็ซบหน้าร้องไห้ ปี่พาทย์บรรเลงเพลงโอดเป็นครั้งที่ ๓ ต่อจากนั้นกุมภกรรณจึงเข้าโรงไป เป็นอันจบตอนสามโอดของกุมภกรรณ

การแสดงโขนแบบศิลปะการแสดงโขนกลางแปลงโขนหน้าจอ นิยมแสดงชุดศึกต่างๆ นายทัพของฝ่ายยักษ์ก็คือทศกัณฐ์และญาติสนิทมิตรสหาย ส่วนนายทัพทางฝ่ายธรรมะก็คือพระรามและพระลักษมณ์ ก่อนที่จะถึงตอนทำสงครามคือรบกัน จะต้องแสดงการยกทัพของทั้งสองฝ่ายเสียก่อน เพลงที่บรรเลงประกอบการยกทัพทางฝ่ายยักษ์คือเพลงกราวใน เพลงที่บรรเลงประกอบการยกทัพทางฝ่ายพระรามคือเพลงกราวนอก การออกแสดงของตัวนายทัพและนายทหารชั้นผู้ใหญ่ เช่น พวกพญาวานรนั้นเรียกว่าออกฉาก คำว่า **"ออกฉาก"** เป็นศัพท์ที่ใช้ในการแสดงโขนมาตั้งแต่สมัยโบราณแล้ว ทั้งๆ ที่ในสมัยก่อนการแสดงโขนจะแสดงกันกลางสนามหญ้าบ้าง บนเวทียกพื้นสูง มีจอผ้าขาวขึงอยู่ด้านหลังบ้าง แต่ก็ไม่ได้ทำฉากประกอบ เพิ่งจะมามีการทำฉากประกอบการแสดงโขนในสมัยรัชกาลที่ ๕ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งเรียกกันว่าโขนฉาก แต่ศัพท์ในการแสดงโขนคำว่าออกฉากก็ใช้สำหรับตัวโขนที่เป็นแม่ทัพหรือนายทัพนายกองออกตรวจพลก่อนจะยกกองทัพไปสนามรบมานานดังกล่าวแล้ว

ออกฉาก ศัพท์คำว่าออกฉากคงจะหมายถึงว่าตัวโขนออกจากที่บังสายตาคนดู คืออยู่หลังโรงในกรณีแสดงโขนหน้าจอ และอยู่ทางที่พักผู้แสดงในการแสดงโขนกลางแปลง คำว่าฉากคงจะมีความหมายว่าที่กั้นมิให้แลเห็นเมื่อตัวโขนยังมิได้ออกมาปรากฏกายให้คนดูแลเห็น จึงเรียกว่าอยู่ในฉาก แต่พอออกมาแสดงจึงเรียกว่าออกฉาก แต่ก็น่าแปลกใจว่าในกรณีอื่นๆ ที่ตัวโขนออกมาเต้นหรือออกมาร่ายรำในบทอื่นๆ ที่มิใช่ตอนยกทัพตรวจพล เหตุใดจึงไม่เรียกว่าออกฉาก ถ้าเช่นนั้นความเข้าใจของผู้เขียนเกี่ยวกับคำว่าออกฉากคงจะใช้ไม่ได้

สืบเนื่องจากการออกฉากของตัวโขนที่เป็นแม่ทัพนายกองทั้งฝ่ายยักษ์และฝ่ายพระรามตามที่กล่าวมานี้ ยังมีคำศัพท์เกี่ยวกับการออกฉากอีก ๓ คำ คือ ออกฉาก ๑ ออกฉาก ๒ และออกฉาก ๓

ลักษณะการออกฉาก ๑ ฉาก ๒ และฉาก ๓ เป็นลีลาท่าทีของตัวโขนฝ่ายยักษ์ ฝ่ายพระ และฝ่ายลิง เวลาที่ตัวโขนดังกล่าวนี้ออกรำหรือออกเต้นในหน้าพาทย์เพลงกราวใน หรือกราวนอก ซึ่งใช้ในตอนตรวจพลยกทัพไปสนามรบจะมีการออกมาแสดง ๓ ครั้งรวมเรียกว่า ๓ ฉาก จะยกตัวอย่างฝ่ายยักษ์ เช่น ตอนศึกสามทัพ นายทัพยักษ์มี ๓ คน คือ สหัสเดชะ ทศกัณฐ์ และมูลพลัม ในกรณีเช่นนี้มูลพลัมจะออกฉาก ๑ ทศกัณฐ์ออกฉาก ๒ และสหัสเดชะออกฉาก ๓ แต่ถ้าเป็นศึกใดศึกหนึ่งซึ่งนายทัพยักษ์มีเพียงคนเดียว เช่น ทศกัณฐ์ หรือกุมภกรรณ หรืออินทรชิต การออกฉากตอนตรวจพลในสมัยโบราณจะออกทั้ง ๓ ฉาก แต่ปัจจุบันนี้ต้องการความรวดเร็ว จึงออกเพียงฉากเดียว

ทางด้านฝ่ายพระ ในการตรวจพลก่อนจะยกทัพของพระราม และพระลักษมณ์นั้น ในสมัยโบราณพระรามออกฉาก ๑ พระลักษมณ์ออกฉาก ๒ แล้วพระรามและพระลักษมณ์ออกฉาก ๓ ด้วยกัน แต่ในปัจจุบันนี้นิยมให้พระรามและพระลักษมณ์ออกฉาก ๓ โดยให้พระรามออกรำก่อน แล้วพระลักษมณ์จึงออกตามและรำด้วยกัน

ฝ่ายพญาวานรก็มีการออกฉาก ๑ ฉาก ๒ และฉาก ๓ เช่นเดียวกัน ตามปกติในเวลายกทัพทางฝ่ายพระราม จะมีพญาวานรที่ออกตรวจพลอยู่ ๕ คน คือ สุครีพ หนุมาน ชมพูพาน องคต และนิลนนท์ ผู้ที่ออกฉาก ๑ คือ สุครีพ ต่อมาหนุมานกับชมพูพานออกฉาก ๑ อีก แล้วหลบฉากเข้าโรงไป ให้องคตกับนิลนนท์ออกฉาก ๒ แล้วก็หลบฉากเข้าโรงไปอีก ต่อไปเป็นการออกฉาก ๓ โดยหนุมานนำหน้าออกมาตามด้วยชมพูพาน องคต และนิลนนท์ ต่อจากนั้นสุครีพก็จะออกเต้นรับ เมื่อทำบทใบ้ไต่ถามเรื่องกองทัพพร้อมที่จะยกไปรบแล้ว พญาวานรทั้ง ๕ ก็นั่งลงกราบไหว้พระรามที่จะออกมาตรวจพลต่อไป

หลบฉาก ศัพท์ในการแสดงโขนคำว่า **"หลบฉาก"** นี้ ผู้เขียนกล่าวถึงในตอนที่หนุมานและองคตทำท่าหลบฉากในตอนตรวจพล หรือเรียกตามศัพท์โขนว่า **"ออกกราว"** การหลบฉากก็คือการที่ตัวโขนฝ่ายลิงหรือฝ่ายพระออกฉากในเพลงกราวนอกแล้วกลับเข้าโรงไปปล่อยให้เวทีว่างชั่วขณะแล้วก็ออกมาแสดงต่อ ทางฝ่ายยักษ์ก็มีการหลบฉากเช่นเดียวกัน

เท้าฉาก เป็นคำศัพท์ในการแสดงโขน หมายถึงการที่ตัวโขนใช้มือเท้าขอบประตูโรงโขน ในตอนออกฉากตรวจพลก่อนจะยกทัพ **ครูอาคม สายาคม** เคยเล่าว่า ใน

สมัยโบราณตัวโขนที่จะทำท่าเท้าฉากได้ก็คือพระราม หรือพระลักษมณ์ ในตอนที่เป็นนายทัพยกออกรบแทนพระราม ส่วนทศกัณฐ์หรือนายทัพฝ่ายยักษ์จะไม่ทำท่าเท้าฉาก เพราะการทำท่าเท้าฉากแล้วประเท้าเป็นกิริยาอาการอ่อนช้อยนุ่มนวลเหมาะสำหรับกิริยาของตัวพระมิใช่ตัวยักษ์ แต่ปัจจุบันนี้ผู้แสดงโขนเป็นตัวยักษ์ ไม่ว่าจะเป็นทศกัณฐ์หรือยักษ์ต่างเมือง เวลาออกฉากจะทำท่าเท้าฉากและประเท้ากันทุกตัว แต่ถึงอย่างไรก็ตามการทำท่าเท้าฉากของพวกยักษ์ก็ยังมีทีท่าองอาจกว่าท่าเท้าฉากของฝ่ายพระ

เหยียบฉาก เป็นท่าที่ทำหลังจากที่ทำท่าเท้าฉากแล้ว ตัวโขนก็จะยกเท้าซ้ายเหยียบขอบประตูโรงโขน เวลาที่ตัวโขนไม่ว่าจะเป็นพระ ยักษ์ และลิง ทำท่าเหยียบฉาก ก็จะทำบทถามไพร่พลถึงเรื่องความพร้อมเพรียงของกองทัพที่จะยกไปรบ เมื่อได้รับคำตอบว่าไพร่พลพร้อมแล้วจึงร่ายรำหรือเต้นตามกระบวนการตรวจพลต่อไป

การทำท่าใช้เท้าเหยียบฉากนี้ในสมัยต่อมามีการเหยียบคันกลดแทนเหยียบขอบประตูโรงโขน ตัวตลกที่ทำหน้าที่กางกลดให้ตัวนายทัพนั้น ตามปกติจะคอยกางกลดอยู่ทางด้านหลังตัวนายทัพ แต่ครูบาอาจารย์ทางนาฏศิลป์โขนบางท่านในสมัยปัจจุบัน ให้ตัวตลกที่กางกลดถือกลดไปนั่งคุกเข่าข้างหนึ่งอยู่ทางด้านซ้ายของตัวพระราม แล้วเอาด้ามกลดวางไว้บนหัวเข่าของตน เมื่อพระรามออกฉากมาก็จะใช้เท้าซ้ายเหยียบคันกลดแล้วร่ายรำเหมือนอย่างที่เหยียบขอบประตูโรงโขน บางครั้งผู้แสดงเป็นพระรามก็เหยียบหัวเข่าของคนกางกลดก็มี ซึ่งการเหยียบคันกลดหรือเหยียบหัวเข่าคนกางกลดดังกล่าวนี้ในสมัยโบราณไม่มี เพิ่งจะมีในสมัยหลัง ถ้าผู้แสดงโขนในสมัยโบราณมาเห็นเข้าก็จะต้องว่าผิด แต่เมื่อสมัยนี้นิยมแสดงกันจนเป็นที่คุ้นตาของผู้ชมแล้ว ก็เลยกลายเป็นถูกไป ถึงอย่างไรก็ขอให้คนดูโขนสมัยนี้ได้ทราบว่าการเหยียบฉากกับการเหยียบคันกลดและเหยียบหัวเข่าคนกางกลดนั้นมีความเป็นมาอย่างไร

หนีฉาก ศัพท์ที่ใช้ในการแสดงโขนคำว่า **"หนีฉาก"** นี้ ใช้ในตอนที่ทศกัณฐ์สู้รบกับฝ่ายพระรามแล้วเกิดพลาดท่าเสียทีจึงต้องหลบหนีไปจากสนามรบ ฝ่ายพระรามก็ยกไพร่พลติดตามไป สมัยโบราณในการรบกันของฝ่ายยักษ์กับฝ่ายพระราม ไม่ว่ายักษ์ตนใดจะเป็นนายทัพจะไม่มีการหนีฉาก เว้นแต่ทศกัณฐ์ การหนีฉากของทศกัณฐ์คงจะเป็นการถ่วงเวลาการแสดงโขนให้ยาวขึ้น ขั้นตอนของการแสดงโขนตอนหนีฉากอยู่ในระหว่างการรบกันของพระรามกับทศกัณฐ์ ถ้าเป็นการแสดงตามปกติเมื่อพระรามรบกับทศกัณฐ์จนถึงท่าสุดท้ายแล้ว พระรามจะใช้คันศรหวดที่ก้นของทศกัณฐ์จนเซถลาไป ต่อจากนั้นทศกัณฐ์จะทำท่าป้องหน้า คนเจรจาจะเจรจาดำเนินเรื่องต่อไปว่าพระรามแผลงศรไปถูกทศกัณฐ์ แต่ถ้าในระหว่างที่พระรามกับทศกัณฐ์กำลังรบกันอยู่นั้น ผู้กำกับการแสดงหรือคนพากย์เจรจาโขนร้องบอกออกไปว่า **"หนีฉาก"** ผู้แสดงเป็นทศกัณฐ์และพระรามจะทราบความหมายได้ทันที การแสดงท่าหนีฉากก็คือพระรามกับทศกัณฐ์เข้ารบกันแล้วทำท่าตีพลาด ทศกัณฐ์กระทืบเท้าเป็นสัญญาณเสนายักษ์จะพากันหนีเข้าโรง พระรามใช้คันศรตี ทศกัณฐ์ก็จะใช้คันศรรับแล้วถอยเข้าโรงไป ท่ารบอย่างนี้เรียกว่าตีหนีฉาก เมื่อทศกัณฐ์หนีไปแล้ว พระรามจึงสั่งไพร่พลวานรติดตามไป

ต่อจากการตีหนีฉากแล้ว กองทัพทศกัณฐ์ก็จะออกมา โดยมีตัวตลกทำท่าแหวกไปข้างหน้า ตามความหมายว่าแหวกพงหญ้าเพราะกองทัพทศกัณฐ์หลบหนีข้าศึกเข้ามาในพงหญ้า เพื่อพรางตัวมิให้ฝ่ายพระรามแลเห็น ต่อจากนั้นกองทัพฝ่ายพระรามนำโดยหนุมานก็ติดตามออกมา จนทัพทั้งสองปะทะกัน ตอนนี้จะเป็นการรบท่าลอยสูง

ลอยสูง เป็นท่ารบอย่างหนึ่งของการแสดงโขนสมัยโบราณ ใช้เฉพาะพระรามรบกับทศกัณฐ์เท่านั้น ลอยสูงเป็นท่ารบพิเศษมีอยู่ ๒ ท่า ท่าแรกพระรามเหยียบอยู่บนหน้าขาของหนุมาน ส่วนท่าที่ ๒ พระรามใช้เท้าขวาเหยียบบนหน้าขาซ้ายของหนุมาน และเท้าซ้ายเหยียบบนท่อนแขนทศกัณฐ์ ต่อจากนั้นพระรามก็จะลงจากท่าเหยียบ แล้วเข้ารบกับทศกัณฐ์ต่อไปตามกระบวนท่ารบ เหตุที่เรียกท่ารบพิเศษท่านี้ว่าลอยสูงนั้น คงจะเป็นเพราะการขึ้นลอยของพระรามในท่าที่ ๒ สูงกว่าการขึ้นลอยตามปกติที่มีการขึ้นลอยอยู่ ๓ ลอย คือ ลอย ๑ ลอย ๒ และลอย ๓

เต้นผ่าน เป็นศัพท์ที่ใช้ในการแสดงโขนตอนที่ฝ่ายยักษ์หรือฝ่ายลิง เต้นผ่านหน้าเวทีโดยไม่มีการพากย์เจรจา เช่น ตอนสองกองคอยเหตุจะไปเฝ้าทศกัณฐ์ หลังจากพระรามสังหารแม่ทัพยักษ์ตาย และพระรามยกทัพกลับไปแล้ว สองกองคอยเหตุจะออกเต้นผ่านหน้าเวทีแล้วเข้าโรง จากนั้นจึงตั้งทศกัณฐ์ดำเนินเรื่องต่อไป หรือฝ่ายลิงหลังจากรับบัญชาจากพระราม ก่อนจะไปกระทำการตามบัญชาก็เต้นผ่านเวทีเสียรอบหนึ่ง เพื่อให้คนดูทราบว่ากำลังเดินทางไปทำการตามที่พระรามมีบัญชาการเต้นผ่านเช่นนี้บางครั้งก็เพื่อทำให้เวทีไม่ว่าง ในกรณีที่ยังไม่พร้อมที่จะกล่าวถึงฝ่ายยักษ์หรือฝ่ายพระ

แยก หรือแยกแถว ใช้ในตอนที่เสนายักษ์หรือสิบแปดมงกุฎเต้นกันมาเป็นคู่ๆ แต่ถ้าผู้กำกับการแสดงต้องการจะให้ทำท่าถึง ซึ่งมีความหมายว่ากองทัพที่ยกมานั้นถึงที่หมายแล้ว ก็จะสั่งว่า **"แยก"** หรือ **"แยกแถว"** เสนายักษ์หรือสิบแปดมงกุฎที่เต้นกันมาเป็นคู่ๆ ก็จะแยกออกไปอยู่ทางด้านนอกแถวหนึ่งกับอยู่ทางด้านในแถวหนึ่ง

ทบแถว ใช้ในตอนที่เสนายักษ์หรือสิบแปดมงกุฎเต้นแยกกันมาในลักษณะของการแยกแถวตามที่กล่าวแล้ว ถ้าผู้กำกับการแสดงต้องการให้เต้นเข้ามาเป็นคู่ก็จะสั่งว่า ทบแถว เสนายักษ์หรือสิบแปดมงกุฎที่กำลังเต้นแบบแยกแถวกันอยู่ ก็จะทบแถวเข้ามาเต้นคู่กัน

ศัพท์ที่ใช้ในการแสดงโขนยังมีอีกหลายคำ แต่เท่าที่เล่ามานี้ก็พอสมควรแล้ว จึงขอยุติเพียงแค่นี้

ตัวตลกโขน ตอน นางลอย

บทความเรื่อง

“ภาพสะท้อนชีวิตไทยในอดีต”

ตอน

“เลาะสะพานข้ามคลองมองสองฝั่ง”

คลองผดุงกรุงเกษม

ใหญ่ นภายน

คลองผดุงกรุงเกษม
สวัสดีท่านที่เคารพ....

สมัยก่อนกรุงบางกอกเปรียบเสมือน **“เวนิสตะวันออก”** ดังนั้นจึงสร้างสะพานให้มีลักษณะเหมือนกับ **“นครเวนิส”** และปองเตเวกดิโอ แห่งเมืองฟลอเรนซ์ เวลานั้นกรุงบางกอกของเรามีคลองรวมทั้งสิ้น ๓๙ คลอง แต่ปัจจุบันนี้ไม่ทราบว่าจักเหลือสักกี่คลอง เพราะว่าถูกถมทำถนนซะเกือบจะหมดแล้ว คลองแรกที่เหลือและผมอยากจะกล่าวถึง ก็คือคลองผดุงกรุงเกษม เท่าที่ความจำยังพอจะจำได้

ในปีพุทธศักราช ๒๓๙๔ ในรัชสมัยของ “พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔” โปรดเกล้าฯ ให้ขุด “คลองผดุงกรุงเกษม” ดังปรากฏในพระราชพงศาวดารว่า....

“ทุกวันนี้บ้านเมืองเจริญขึ้น ผู้คนก็มากกว่าเมื่อแรกสร้างกรุงเก่า ควรที่จะขยายพระนครออกไปให้ใหญ่กว้างขวางอีกชั้นหนึ่ง จึงโปรดให้ ท่านเจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ ซึ่งว่าที่สมุหพระกลาโหมเป็นแม่กอง เจ้าหมื่นไวยวรนารถเป็นกงสีจ้างจีนขุดคลองคูพระนครออกไปอีกชั้นหนึ่ง ปากคลองข้างทิศใต้ออกไปริม “วัดแก้วฟ้า” ปากคลองข้างทิศเหนือออกไปริมวัดเทวราชกุญชร...คลองนั้นกว้าง ๑๐ วา ลึก ๖ ศอก ยาว ๑๓๗ เส้น ๑๐ วา ราคาเส้นละ ๒ ชั่ง ๑๐ ตำลึง”

“วัดแก้วฟ้า” ที่กล่าวถึงในพระราชพงศาวดารนั้น ต่อมาภายหลัง “บริษัทฮ่องกง - เซี่ยง-

ไฮ้แบ็งค์" ได้ขอแลกที่กับวัด โดยทางบริษัทได้ซื้อที่ให้สร้างวัดใหม่ตรงกึ่งกลางถนนสี่พระยา คือที่วัดแก้วแจ่มฟ้าล่างในปัจจุบันนี้ ส่วนที่วัดเดิมตรงปากคลองก็เป็นที่ทำการของ "ฮ่องกงเซี่ยงไฮ้แบ็งค์" ปัจจุบันแบ็งค์ถูกรื้อสร้างเป็น "โรงแรมรอยัลออร์คิด" ตรงต้นถนนสี่พระยา"

๑. สะพานพิทยเสถียร เดิมสะพานนี้เรียกว่า **"สะพานเหล็กล่าง"** ข้ามคลองผดุงกรุงเกษมริมป้อมปิดปัจจามิตต ข้างโรงน้ำแข็ง **"นายเลิด"** *(พระยาภักดีนรเศรษฐ์ เลิด เศรษฐบุตร)* เจ้าของ **"รถเมล์ขาว"** รถเมล์สายแรกของประเทศสยาม สะพานเหล็กล่างนี้สร้างโดย **"เจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์"**

แหม.....เมื่อพูดถึง **"สะพานเหล็กล่าง"** แล้วทำให้อดคิดถึงเมื่อตอนเป็นเด็กไม่ได้ สมัยก่อนโน้นกรุงเทพมหารถรามาวิ่งทำยายาก นอกจาก **"รถลาก หรือ รถเจ็ก"** เท่านั้น ที่เห็นกันหนาตา ดังนั้นเมื่อหมดเวลา **"รถราง"** เลิกแล้วพวกเราจะพากันมาเล่นโปลิสจับขโมยกันบนสะพานนี้หละ โดยแบ่งกันเป็นโปลิสพวกหนึ่งกับขโมยพวกหนึ่ง วิ่งไล่จับกันบนราวสะพานบ้าง เข้าไปแอบอยู่ใต้สะพานบ้าง หรือหนีไปแอบแถวโรงยาฝิ่นบ้าง ไปแอบตามโรงทำน้ำแข็งบ้าง

เพราะตรงเชิงสะพานด้านซ้ายมือ มีโรงยาฝิ่นถึง ๒ โรงกับร้านข้าวต้ม ๒ ร้าน แถมยังมีร้านขายพวงมันต้มเผือกต้มน้ำตาล ถั่วแดงถั่วเขียวลูกเดือยต้มน้ำตาล โรงยาฝิ่นเป็นที่พึ่งพิงของอาเฮียลากรถเจ็กไว้เติมพลังเสร็จจากเติมพลังก็มากินข้าวต้ม แล้วก็ไปต่อของหวานต้มน้ำตาล

ถัดจากโรงยาฝิ่น ร้านข้าวต้มร้านของหวาน มีถนนเข้าไปถึง "วัดกาลหว่า สยามกำมาจลแบ็งค์ และกรมเจ้าท่า ต่อจากนี้ก็เป็นถนนก่ออิฐเดินไปถึงสำเพ็งได้

เอาล่ะ...ที่นี้มาทางเชิงสะพานฝั่งขวามือบ้าง ทางขวามือเป็นที่ตั้งโรงทำน้ำหวาน พวกกริมโชดา น้ำมะเน็ต และก็โรงน้ำแข็ง ของบริษัทซุ่ยโห

ส่วนอีกด้านหนึ่งของสะพานที่จะไปทางถนนสี่พระยาได้ เชิงสะพานด้านขวามือเป็นที่ตั้งโรงน้ำแข็งนายเลิด ที่หน้าโรงน้ำแข็งนี้มีหลีกรถราง ส่วนทางด้านซ้ายมือเป็นที่ตั้งของ **"ห้างเทพนครพานิช"** ขายรถจักรยานชันบริม วิทยุฟิลิป จักรยานยนต์อินเดียนปรินซ์ จักรยานยนต์อินเดียนสเก๊าท์

๒. สะพานไม้ "โยกเยก" สะพานนี้เดิมเป็นสะพานไม้ ต่อมาได้ซ่อมรุดเสียหาย แต่ไม่ทราบว่าใครไปนำเอาไม้กระดานแผ่นเดียวมาทอดไว้ให้คนเดินข้ามเท่านั้น สะพานนี้อยู่หลัง "โปริสภา" ซึ่งเป็นตัวตึกสวยงามมาก มีบันไดขึ้นสองข้างทางด้านหน้าซึ่งเยื้องกับตลาดน้อย รอบๆ ตึกใหญ่เป็นตึกเตี้ยๆชั้นเดียวสำหรับเป็นที่พักของข้าราชการศาล บางส่วนเป็นที่คุมขังนักโทษที่จะมาขึ้นศาล เขาจะนำตัวมาขังไว้ที่ตึกเตี้ยๆ นี้

เมื่อตอนที่ผมเป็นเด็กก่อนไปโรงเรียนเคยรับขนมที่ตลาดน้อย เอามาขายให้กับพวกที่ถูกคุมขังเพื่อรอคำพิพากษากับพวกญาติของผู้ต้องหา ขายดีเป็นบ้า เดี๋ยวเดียวก็หมด ไปโรงเรียนได้ทัน ขนมก็มีจำพวก ขนมกล้วย ขนมตาล ขนมใส่ไส้ ข้าวต้มผัด ขนมปังปอนด์หัวกระโหลกแถวละ ๔ ปอนด์ได้กำไรวันละหนึ่งสลึงปัจจุบันนี้ "ศาลโปริสภาถูกรื้อไปหมดแล้วพร้อมกับสะพานไม้โยกเยก กลายเป็นถนน

และสะพานจงสวัสดี ที่มาทางถนนเจริญกรุง ข้ามมาหน้าโรงเรียนสตรีมหาพฤฒาราม

๓. สะพานเจริญสวัสดิ์ เป็นสะพานข้ามคลองผดุงกรุงเกษมอยู่ตรงหน้าสถานีรถไฟหัวลำโพงปัจจุบันนี้ยังอยู่ แต่ทว่าเขารื้อพื้นสะพานเดิมให้เตี้ยลงราบเท่ากับพื้นถนนพระราม ๔ *(เดิมถนนหัวลำโพง หรือถนนวัวลำโพง หรือถนนขวาง)*

เชิงสะพานด้านสถานีหัวลำโพง ก่อนจะข้ามสะพานทางด้านซ้ายมือเป็นสถานีรถไฟสายปากน้ำ และปากคลองหัวลำโพง ส่วนทางด้านขวามือเป็นสถานีรถไฟหัวลำโพง พอข้ามสะพานทางซ้ายมือเป็นโรงฆ่าหมู สมัยก่อนนั้นคนที่ไปมอร์นิ่งว๊อคท์ตอนเช้าๆ จะแวะมากินเลือดหมูร้อนๆ ที่แถวๆ นี้แหละ เพราะว่าทั้งเครื่องในเลือดหมูล้วนแต่สดๆ ทั้งนั้น ก็จะไม่ให้สดได้ยังไงก็พอฆ่าเสร็จก็ไปรับมาต้มขาย มันก็กินอร่อยไปเท่านั้น

ส่วนตอนเวลากลางคืนก็มีตาแป๊ะแก่ ๆ มานั่งขาย **"หอยแครงลวก"** อยู่ข้างสะพานนั่นแหละ พอเขาขนหอยแครงลงจากรถไฟสายปากน้ำตอน ๖ โมงเย็นแกก็ไปรับมาขายทันทีแล้วอย่างนี้จะไม่ให้อร่อยได้ยังไง

อ้อ... ลืมบอกไปว่าสมัยก่อนนั้น ถนนที่ย่านข้างวัดสามจีนหรือวัดไตรมิตรนั้นยังไม่ได้ตัดไปทะลุโรงหนังโอเดียนหรอกนะ ตึกแถว ๆ ริมคลองผดุงกรุงเกษมยังทำเป็นคอกพักหมูที่จะเอามาฆ่าที่โรงฆ่าสัตว์ และแถวนั้นเป็นที่ทำระหัดวิดน้ำขายมากที่สุด จนถึงตรอกข้าวหลาม

วันที่ ๘ มกราคม พ.ศ. ๒๔๘๕ อเมริกาเอาเครื่องบินบี. ๒๙ มาทิ้งระเบิดที่หัวลำโพงกับถนนเยาวราช ร้านนาฬิกา พอรุ่งเช้าเด็ก ๆแถว ๆ เยาวราชใส่นาฬิกากันเป็นแถวส่วนที่หัวลำโพงนั้นดันไปทิ้งลงที่โรงฆ่าหมูพวกเรือบรรทุกหมูที่จะเอามาฆ่า ที่จอดรออยู่แถวนั้น พอรุ่งเช้าทั้งไส้คนไส้หมูกระเด็นไปแขวนอยู่ตามรั้วไม้ระแนงบ้านคนแถวนั้น ทำให้เลือดหมูเครื่องในต้องหยุดขายไปหลายวัน เพราะไม่มีคนมานั่งกิน กลัวจะเป็นไส้คนหรือไส้หมูกันแน่

ส่วนทางด้านขวามือเป็นที่จอดรถราง **"สายหัวลำโพง-บางลำพู"** มีห้องแถวไม้ห้องตื้นๆ หลังบ้านติดกับคลองผดุงกรุงเกษม ข้ามฟากคลองมีต้นโพธิ์ใหญ่ ต่อไปก็เป็นโกดังเก็บสินค้า เมื่อตอนเป็นเด็กมาขโมยถั่วเขียวเป็นกระสอบเล็ก ๆ ไปขายเจ๊กขายถั่วเขียวต้มน้ำตาลที่ตั้งร้านอยู่แถว ๆ นั้น เรียกว่าซื้อขายโดยไม่ต้องลงทุน

๔. สะพานนพวงศ์ ***(ปรับปรุงใหม่ ๒๕๑๓)*** **เป็นสะพานข้ามคลองผดุงกรุงเกษม เยื้องตึกที่ทำการของรถไฟ กับวัดเทพศิรินทราวาส ซึ่งเป็นวัดที่ "พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕" สร้างถวายสมเด็จพระราชชนนี "กรมพระเทพศิรินทรามาตย์"**

"วัดเทพศิรินทราวาส" นี้มีประวัติอันยาวนานและมีวัตถุมงคลหลายชนิด สมควรที่จะนำมากล่าวไว้เพื่อให้อนุชนรุ่นหลังได้ทราบ ในสมัยที่ **"สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ ญาณวรมหาเถระ"** *(เจริญ ญาณวโร)* เจ้าอาวาสพระอารามหลวง วัดเทพศิรินทราวาส ในปีพุทธศักราช ๒๔๘๗

ณ วัดเทพศิรินทราวาส นี้ สมควรที่จะนำประวัติพระภิกษุรูปหนึ่งซึ่งมีความจงรักภักดีต่อ **"พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖"** เมื่อรัชกาลที่ ๖ เสด็จสวรรคต ในวันที่ ๒๖ พฤศจิกายน ๒๔๖๘

ในวันที่ ๒๔ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๖๘ เป็นวันถวายพระเพลิงพระบรมศพล้นเกล้าล้นกระหม่อมพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พระภิกษุรูปนี้ได้ทำการอุปสมบท ณ พระอุโบสถวัดเทพศิรินทราวาส มีสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ ***(เจริญ ญาณวโร)*** **เมื่อครั้งยังเป็นพระสาสนโสภณ เป็นพระอุปัชฌาย์ พระพุทธวิริยากร เจ้าอาวาสวัดโสมนัสวิหาร และพระอุดมสีลคุณ วัดเทพศิรินทราวาส เป็นกรรมวาจาจารย์บรรพชาอุปสมบทเสร็จแล้วพระภิกษุรูปนี้ได้ไปถวายพระเพลิงล้นเกล้าฯ รัชกาลที่ ๖ ณ พระเมรุท้องสนามหลวงพร้อมด้วยพระอุปัชฌาย์ พระภิกษุรูปนี้คือ**

"พระภิกษุเจ้าคุณนรรัตนราชมานิต"

ทั้งสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ ***(เจริญ ญาณวโร)*** **กับศิษย์พระภิกษุเจ้าคุณนรรัตนราชมานิต ต่างได้สร้างวัตถุมงคลไว้มากมายเหลือเกิน มิสามารถ**

จะนำมากล่าวได้

๕. สะพานกษัตริย์ศึก ชาวบ้านเรียกกันว่า "สะพานยศเส" เป็นสะพานลอยแห่งแรกของประเทศไทย สร้างเพื่อให้รถไฟวิ่งลอดใต้สะพาน เพื่อความปลอดภัยของประชาชน และเพื่อความสะดวกของการจราจร (แหม... สมัยนั้นการสร้างอะไรขึ้นมายังห่วงถึงการจราจร และการสัญจรของประชาชนพลเมือง ผิดกับสมัยนี้ราวฟ้ากับดิน)

สะพานกษัตริย์ศึกนี้ สร้างขึ้นในปี พ.ศ. ๒๔๗๑

โดยพลเอก พระเจ้าบรมวงศ์เธอพระองค์เจ้าบุรฉัตรไชยากร กรมพระกำแพงเพชรอัครโยธิน...

สมัยก่อน...บนสะพานแห่งนี้เป็นที่จอด **"รถรางสายยศเส ประตูน้ำ"** จอดรับคนอยู่บนสะพานแห่งนี้แหละ เมื่อตอนเป็นเด็กเคยขึ้นลงบ่อยๆ หลังจากที่ไปหยิบฉวยผลไม้แถวๆ ตลาดมหานาคมาแล้ว ก็เอาขึ้นมานั่งกินบนรถรางสายนี้อย่างสบายอารมณ์

เชิงสะพานด้านถนนบำรุงเมืองตรงหัวมุมเป็นตลาดใหญ่ชื่อว่า**"ตลาดชูชีพ"** ดูเหมือนร้านขายยาตรารำมชูชีพก็อยู่แถวนี้ เวลากลางคืนจะมียี่เกมาแสดงในตลาดนี้เป็นประจำ ต่อมาภายหลังตลาดนี้ถูกรื้อไป สร้างเป็นโรงภาพยนตร์ใหญ่โตทันสมัย มีชื่อว่า **"โรงภาพยนตร์เฉลิมเขตต์"** ของพระเจ้าวรวงค์เธอพระองค์เจ้าภาณุพันธุ์ ยุคล และก็มีคุณครูแก้วอัจฉริยะกุล มาประจำเป็นฝ่ายแปลบทหนังและโฆษณาหนัง จนได้รับรางวัลจากบริษัทภาพยนตร์ฮอลลิวู้ดเป็นนาฬิกาเรือนทอง

ส่วนฝั่งตรงข้ามกับโรงหนังนี้ เมื่อตอนสงครามโลกครั้งที่ ๒ อเมริกาเอาเครื่องบิน บี.๒๙ มาทิ้งลูกระเบิดแถวๆ บางกอกน้อย ถูกนักดนตรีกรมโฆษณาการคนหนึ่ง ชื่อ **"ทองอยู่ ปิยะสกุล"** นักไวโอลินมือหนึ่งของวง

สะพานกษัตริย์ศึก (ยศเส)

คลองมหานาค (ปัจจุบัน)

เขาขนเอาศพมาไว้ที่สุขศาลาอนามัยตรงนี้ เพราะว่าพวกเรามาตามและพบศพที่นี่

ส่วนเชิงสะพานด้านโน้นทางฝั่งขวามือเป็นที่ตั้งของวัดสระบัว ทางด้านซ้ายมือก็เป็นวัดสามง่าม *(วัดชำนิหัตถการ)*

๖. สะพานจตุรพักตร์รังสฤษดิ์ แต่ชาวบ้านแถบนั้นเรียกว่า "สะพานขาว" เป็นสะพานข้ามคลองผดุงกรุงเกษมสะพานที่ ๖ ซึ่งเริ่มต้นมาตั้งแต่สะพานพิทยเสถียร (สะพานเหล็กล่างเป็นสะพานแรก) ก่อนที่จะกล่าวถึงสถานที่สำคัญของสองฟากสะพาน ผมใคร่ขอย้อนกลับไปเริ่มต้นที่สะพานกษัตริย์ศึกมาจนสะพานขาวสักหน่อย เพราะว่ามันผ่านสถานที่สำคัญสมควรที่จะนำมากล่าวไว้ อย่างเช่น

"ตลาดโบเบ๊" สมัยก่อนนั้นเป็นตลาดขายเสื้อผ้าโหลและเสื้อผ้าเก่า แต่ว่าปัจจุบันนี้ เป็นศูนย์การค้า มีห้างตัดเสื้อผ้าทันสมัยส่งออกนอก มีทาวเวอร์สูงหลายสิบชั้น ต่อไปก็เป็น

"ตลาดสี่แยกมหานาค" สมัยก่อนเป็นห้องแถวอยู่ริมน้ำ หรือบรรทุกผลไม้จากในสวนพายมาขายส่งที่นี่ ที่เรียกว่าสี่แยกมหานาคนั้นเป็นคลองนะครับ คือคลองมหานาคที่เริ่มต้นจากคลองโอ่งอ่างกับคลองบางลำพู ปากคลองอยู่ตรงสะพานมหาดไทยอุทิศ หรือสะพานร้องไห้ ผ่านข้างวัดสระเกศหรือภูเขาทอง ผ่านสะพานนริสดำรัส *(บูรณะใหม่ พ.ศ.๒๕๑๓)* ผ่านไปออกตรงสะพานเจริญราษฎร์ ๓๒ *(ร.ศ.๑๓๑)* ข้างสุเหร่ามหานาค ทะลุไปออกสะพานหัวช้าง *(สะพานเฉลิมหล้า ๒๔๕๒)*

ถัดไปก็เป็นกรมประชาสงเคราะห์เดิมที่ตรงนั้นพร้อมทั้งตลาดใหญ่ เป็นวังของ **"กรมหลวงสิงหวิกรมเกรียงไกร"** เสด็จพ่อของหม่อมเจ้าไกรสีห์วุฒิชัย ช่างเสื้อแฟชั่นสตรีที่มีชื่อเสียงมากในสมัยหนึ่ง

เอาล่ะ...ทีนี้ก็มาถึงเชิงสะพานขาวด้านถนนหลานหลวง จะเป็นวังของ "สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ" ณ สถานที่วังนี้ ครั้งหนึ่งเคยเป็นที่จดบันทึกเพลงไทยเดิมให้เป็นโน้ตสากล โดยมีท่านครูหลวงประดิษฐ์ไพเราะ *(ศร ศิลปบรรเลง)* นำบรรดานักดนตรีไทยมาบอกทางเพลง และท่านศาสตราจารย์พระเจนดุริยางค์นำนักดนตรีทางสากลมาจดบันทึกโน้ตเพลงไทยไว้ เพื่อเป็นหลักฐาน ณ หอสมุดพระนคร ในราวปี พ.ศ. ๒๔๗๓ - ๒๔๗๕

เขาเล่ากันว่าเดิมทีเดียวนั้น โรงถ่ายภาพยนตร์เสียงศรีกรุงก่อนที่ย้ายไปอยู่ซอยอโศกบางกะปินั้น เคยมีโรงถ่ายภาพยนตร์อยู่ใกล้ ๆ สะพานขาวติดกับถนนกรุงเกษมมาก่อน โดยสร้างโรงถ่ายภาพยนตร์ไว้ที่ลานหน้าบ้าน พร้อมทั้งจัดตั้งอุปกรณ์การถ่ายทำ เสร็จเรียบร้อยเมื่อเดือนธันวาคม พ.ศ. ๒๔๗๔

ถ่ายทำภาพยนตร์เสียงในฟิล์ม หรือหนังพูดเรื่องแรกคือ **"เรื่องหลงทาง"** มีคุณแม่น ชลานุเคราะห์เป็นพระเอก การถ่ายทำกว่าจะเสร็จต้องย้ายไปหลายแห่ง มีอยู่แห่งมีบ้านบังกาโลปลูกไว้กลางทุ่งนา เงียบสงัดไม่มีเสียงใด ๆ รบกวน อยู่แถว ๆ บางกะปิ จึงขออนุญาตเจ้าบ้านหลังนั้นถ่ายทำจนเสร็จ หลังจากเสร็จจากภาพยนตร์เรื่องหลงทางแล้ว คุณมานิต วสุวัต จึงซื้อที่บริเวณใกล้ ๆ กับบังกาโลนั้น สร้างโรงถ่ายภาพยนตร์เสียง

"ศรีกรุง" ขึ้นจนเป็น **"ฮอลลีวู้ด"** ของเมืองไทย ก็เพราะไปถ่ายฉากท้องไร่ท้องนานี่แหละ

๗. สะพานเทวกรรมรังรักษ์ หรือที่ชาวบ้านเรียกกันว่า "สะพานนางเลิ้ง" เป็นสะพานข้ามคลองผดุงกรุงเกษม เชิงสะพานด้านถนนกรุงเกษม นางเลิ้ง เป็นชื่อของตำบล ๆ หนึ่ง ในท้องที่อำเภอป้อมปราบศัตรูพ่าย จังหวัดพระนคร *(ปัจจุบันเปลี่ยนเป็นเขตป้อมปราบฯ กรุงเทพฯ)* เป็นชื่อที่คนเข้าใจผิดกันมาก บ้างก็ว่า "นางเลิ้ง" เพี้ยนมาจากคำว่า "อีแร้ง" เพราะว่าในสมัยรัชกาลที่ ๓ คนเป็นโรคห่า *(อหิวาตกโรค)* ตายกันเป็นเบือ ขนเอาศพออกทางประตูผีมาวางไว้ที่วัดสระเกศเผาแทบไม่ทัน

จึงเหลือศพมากมายที่กองทิ้งไว้ พวก "อีแร้ง" ก็เลยลงมาจิกกินซากศพตับไตไส้พุงอย่างเอมโอชะ จนมีชื่อเรียกกันจนติดปากว่า "อีแร้งวัดสระเกศ" ต่อมาผู้คนแถวนั้นเห็นว่าคำว่า "อีแร้ง" นั้นไม่เหมาะจึงเปลี่ยนไปเรียกว่า "นางเลิ้ง"

ส่วนคำบอกเล่าอีกทางหนึ่งก็ว่า ที่ตำบลนางเลิ้งนี้ตั้งแต่แรกบริเวณแถวนั้น ประชาชนทำโอ่งขายกันมาก โอ่งที่ปั้นกันนั้นเห็นจะเป็น **"โอ่งนางเลิ้ง"** เป็นภาชนะที่ทำด้วยดินแบบตุ่มหรือโอ่งขนาดใหญ่ บางทีก็เรียกกันว่า **"ตุ่มอีเลิ้ง หรือโอ่งนครสวรรค์"** มาถึงสมัยนี้ไม่ค่อยจะทำขายกัน เพราะมันใหญ่โตเทอะทะเกินไป คนจึงไม่นิยมใช้

บ้างก็เล่าว่า **"โอ่งนางเลิ้ง"** ในบางโอกาสก็ใช้ใส่น้ำมนต์ก็มี ดังเช่นในหมายรับสั่งเรื่องพระราชพิธีโสกันต์ว่า **"ให้เบิกเอานางเลิ้งจากพระคลังในพระราชพิธี ฯลฯ"**

ฉะนั้นนางเลิ้งก็คือโอ่งนางเลิ้งนั่นเอง ตำบลนางเลิ้งก็คือตำบลที่ประชาชนทำโอ่งนางเลิ้งขายมาก่อน ทางภาคอีสานก็มีถ้วยอีกชนิดหนึ่งที่เรียกว่า **"ถ้วยอีเลิงหรืออีเลิ้ง"** มีขนาดใหญ่กว่าถ้วยธรรมดาหรือครกโขลกน้ำพริก แต่ขณะนี้ถ้วยชนิดนี้ไม่มีใครทำอีกแล้ว ฉะนั้นนางเลิ้งอาจเป็นชื่อของถ้วยอีเลิ้งหรือว่าโอ่งอีเลิ้ง...

เอาล่ะครับ...ตำบลนางเลิ้งที่ผมไปค้นคว้าหามาเขียนเล่าไว้นี้ท่านจะเชื่อหรือไม่เชื่อก็สุดแท้แต่ใจท่านครับ เพราะว่าคนโบราณนั้นมักมีนิทานเล่าไว้มากมาย แต่ที่แน่ ๆ ก็คือ **"ห้างขายยาเทวกรรมโอสถหรือว่าเภสัช"** ชักไม่แน่ใจเหมือนกัน แต่ว่าสะพานนี้มีรถรางสาย **"ท่าราชวรดิษฐ์ - สี่เสา"** แล่นผ่านแน่นอน

นางเลิ้งยังมีของเก่าที่โชว์ได้อีกหลายแห่งเช่นร้านถ่ายรูปเก่าแก่คือ **"นางเลิ้งอ๊าร์ต"** ก็ยังอยู่คู่นางเลิ้ง โรงหนัง **"ศาลาเฉลิมธานี"** ก็ยังอยู่ แต่ได้ข่าวแว่วๆ ว่ากำลังจะถูกรื้อซะแล้ว

ส่วนเชิงสะพานนางเลิ้งด้านที่จะไปทางสนามม้านางเลิ้ง พอลงสะพานไปทางด้านซ้ายมือก็จะเป็นวังของ **"พลเรือเอก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์"** ปัจจุบันเป็นที่ตั้งของวิทยาเขตพานิชยการพระนคร ส่วนทางด้านขวามือเป็นวังไชยา ซึ่งปัจจุบันนี้เป็นที่ตั้งของ ศูนย์บัตรประชาชน และทะเบียนบ้าน ของกระทรวงมหาดไทย

ส่วนสนามม้านางเลิ้ง หรือชื่อทางราชการว่า สนามม้าราชตฤณมัย เมื่อพูดถึงที่นี่ทำให้

นางเลิ้งอ๊าร์ต

สะพานเทวกรรมรังรักษ์ (สะพานนางเลิ้ง)

ผมคิดถึงความหลัง ตอนสมัยที่ ฯพณฯ นายควง อภัยวงศ์ เป็นนายกรัฐมนตรีในปี พ.ศ. ๒๔๘๗ ท่านได้ทำงานใหญ่ไว้สองอย่าง คือ สั่งเก็บแบงค์ใบละพัน เพื่อแก้เศรษฐกิจของชาติและเปิดบ่อนกาสิโนเป็นครั้งแรกที่ "สนามม้านางเลิ้ง" เป็นทั่วๆ ไปที่แถวถนนเยาวราชตามโรงงิ้ว ตามโรงหนังต่างๆ แต่ที่สนามม้านางเลิ้งนั้นมีวงดนตรีไปบรรเลงให้ผู้ที่ไปเล่นกาสิโนฟัง รวมทั้งวงดนตรีสุนทราภรณ์ด้วยครับ

ท่านที่เคารพ...ก่อนที่จะนำท่านไป **"สะพานมัฆวานรังสรรค์"** ผมขออนุญาตกล่าวถึงสถานที่สำคัญ ๒ แห่ง ที่มีเรื่องได้เล่ากันไว้จนเป็นตำนาน ถ้าไม่กล่าวถึงก็ดูเหมือนจะขาดความสำคัญของคลองผดุงกรุงเกษมอย่างแน่นอน ดังนั้นจึงขอนำมาเล่าต่อคือ

"เรื่องศาลาขอทาน"

เมื่อสมัยก่อนนานมาแล้ว... ที่บริเวณหน้าวัดโสมนัสวิหารซึ่งวัดนี้ "พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔" ทรงสร้างขึ้นใหม่เพื่อพระราชทานแด่"สมเด็จพระนางเจ้าโสมนัสวัฒนาวดี" เพื่อปลดเปลื้องความโทมนัสพระทัย ในการที่เจ้าพระยายมราชได้ตกจากโลหะปราสาทที่วัดราชนัดดาตาย

บริเวณหน้าวัดโสมนัสวิหารริมคลองผดุงกรุงเกษม จังหวัดพระนคร มีศาลาท่าน้ำอยู่หลังหนึ่ง ซึ่งใช้เป็นที่พักของคนเรือและคนเดินทางทั่วไป ครั้นต่อมาในตอนหลังนี้ศาลานี้จึงได้กลายเป็นที่พักพิงของพวกขอทาน มีหัวหน้าขอทานคนหนึ่งชื่อ **"ตาป๋อง"** ตามปกตินี้ตาป๋องไม่ค่อยได้ออกขอทานมากนัก เพราะส่วนมากแกจะให้ลูกและเมียของแกออกขอทาน เพราะว่าแกมีลูกถึง ๙ คนจึงให้ออกขอทานแทนแก

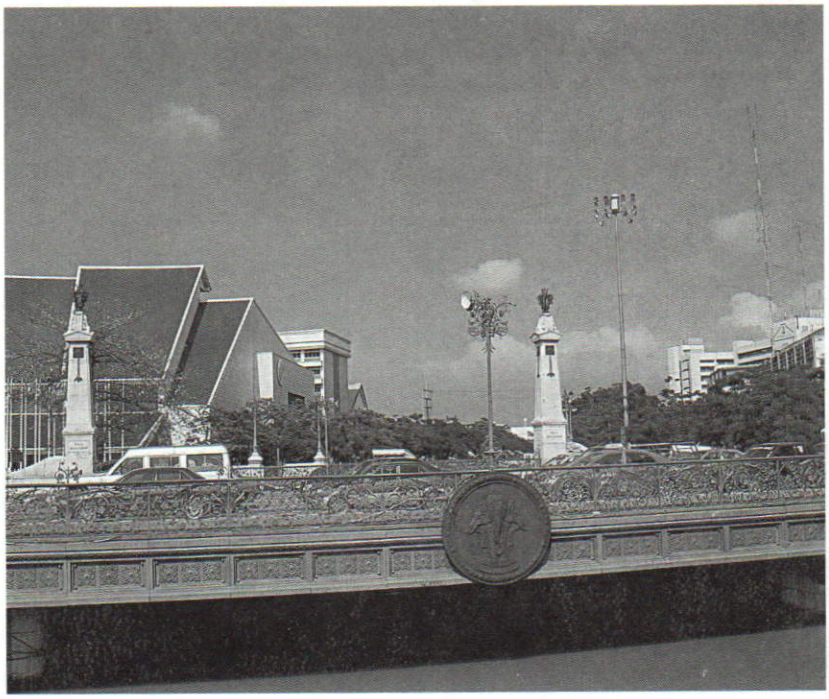

สะพานมัฆวานรังสรรค์

ส่วนหน้าที่ของตาป๋องนั้น นอกจากจะมีหน้าที่เฝ้าทับแล้ว แกมีหน้าที่อีกอย่างหนึ่งคือฝึกซ้อมลิงของแกให้เล่นละคร นอกจากหน้าที่ดังกล่าวแล้ว แกยังมีหน้าที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งคือเป็นครูฝึกสอนคนอื่นๆที่จะออกไปขอทานอีกด้วย หลักการสอนวิธีขอทานของแก ได้วางหลักเกณฑ์ไว้หลายวิธีด้วยกัน เช่น "วิธียกมือไหว้ขณะขอทาน วิธีห่มผ้า วิธีสวมหมวกปิดหน้า วิธีร้องไห้ วิธีร้องเพลง วิธีกล่าวคำขอทาน วิธีโกหกว่าพ่อไม่มีแม่ไม่มี หรือการเดินทางไปขอทานตามต่างจังหวัด และวิธีอื่นๆ อีกร้อยแปดพันประการ

วิธีการสอนหากินทางขอทานนี้ แกจะกำหนดไว้ว่าจะต้องมาเรียนอย่างน้อยเป็นเวลาหนึ่งเดือน และจะต้องเสียค่าบำรุงเป็นรายวัน ๆ ละ ๒๕ สตางค์ ซึ่งวันหนึ่ง ๆ แกจะมีรายได้วันละหลายสตางค์เหมือนกัน ปรากฏว่ามีพวกที่จะเรียนหรือมาฝึกหัดวิธีขอทานจากแกวันหนึ่งไม่น้อยกว่า ๒๐ - ๓๐ คน นอกจากนี้ยังมีรายได้จากเมียและลูก ๆ ของแกอีก นับว่าเป็น **"โรงเรียนขอทานแห่งแรกของเมืองไทย"**

ปัจจุบันนี้ "ศาลาหรือโรงเรียนขอทานแห่งนี้" ได้ถูกทางการรื้อไปเรียบร้อย เพื่อจะปรับปรุงถนนผดุงกรุงเกษมให้กว้างขึ้น และทำเขื่อนริมคลองผดุงกรุงเกษมเสียใหม่จึงจำเป็นที่จะต้องรื้อศาลาขอทานนี้ไป...

แหม...ถ้าตาป้องแกอยู่ถึงบัดนี้ ผมเห็นจะต้องไปเรียนวิชาขอทานนี้อย่างแน่นอน และจำได้ว่าเมื่อผมเป็นเด็กนั้น เคยเช่าเรือมาพายเล่นและเคยมาพักศาลานี้

สถานที่สำคัญแห่งที่ ๒ ของคลองผดุงกรุงเกษม ที่กล่าวถึงนี้ก็คือปากคลอง "สวัสดิเปรมประชากร" เริ่มขุดตั้งแต่คลองโคเกาะเกิด ตำบลบางกระสั้น อำเภอบางปะอิน ผ่านดอนเมืองมาถึงกรุงเทพฯ แล้วไปบรรจบตรงหน้าวัดโสมนัสวิหาร เป็นระยะทางยาวถึง ๑,๒๗๑ เส้น ๓ วา แล้วเสร็จในปี พ.ศ. ๒๔๑๕

คลองสวัสดิเปรมประชากรนี้ "พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕" ทรงเสด็จผ่านคลองนี้เป็นปฐมฤกษ์และมีพระบรมราชานุญาตให้ราษฎรผ่านไปตามคลองนี้โดยไม่ต้องเสียค่าคลองและภาษีคลอง

ครั้นต่อมาภายหลังชาวบ้านกลับเรียกว่า **"คลองเปรมประชากร"** คลองนี้จึงเจริญขึ้น มีบ้านเรือนมาตั้งกันอย่างมากมายแน่นหนา เพราะว่าสะดวกในการคมนาคม

เอาล่ะ...เป็นอันว่าหมดเรื่องที่ผมอยากจะเล่าถึง ความสำคัญของคลองผดุงกรุงเกษมเพียงเท่านี้ครับ

๘. สะพานมัฆวานรังสรรค์ เป็นสะพานข้ามคลองผดุงกรุงเกษม ถนนราชดำเนินนอก ทางที่จะไปพระบรมรูปทรงม้า กับ พระที่นั่งอนันตสมาคม ครั้งหนึ่งคณะผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ มาเป็นการปกครองระบอบประชาธิปไตย หรือคณะราษฎร์ได้อัญเชิญเชื้อพระวงศ์ชั้นสูงมาเก็บพระองค์อยู่ที่นี่ เช่น **"จอมพลเรือ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิจ" เป็นต้น**

ครั้นต่อมา พระที่นั่งอนันตสมาคมนี้ เป็นที่ประชุมของคณะผู้ก่อการ **"บทเพลงชาติ"** ที่แต่งทำนองโดย **"ท่านอาจารย์พระเจนดุริยางค์"** ขณะนั้นยังไม่มีเนื้อร้อง ก็นำมาบรรเลงครั้งแรกที่นี่โดยวงดุริยางค์ทหาร เฉพาะวันพุธที่เป็นวันประชุมของคณะราษฎร์ ในปี พ.ศ.๒๔๗๕

"สะพานมัฆวานรังสรรค์" นี้ "พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕" โปรดเกล้าฯให้สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๔๗

ท่านที่เคารพ...ยังไม่หมดเรื่องราว **"เลาะสะพานข้ามคลองมองสองฝั่งของสะพานมัฆวานรังสรรค์"** ตรงเชิงสะพานฝั่งที่จะไปลานพระบรมรูปทรงม้า ทางฝั่งซ้ายมือเป็น

พระบรมรูปทรงม้า เห็นพระที่นั่งอนันตสมาคมอยู่ด้านหลัง

"กระทรวงศึกษาธิการ" เดิมทีเดียวตรงนั้นเป็น

"วังจันทร์เกษม"

เป็นกระทรวงศึกษาธิการในปี พ.ศ. ๒๔๖๔ กลับมาเป็นกระทรวงธรรมการในปี พ.ศ. ๒๔๖๙ เปลี่ยนไปเป็น กระทรวงศึกษาธิการอีกครั้งหนึ่งในปี พ.ศ. ๒๔๘๔ จนถึงปัจจุบันนี้

รวมมีเสนาบดีว่าการกระทรวง ๔ ท่านคือ

๑. เจ้าพระยาวิชิตวงศ์-วุฒิไกร *(ม.ร.ว.คลี่ สุทัศน์)* ในปี พ.ศ. ๒๔๔๕ - ๒๔๕๔

๒. เจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี *(ม.ร.ว.เปีย มาลากุล)* ในปี พ.ศ.๒๔๕๔ - ๒๔๕๘

๓. เจ้าพระยาธรรมศักดิ์-มนตรี *(สนั่น เทพหัสดิน ณ อยุธยา)* ในปี พ.ศ.๒๔๕๘ - ๒๔๖๙

๔. พระเจ้าวรวงศ์เธอกรมหมื่นพิทยาลาภพฤติยากร *(ขณะที่ทรงดำรงพระอิสริยยศเป็นพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าธานีนิวัติ)* ในปี พ.ศ.๒๔๖๙ - ๒๔๗๕

ฯลฯ

"เจ้าพระยาธรรมศักดิ์-มนตรี" *(สนั่น เทพหัสดิน ณ อยุธยา)* เป็นผู้หนึ่งที่มีความสำคัญในการดำเนินการให้มีการขยายการศึกษา เพื่อให้ทุกคนมีโอกาสได้เล่าเรียนจนในที่สุดได้มีการประกาศใช้ "พระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ.๒๔๖๔" ขณะที่ท่านดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงศึกษาธิการ

และท่านผู้นี้อีกล่ะครับ...ที่เป็นผู้แต่งเนื้อ **"เพลงชาติ"** คนแรก ที่คณะผู้ก่อการได้เปลี่ยนแปลงการปกครอง เมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕ ได้เพียง ๓ วัน โดยใช้ทำนองเพลงมหาชัย เรียกว่า **"เพลงชาติมหาชัย"** ดังมีเนื้อร้องต่อไปนี้

สยามอยู่คู่ฟ้าอย่าสงสัย
เพราะชาติไทยเป็นไทยไปทุกเมื่อ
ชาวสยามนำสยามเหมือนนำเรือ
ผ่านแก่งเกาะเพราะเพื่อชาติพ้นภัย
เราร่วมใจร่วมรักสมัครหนุน
วางธรรมนูญสถาปนาพาราใหม่
ยกสยามยิ่งยงธำรงชัย
ให้คงไทยตราบสิ้นดินฟ้า...

ทีนี้ไปตรงทางเชิงสะพานด้านขวามือบ้าง เดิมเป็นตึกของนักเรียนนายร้อยเทคนิค และปัจจุบันนี้เป็นส่วนหนึ่งของทำเนียบรัฐบาล แต่เดิมจริงๆ นั้นเป็นที่ตั้งของ **"กรมทหารราบที่ ๓"** ที่นักดนตรีในอดีตเคยรับราชการอยู่ที่นี่ จากคำบอกเล่าของคุณครูเวส สุนทรจามร ก็มี **"จ่านายสิบเล็ก น้อยทิพย์"** เคยเป็นหัวหน้าวงแตรวงประจำโรงหนัง

กระทรวงศึกษาธิการ ถนนราชดำเนินนอก

"สิงคโปร์" ซึ่งมีคุณครูเวส สุนทรจามร ร่วมบรรเลงด้วย จ่านายสิบเล็ก น้อยทิพย์ ท่านนี้เป็นบิดาของ สิบโทจำรูญ น้อยทิพย์ *(จำรูญหนวดจิ๋ม)* ดาราตลก - นักแสดงภาพยนตร์ - ละครเวที และละครทีวี ปัจจุบันเสียชีวิตแล้ว จ่านายสิบโพธิ์ ศานติกุล ท่านผู้นี้ต่อมาไปดำรงตำแหน่งผู้บังคับกองดุริยางค์ทหารอากาศ สิบโทจำปา เล้มสำราญ ต่อมาท่านผู้นี้ไปเป็นหัวหน้าวงดนตรี **"ดุริยะโยธิน"** คนแรก

ต่อมา **"กรมทหารราบที่ ๓"** ก็ย้ายจากสะพานมัฆวานฯ ไปอยู่ทุ่งพญาไท เปลี่ยนชื่อกรมใหม่เป็น **"กองทหารราบที่ ๓ รักษาพระองค์"** กองนี้มีชื่อเสียงมากในระหว่างสงครามอินโดจีนฝรั่งเศส ถึงกับมีเพลงประจำกรมว่า

ร.พัน ๓ สมญานามทหารชาติ

ณ กองทัพที่ ๓ ร.อ. นี่แหละ

ครั้งหนึ่งเคยเป็นสถานที่ฝึกซ้อมร้องเนื้อเพลงชาติใหม่ ซึ่งกองทัพบกส่งประกวดได้ที่หนึ่ง จนมาเป็นเนื้อร้องเพลงชาติในปัจจุบันนี้ กว่าจะให้เนื้อเข้ากับทำนองเพลงชาติเดิมของ **"ท่านอาจารย์พระเจนดุริยางค์"** ต้องใช้เวลาแก้ไขเป็นเดือนๆ และเนื้อร้องก็มีถึง ๗ บทด้วยกัน กว่าจะมาเป็นเนื้อร้องที่ใช้กันอยู่ทุกวันนี้ และเนื้อร้องใหม่นี้แต่งโดยพันเอกหลวงสารานุประพันธ์ *(นวน ปราจีณพยัคฆ)*

เป็นอันเสร็จสิ้นสถานที่สำคัญ ทั้งสองฟากเชิงสะพานมัฆวานรังสรรค์ เท่าที่ค้นคว้าหามาได้ ต่อไปก็จะถึง

๙. สะพานวิศวกรรมนฤมาน เป็นสะพานข้ามคลองผดุงกรุงเกษมอีกสะพานหนึ่ง ระหว่างถนนประชาธิปไตยกับถนนประชาธิปไตยด้วยกัน เชิงสะพานที่มาจากสี่แยกวิสุทธิ์กษัตริย์ ทางด้านขวามือเป็นที่ตั้งของ "วัดมกุฏกษัตริยาราม" หรือเดิมเรียกว่า "วัดพระนามบัญญัติ" วัดนี้ "พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔" ทรงสร้างขึ้น

ถ้าข้ามไปฟากข้างโน้น พอลงสะพานไปตรงเชิงสะพานด้านซ้ายมือเป็นสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ เดิมสถานที่แห่งนี้ก็เป็นวังมาก่อน แล้วถึงจะมาเป็นสำนักงานทรัพย์สินฯ

สมัยพันเอกเผ่า ศรียานนท์ เป็นผู้อำนวยการสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ โรงภาพยนตร์โอเดียนขณะนั้นก็เป็นของทรัพย์สินฯ ประจวบกับในขณะนั้นอยู่ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ ๒ คุณเผ่าฯ จึงดำริตั้งวงดนตรีขึ้น โดยเชิญคุณครูนารถ ถาวรบุตร มาเป็นผู้ควบคุมวงดนตรี ซึ่งมีที่ฝึกซ้อมอยู่บนตึกวิมานเนาวรัตน์ กับโรงหนังแค็ปปิตอลและห้างขายยา

โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้าฯ (เดิม) (ปัจจุบันเป็นส่วนหนึ่งของทำเนียบรัฐบาล)

สะพานเทเวศน์นฤมิตต

คลองผดุงกรุงเกษม ออกสู่แม่น้ำเจ้าพระยาข้างวัดเทวราชกุญชร เทเวศน์

คลองผดุงกรุงเกษม
หน้าวัดมกุฎกษัตริยาราม

แยกสี่เสาเทเวศน์

โยคีอยู่ชั้นล่าง นักร้องหญิงชายของวงดนตรีทรัพย์สินฯ เท่าที่จำได้คือ "สถาพร มุกดาประกร ปิติ เปลี่ยนสายสืบ สมชาย ตันกำเหนิด ประวิทย์ ประดิษฐ์สมัย ฉลอง สิมะเสถียร สุพรรณ บูรณพิมพ์ กัณฑรีย์ นาคประภา ละม่อน กมลวาทิน ชูศรี กมลวาทิน ฯลฯ ในปี พ.ศ. ๒๔๔๕ น้ำท่วมใหญ่กรุงเทพฯ

๑๐. สะพานเทเวศน์นฤมิตต *(พ.ศ.๒๔๕๙)* สะพานนี้เป็นสะพานสุดท้ายที่ข้ามคลองผดุงกรุงเกษม ที่จะไปออกปากคลองถึงแม่น้ำเจ้าพระยา ตรงวัดเทวราชกุญชร วัดเทวราชกุญชรนี้เป็นวัดโบราณ กรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท ได้ทรงสถาปนาขึ้นใหม่ เดิมตรงบริเวณหน้าวัดเทวราชกุญชรนี้ มีถนนถึง ๓ สายคือ ถนนดวงตะวันออก ถนนดวงตะวันใน ถนนดวงตะวันหน้า ทั้งสามถนนนี้ไปถึงถนนราชปรารภ ต่อมาได้เปลี่ยนชื่อเป็นถนน "ศรีอยุธยา"

สะพานเทเวศน์นฤมิตตนี้ มีนักมวยเอก ๒ ท่านมีชื่อเสียงมากในกระบวนนักมวยไทยด้วยกัน นำชื่อของสะพานแห่งนี้ไปเป็นสร้อยต่อหลังท้ายชื่อ เช่น"

๑. ถวัลย์ วงศ์เทเวศน์

๒. ฉลวย นฤภัย เพียงแต่เปลี่ยนจาก "นฤมิตต เป็น นฤภัย" เท่านั้น *(ทั้งหมดนี้เป็นเพียงความคิดของผู้เขียนเอง อาจจะผิดหรือถูกก็ได้)*

ท่านที่เคารพ... เมื่อสมัยสงครามโลกครั้งที่ ๒ อเมริกาได้ใช้เครื่องบิน บี ๒๙ มาทิ้งลูกระเบิดที่โรงไม้ อู่ต่อเรือของญี่ปุ่น ลงหลังหลวงพ่อโตวัดอินทรวิหาร หรือวัดพระโต บ้านเรือนแถบนั้นพังพินาศ แต่หลวงพ่อโตไม่เป็นอะไรเลย รวมทั้งสะพานข้ามคลองเทเวศน์นฤมิตตด้วย

เรื่องภาพสะท้อนชีวิตไทยในอดีต ตอนเลาะสะพานข้ามคลองมองสองฝั่งที่พูดถึง **"คลองผดุงกรุงเกษม"** ก็ขอจบเพียงเท่านี้สวัสดีครับ...

นิทานคำกาพย์

มงคลที่ ๓๓ (ตอนที่ ๑๕)

เนาวรัตน์ ทองรมย์

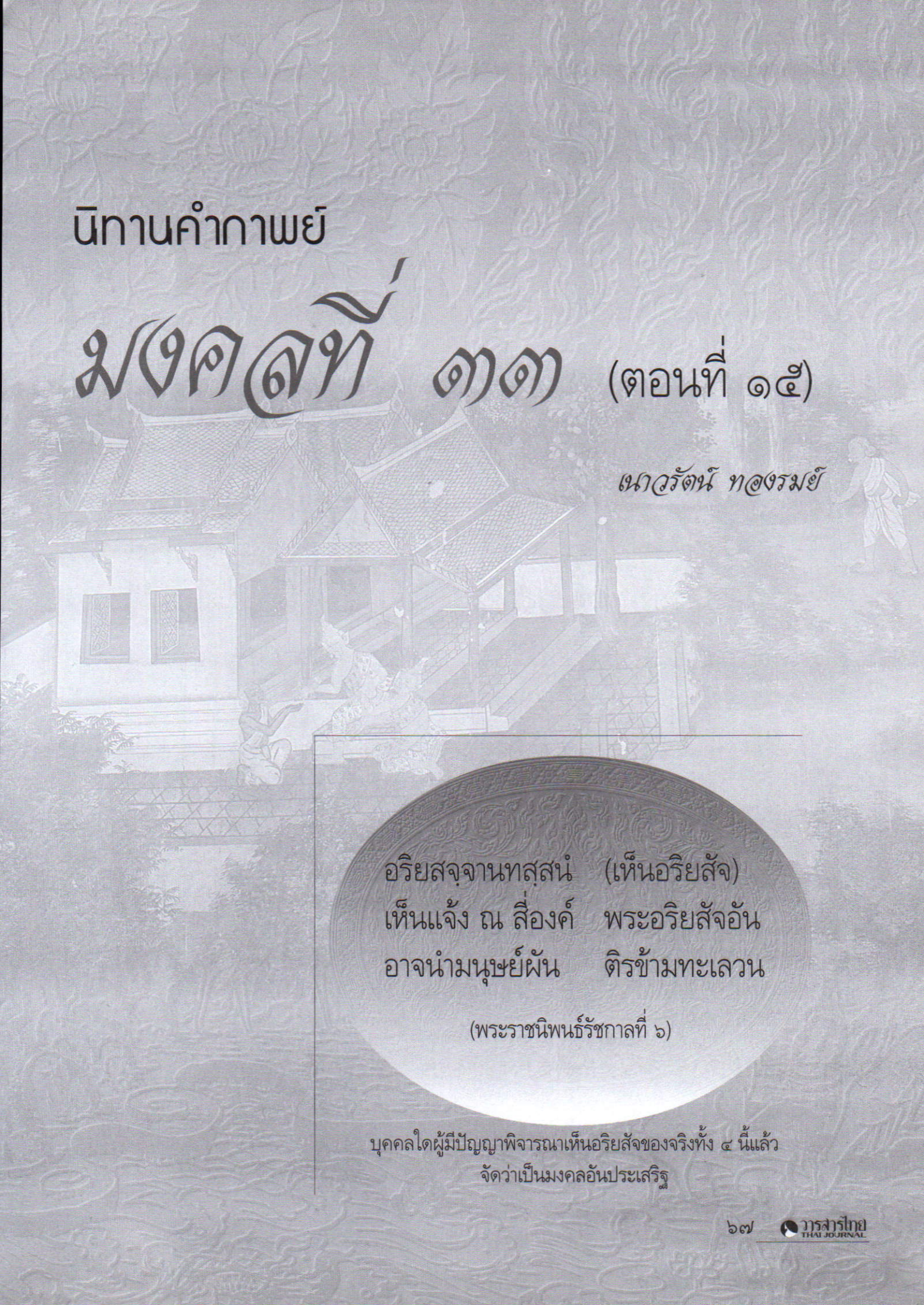

อริยสจฺจานทสฺสนำ (เห็นอริยสัจ)
เห็นแจ้ง ณ สี่องค์ พระอริยสัจอัน
อาจนำมนุษย์ผัน ติรข้ามทะเลวน

(พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๖)

บุคคลใดผู้มีปัญญาพิจารณาเห็นอริยสัจของจริงทั้ง ๔ นี้แล้ว
จัดว่าเป็นมงคลอันประเสริฐ

นิทานคำกาพย์

มงคลสูตร

กาพย์ยานี ๑๑

ธรรมชาตินั้นอันใด แท้จริงไซร้ไม่แปรผัน
พระเรียกธรรมชาตินั้น ว่าอริยสัจจัดมงคล
อริยสัจทั้งสี่นั้น หนึ่งทุกข์อันมืดมัวมน
สองสมุทัยเหตุดล ก่อปัญหาพาทุกข์ใจ
สามนิโรธความดับทุกข์ เกิดผาสุกในหทัย
สี่มรรคทางอำไพ นำสัตว์ให้พ้นกองกรรม

๑. นิทานทุกขสัจ
เรื่องพระภิกษุเรียนกรรมฐานภาวนา

กาพย์ฉบัง ๑๖

ทุกขสัจจัดเป็นกองทุกข์ ใครได้ไร้สุข
ย่อมเสวยทุกขเวทนา
ดังมีนิทานขานมา เป็นเรื่องทุกขา
มีพระภิกษุทั้งหลาย
เจริญกรรมฐานมากมาย ภาวนาใจกาย
อยู่ใกล้เชิงเขาเนาพนา
ยังมีเสือโคร่งพยัคฆา เดินเที่ยวเสาะหา
เหยื่อเพื่อเป็นภักษาหาร
เดินตุ่มเข้าไปไม่นาน เห็นภิกษุท่าน
นั่งเจริญกรรมฐานภาวนา
ตรงเข้าขบกัดกายา คาบภิกษุมา
พาไปบนยอดคีรี

นิทานคำกาพย์

มงคลสูตร

กาพย์ฉบัง ๑๖ *(ต่อ)*

ภิกษุรูปนั้นทุกข์ทวี เจ็บปวดเหลือที่
ร้องเรียกภิกษุทั้งหลาย
โปรดช่วยเราให้รอดตาย เจ็บปวดเหลือร้าย
แสนทุกข์แทบมรณา
ภิกษุทั้งหลายร้องว่า จงใช้ปัญญา
พิจารณาซึ่งกองทุกข์กรรม
ระงับความปวดด้วยธรรม เป็นสิ่งเลิศล้ำ
เกิดมาแล้วต้องทุกข์เหลือ
ภิกษุอยู่ในปากเสือ ด้วยเป็นชาติเชื้อ
ศิษย์แห่งสมเด็จพระชินสีห์
ได้สติรำลึกโดยดี ถึงกองทุกข์มี
ชาติทุกข์เป็นของธรรมดา
ทำจิตเป็น**เอกัคคตา** เจริญวิปัสสนา
จึงได้สำเร็จพระอรหันต์
ตัดขาดกิเลสดับขันธ์ สู่พระนิพพานพลัน
แม้อยู่ในโอษฐ์พยัคฆา
ภิกษุผู้มีปัญญา ได้พิจารณา
ซึ่งกองทุกข์เป็นอารมณ์
สำเร็จมรรคผลชื่นชม นิพพานอุดม
แม้อยู่ในกองทุกข์กรรม

นิทานคำกาพย์

มงคลสูตร

๒. นิทานสมุทัยสัจ
เรื่องพระมันตธาตุราช

กาพย์ฉบัง ๑๖

สมุทัยได้แก่ตัณหา ยิ่งใหญ่หนักหนา
กว่าสิ่งใดในจักรวาล
จักรวาลกว้างใหญ่ไพศาล เป็นอนันตรการ
ถึงสิบสองแสนสามพัน
สี่ร้อยห้าสิบโยชน์ฉะนั้น ยังแคบกว่ากัน
เมื่อเทียบตัณหาพาไป
พระสุเมรุสูงลิ่วนภาลัย สูงสุดเลยนัยน์
แปดหมื่นสี่พันโยชน์นา
ยังต่ำต้อยกว่าตัณหา สูงส่งยิ่งกว่า
เขาพระสุเมรุดาวดึงส์
มหาสมุทรคงคาลึกซึ้ง สี่แสนแปดหมื่นถึง
ก็ยังตื้นกว่าตัณหา
ตัณหาสูงใหญ่หนักหนา กว้างยาววัดวา
มิมีกำหนดปริมาณ
ดังจะขอเล่านิทาน ในอดีตกาล
พระโพธิสัตว์กำเนิดพระชาติ
นาม **"พระยามันตธาตุราช"** ทรงมีอำนาจ
แผ่ไปในทวีปทั้งสี่
เป็นพระเจ้าจักรพรรดิบดี พระองค์ทรงมี
ดวงแก้วทั้งเจ็ดประการ
ช้างแก้วม้าแก้วโอฬาร จักรแก้วตระการ
อีกดวงแก้วมณีมีคุณ

มงคลสูตร

กาพย์ฉบัง ๑๖ *(ต่อ)*

นางแก้วเพริศแพร้วคู่บุญ ขุนพลแก้วหนุน
ขุนคลังแก้วล้ำเลิศมนุษย์
ทรงมีอานุภาพสูงสุด เหาะเหินเดินรุด
ไปในอากาศคัคนานต์
เที่ยวรอบขอบเขาจักรวาล ชมป่าหิมพานต์
เพียงชั่วลัดนิ้วมือเดียว
พระยามันตธาตุราชท่องเที่ยว แวะเวียนลดเลี้ยว
ไปทั่วแดนจบภพไตร
ทรงเดชานุภาพเกรียงไกร สมบัติยิ่งใหญ่
ทรงมีมากมายมหาศาล
แต่ยังไม่พอใฝ่ทะยาน ความอยากพลุ่งพล่าน
จิตเต็มไปด้วยตัณหา
อยากได้สมบัติเทวา จากดาวดึงสา
ขององค์อินทรามาครอง
พระอินทร์ก็ทรงปรองดอง ให้ได้สมปอง
มอบสมบัติกึ่งดาวดึงส์
แต่บุญญาธิการมิถึง พระจักรพรรดิจึง
พระกายร้อนรนทนเวทนา
ต้องเสด็จมาครองนครา ตัวอย่างนี้หนา
คือตัวตัณหาเป็นนาย

นิทานคำกาพย์

มงคลสูตร

ชี้ชวนมนุษย์สัตว์ทั้งหลาย ทั้งใจและกาย
ให้ทำงานหนักแลเบา
ด้วยตัวเป็นทาสของเขา ตัณหาข่มเอา
ต้องทำจนม้วยชีวา
ยังมิพอตามปรารถนา หมู่สัตว์โลกา
ทรัพย์มาเท่าใดไม่เต็ม
แม่น้ำคงคาจืดเค็ม ยังมีวันเต็ม
บางครั้งนทีพร่องไป
แต่ตัวตัณหาภายใน พร่องอยู่ร่ำไป
มีได้ร้อยแปดประการ
มนุษย์ต้องสร้างศีลทาน ละโลภเหิมหาญ
จึงดับราคะอวิชชา
ขัดเกลาจิตละตัณหา ความอยากแรงกล้า
จักค่อยทุเลาเบาบาง
อยากมีอยากเป็นละวาง จักเป็นหนทาง
สู่พระนิพพานได้แล

มงคลสูตร

๓. นิโรจสัจ
ได้แก่ความดับทุกข์

กาพย์ยานี ๑๑

นิโรธสัจจะนั้น
กิเลสตัณหารุก
คือเป็น**สมุจเฉท-**
ตัดอวิชชาหลุดพ้น
ตั้งทิฏฐิมานะการ
หากตัดหมดสิ้นไซร้
ดุจดั่งพระพุทธองค์
อยู่ใต้ไม้โพธิ์นั้น
ได้**บุพเพนิวาสญาณ**
ตั้งแต่ชาตินึ่งหนา
ได้**จุตูปปาตญาณ**
รู้จุติและอุบัตินั้น
เจริญวิปัสสนาญาณ
น่ากลัวและน่าหน่าย
จนถึง**อาสวขัย**
หมดสิ้นทั้งตัณหา
จนเป็นสยัมภู
ไร้ครูบาอาจารย์
มีสันดานบริสุทธิ์
ปราศราคะข่มเหง
ดับเพลิงกิเลสสิ้น
คือกิเลสที่ล้างผลาญ
นัยสำคัญคือดับทุกข์
ดับด้วยอริยมรรคผล
ปทานเหตุอันหมองมล
ตัดตัณหามิอาลัย
อุปาทานอันยิ่งใหญ่
ก็จักได้นิโรธพลัน
ทรงนั่งเหนือบัลลังก์อัน
ทำสมาธิมิคลาดคลา
รำลึกกาลหนหลังมา
ถึงอเนกชาติประหลาดครัน
คือรู้การณ์ซึ่งสำคัญ
ของบรรดาสัตว์ทั้งหลาย
เห็นสังขารชนหญิงชาย
ญาณหยั่งรู้อนัตตา
ความสิ้นไปแห่งอวิชชา
เป็นเครื่องดองในสันดาน
ตรัสรู้อภิญญาณ
ปัญญาเกิดกำเนิดเอง
งามผ่องผุดมิกลัวเกรง
ละสังโยชน์สิบประการ
มิยลยินกิเลสมาร
ความดีไซร้ให้สิ้นไป

นิทานคำกาพย์

มงคลสูตร

ไม่สิ้นเชื้อเหลือหลง จะอยู่คงสันดานได้
นิโรธอริยสัจไซร้ ที่ดับเหตุกิเลสปลง
แห่งองค์พระพุทธเจ้า และของเหล่าอริยสงฆ์
พ้นจากทุกข์เวียนวง วัฏสงสารนิพพานแล

๔. มรรคสัจ
เรื่อง พระสารีบุตร

กาพย์ยานี ๑๑

มรรคสัจจ์สำคัญนัก อัฏฐังติกมรรคแปดประการ
หนึ่งสัมมาทิฏฐิขาน ความเห็นชอบกอปรปัญญา
คือเห็นซึ่งก องทุกข์ ที่เร้ารุกพิจารณา
เกิดแก่เจ็บตายหนา เศร้าโศการ่ำรำพัน
เหตุเกิดจากตัณหา ปรารถนาภพต่างกัน
กามภพ รูปภพ นั้น อรูปภพ สบใจชน
เห็นที่ดับกองทุกข์ นิพพานสุขนั้นคือผล
ดับสังขารตัวตน อวิชชาตัณหาปลง
สองสัมมาสังกัปป์กอปร ดำริชอบมุ่งประสงค์
พิจารณาโทษเจาะจง กามคุณห้าอย่าผูกพัน
ไม่คิดพยาบาท ผูกอาฆาตเวรต่อกัน
เมตตาไม่อาธรรม์ อย่ารังเกียจเบียดเบียนใคร
สามสัมมาวาจากอปร คือกล่าวชอบอัชฌาสัย
ไม่กล่าวมุสาให้ คนเชื่อถือว่าซื่อตรง
ไม่กล่าวคำส่อเสียด ไม่หยามเหยียดและยุยง
ไม่พูดหยาบคายส่ง เสียงเย้ยหยันอันลำพอง
สี่สัมมากัมมันตะ ทำกิจธุระงานใฝ่ปอง

นิทานคำกาพย์

มงคลสูตร

เว้นฆ่าสัตว์ทั้งผอง มิหลอกลวงล้วงทรัพย์เขา
ห้าสัมมาอาชีวะกอปร อาชีพชอบปรีชาเชาวน์
เว้นขายห้าอย่างเศร้า ใช่เลี้ยงชีพในทางดี
คือเว้นขายมนุษย์ บาปที่สุดเป็นราคี
เว้นขายสัตว์แหละดี อีกเว้นขายน้ำเมรัย
เว้นขายศัสตราวุธ ฆ่ามนุษย์ล้วนมีภัย
เว้นขายยาพิษให้ มนุษย์สัตว์วายชีวา
หกสัมมาวายามะกอปร ความเพียรชอบเพ็ญพิริยา
ละบาปกายวาจา- ใจสำรวมหกอินทรีย์
เจ็ดสัมมาสติกอปร รำลึกชอบคิดสิ่งดี
สติต้องให้มี กำกับกายภายนอกใน
แปดสัมมาสมาธินั้น จิตตั้งมั่นให้ผ่องใส
กรรมฐานภาวนาไป ไม่ฟุ้งซ่านพล่านวิญญาณ์

กาพย์ฉบัง ๑๖

นิทานอริยสัจเล่าว่า ในครั้งศาสนา
พระพุทธเจ้าอโนมทัสสี
เทศนาโปรดสัตว์ทั่วธรณี ด้วยพระองค์มี
เมตตาสัตว์โลกมิสิ้นสุด
ครั้งนั้นพระสารีบุตร เกิดเป็นมนุษย์
ในตระกูลพราหมณ์ยิ่งยศ
สารีบุตรออกทรงพรต บวชเป็นดาบส
อาศัยในไพรพนา
นาม **“พระสรทดาบส”** ฉายา ศิษย์บวชตามมา
อยู่ในราวป่าหลายคน

นิทานคำกาพย์

มงคลสูตร

วันหนึ่งเป็นวันมงคล แห่งโลกสากล
พระศาสดาอโนมทัสสี
ทรงเล็งด้วยญาณวิถี ก็ทรงทราบดี
ความปรารถนาสรทดาบส
เหตุด้วยที่มาทรงพรต เพราะดาบส
ตั้งจิตคิดความปรารถนา
เป็นอัครสาวกเบื้องขวา แห่งพระศาสดา
ในภายอนาคตกาล
สมเด็จพระศาสดาจารย์ อโนมทัสสีท่าน
จึงเหาะไปในไพรพง
ด้วยพระองค์ทรงเจตน์จำนง เมตตายิ่งยง
มาหาดาบสที่เนา
พระดาบสเห็นองค์พระพุทธเจ้า อัญชุลีเหนือเกล้า
ด้วยความโสมนัสศรัทธา
น้อมกายเข้าไปอาราธนา สมเด็จพระศาสดา
ประทับเหนืออาสน์ทันที
แล้วให้สานุศิษย์จรลี เก็บผกาสดศรี
ผลไม้ถวายพระพุทธองค์
พระอโนมทัสสีทรง อธิษฐานให้องค์
อัครสาวกยุคลเชี่ยวชาญ
กับทั้งพระสงฆ์บริวาร มาสู่พนานต์
ณ พระอาศรมฤาษี
ร่วมฉันผลไม้รสดี พร้อมรับมาลี
จากพระฤาษีในพนา

นิทานคำกาพย์

มงคลสูตร

กาพย์สุรางคนางค์ ๒๘

ครั้นเสร็จการฉัน พระภควัน ทรงเทศนา
ให้ปวงบริวาร ดาบสในป่า **ฟัง*พระสัทธรรมา*** ทั่วหน้าทุกคน
ดาบสทั้งปวง ก็ได้ลุล่วง พระมรรคผล
เป็นพระอรหันต์ ตัดกิเลสร้อนรน ได้โปรดปวงชน กุศลสุขใจ
เว้นแต่ฤาษี สรทมุนี มิสำเร็จได้
ด้วยปรารถนา สาวกต่อไป ของพระพุทธเจ้าใน อนาคตกาล
พระพุทธเจ้า จึงเสด็จเข้า **อนาวรณญาณ**
นิโรธสมาบัติ ทั้งเจ็ดวันวาร สรทจัดการ คอยเฝ้าพระองค์
โดยถือบุปผา กางกั้นฉายา เหนือเกล้าเศียรทรง
ครั้นครบเจ็ดวัน พระพุทธองค์ ออกจากนิโรธทรง อานุภาพเกรียงไกร
สรทฤาษี ปีติยินดี อิ่มอกอิ่มใจ
แม้มิได้ฉัน น้ำและผลไม้ เจ็ดวันนั้นไซร้ ก็ยังอิ่มเอม
พระพุทธองค์ ออกสมาบัติทรง มีจิตเกษม
เห็นพระดาบส หน้าตาดั่งเหม ดุจดั่งปรีดิ์เปรม มนัสยินดี

นิทานคำกาพย์

มงคลสูตร

กาพย์ยานี ๑๑

สมเด็จพระพุทธองค์
พยากรณ์พระมุนี
แต่นี้อีกแสนกัปป์
เป็นอัครสาวกท่าน
ชื่อว่าสารีบุตร
ล้ำเลิศประเสริฐสม
พระสรทดาบส
จิตนึกกำหนดใน
ให้พร้อมพรั่งทั้งศีล
ทั้งคิดพิจารณา
พระอโนมทัสสี
พาพระสงฆ์สู่วิหาร
ฉะนั้นท่านทั้งหลาย
พบพระพุทธศาสนธรรม
ชี้ช่องมองหนทาง
ทางสวรรค์นิพพานา
เดินไปให้ถูกต้อง
เบื่อหน่ายทุกข์ร่ำคาญ
ให้ได้มรรคผล
ไม่เกิดแก่เจ็บตาย

ทรงเล็งเห็นด้วยญาณวิถี
สรทดาบสอนาคตกาล
ดาบสรับกุศลญาณ
พระพุทธเจ้านาม **"โคดม"**
ปัญญาสุดน่านิยม
กว่าสาวกองค์ใดใด
น้อมประณตลงกราบไหว้
จักตั้งจิตภาวนา
สมาธิและปัญญา
อริยสัจสี่ประการ
ลามุนีผู้ทรงญาณ
ณ อารามศานติธรรม
ทั้งหญิงชายได้เห็นกรรม
คำสั่งสอนพระศาสนา
ให้เยื้องย่างทางมรรคา
อริยสัจสี่ประการ
ตามครรลองนิพพิทาญาณ
มีเกิดแก่และเจ็บตาย
นิพพานดลสูญสลาย
เป็นนิพพานอันเลิศเลอ

นิทานคำกาพย์

มงคลสูตร

อธิบายคำศัพท์ในมงคลที่ ๓๓

เอกัคคตา - สภาพซึ่งเพ่งในอารมณ์มีจิตตรึงมั่นในอารมณ์เดียวเป็นสภาวะ

สมุจเฉทปทาน - การตัดขาด

บุพเพนิวาสญาณ, บุพเพนิวาสนุสติญาณ - ความรู้เป็นเครื่องระลึกได้ถึงขันธ์ที่อาศัยอยู่ในชาติก่อน ระลึกชาติได้

จุตูปปาตญาณ - ปรีชารู้จุติและอุบัติของสัตว์ทั้งหลาย มีจักษุทิพย์มองเห็นสัตว์กำลังจุติบ้าง กำลังเกิดบ้าง มีอาการดีบ้าง เลวบ้าง เป็นต้น ตามกรรมของตน

วิปัสสนาญาณ - ญาณที่นับเข้าในวิปัสสนา หรือญาณที่จัดเป็นวิปัสสนา มี ๙ อย่างคือ

๑. อุทยัพพยานุปัสสนาญาณ ญาณตามเห็นความเกิดและความดับแห่งนามรูป

๒. ภังคานุปัสสนาญาณ ญาณตามเห็นจำเพาะความดับเด่นขึ้นมา

๓. ภยตูปัฏฐานญาณ ญาณอันมองเห็นสังขารปรากฏเป็นของน่ากลัว

๔. อาทีนวานุปัสสนาญาณ ญาณคำนึงเห็นโทษ

๕. นิพพิทานุปัสสนาญาณ ญาณคำนึงเห็นด้วยตามหน่าย

๖. มุจจิตุกัมยตาญาณ ญาณหยั่งรู้อันให้ใคร่จะพ้นไปเสีย

๗. ปฏิสังขานุปัสสนาญาณ ญาณอันพิจารณาทบทวน เพื่อจะหาหนทาง

๘. สังขารุเปกขาญาณ ญาณอันเป็นไปโดยความเป็นกลางต่อสังขาร

๙. สัจจานุโลมิกญาณญาณเป็นไปโดยควรแก่การหยั่งรู้อริยสัจ

อาสวขัยหรือ อาสวขยญาณ - ความรู้เป็นเหตุสิ้นอาสวะ ญาณหยั่งรู้ในธรรมเป็นที่สิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย (อาสวะ - กิเลส)

สยัมภู - พระผู้เป็นเอง คือตรัสรู้ได้เองโดยไม่มีใครสั่งสอนหมายถึงพระพุทธเจ้า

นิทานคำกาพย์

มงคลสูตร

อภิญญาณ - ความรู้ยิ่งมี ๖ อย่างคือ

๑. อิทธิวิธี แสดงฤทธิ์ได้

๒. ทิพโสต หูทิพย์

๓. เจโตปริยญาณ รู้จักกำหนดใจผู้อื่น

๔. ปุพเพนิวาสานุสติญาณ ระลึกชาติได้

๕. ทิพจักขุ ตาทิพย์

๖. อาสวักขยญาณ รู้จักทำอาสวะให้สิ้นไป

สังโยชน์ - เครื่องพัวพัน เครื่องผูกรัด หมายถึงเอากิเลสที่ผูกคนไว้กับวัฏสงสาร หรือกับทุกข์ มี ๑๐ อย่าง

อัฏฐังคิกมรรค - มรรคประกอบด้วยองค์แปดคือ

๑. สัมมาทิฏฐิ ความเห็นชอบ

๒. สัมมาสังกัปปะ ความคิดชอบ

๓. สัมมาวาจา กล่าวชอบ

๔. สัมมากัมมันตะ การงานชอบ

๕. สัมมาอาชีวะ การเลี้ยงชีพชอบ

๖. สัมมาวายามะ ความเพียรชอบ

๗. สัมมาสติ ระลึกชอบ

๘. สัมมาสมาธิ จิตตั้งมั่น

พระสัทธรรม - ธรรมที่ดี ธรรมที่แท้ ธรรมของสัตบุรุษ มี ๓ อย่างคือ

๑. ปริยัติสัทธรรม สัทธรรมคือสิ่งที่พึงเล่าเรียนได้แก่ พุทธพจน์

๒. ปฏิบัติสัทธรรม สัทธรรมคือสิ่งพึงปฏิบัติได้แก่ ไตรสิกขา

๓. ปฏิเวทสัทธรรม สัทธรรมคือผลที่พึงบรรลุได้แก่ มรรคผลและนิพพาน

อนาวรณญาณ - ปรีชาหยั่งรู้ที่ไม่มีอะไรๆ มากั้นได้ หมายความว่ารู้ตลอด รู้ทะลุปรุโปร่ง เป็นพระปรีชาญาณเฉพาะของพระพุทธเจ้า ไม่ทั่วไปแก่พระสาวก

ธรรมบท
สำหรับชาวบ้าน

ธรรมบทสำหรับชาวบ้าน เป็นผลงานประพันธ์และแปลเป็นร้อยแก้วของพระธรรมโมลี *(สมศักดิ์ อุปสโม ป.ธ.๙ M.A., Ph.D.)* เจ้าอาวาสวัดพิชยญาติการามวรวิหาร เจ้าคณะภาค ๑๕ รองอธิการมหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆสนครปฐม

ธรรมบทสำหรับชาวบ้านนี้ พระธรรมโมลีได้บรรยายในรายการ **"ธรรมบทสำหรับชาวบ้าน"** ทางสถานีวิทยุยานเกราะ ๗๙๒ ประจำวันอังคาร เวลา ๒๐.๓๐ นาฬิกา ถึง ๒๑.๐๐ นาฬิกา ติดต่อมาตลอดเป็นเวลาหลายปี ปัจจุบันนี้ได้งดเว้นการบรรยายธรรมชั่วคราว เพราะภารกิจของพระคุณเจ้ามีมากมาย ธรรมบทสำหรับชาวบ้าน ได้รวบรวมลงพิมพ์ในหนังสือ **"มุทิตาบรรณาการ"** เนื่องในพระเทพปริยัติโมลี *(สมศักดิ์ อุปสโม)* ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์เป็น พระราชาคณะชั้นธรรมที่พระธรรมโมลี เมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม ๒๕๔๑ ผู้เขียนได้อ่านแล้วรู้สึกพึงพอใจและซาบซึ้งในธรรมบทแต่ละเรื่อง จึงได้กราบนมัสการขออนุญาตพระธรรมโมลีนำมาแต่งเป็นบทร้อยกรองพระคุณเจ้าได้อนุโมทนาอนุญาตด้วยความเต็มใจ ผู้เขียนจึงได้รจนาเป็นโคลงฉันท์กาพย์กลอนตามที่ได้ปรากฏในหนังสือเล่มนี้ รวมทั้งหมด ๑๑ เรื่อง ชื่อเรื่องตามที่พระธรรมโมลี ท่านได้ตั้งชื่อเรื่องไว้ หากสาธุชนได้อ่านแล้วเกิดจิตศรัทธาปสาทะต่อพระพุทธศาสนา มุ่งกระทำความดี รักษาศีล ตั้งตนไว้ในธรรมะ เป็นคนดีของสังคม ผู้เขียนจะบังเกิดความปีติยินดีเป็นที่สุด และขอถวายความดีงามและกุศลทั้งปวงนี้แด่พระธรรมโมลี ผู้เทศนาธรรมบทสำหรับชาวบ้านด้วยเทอญ

นางปฏาจาราเถรี

กาพย์ยานี ๑๑

ครั้งในพุทธกาล
ณ สาวัตถีพารา
มีทรัพย์มหาศาล
ดั่งเนาในสวรรค์
เศรษฐีมีธิดา
สวยเลิศล้ำอำไพ
ครั้นนางเจริญวัย
พักตราไร้ราคี
เศรษฐีหวงแหนนัก
มิยอมให้ชายมา
สร้างปราสาทเจ็ดชั้น
นางอยู่ชั้นเจ็ดอย่าง
บ่าวทาสคอยรับใช้
สิ่งใดลูกประสงค์
เว้นแต่มิพบชาย
หากด้วยกรรมทำมา
ลักลอบแอบได้เสีย
ผู้เดียวอยู่ชิดใกล้
อันเบิกบานด้วยธรรมา
ยังเศรษฐีมั่งมีครัน
มากประมาณดุจเสกสรร
สี่ร้อยล้านสำราญใจ
เยาวพางามยองใย
ชื่อ **"ปฏาจารา"** ศรี
อายุได้สิบหกปี
ดุจดวงเดือนเยือนนภา
ด้วยความรักในธิดา
ยลโฉมตรูคู่เคียงนาง
สูงเมฆดั้นงามรางชาง
เทพธิาดโอ่อ่าองค์
ตามหทัยนางจำนง
ก็จักสมปรารถนา
ตามมุ่งหมายของบิดา
พบบุรุษสุดเข็ญใจ
ตกเป็นเมียหนุ่มคนใช้
ด้วยความรักหนักอกนาง

กาพย์สุรางคนางค์ ๒๘

บิดามารดา ไว้ใจธิดา มิระแคะคะคาง
ลูกคงอยู่สุข ทุกคนไว้วาง- ใจได้ไม่คลาง แคลงในธิดา
พ่อแม่เลือกคู่ เพื่อให้สมสู่ สมปรารถนา
เป็นหนุ่มผู้ดี ลูกเศรษฐีชรา ด้วยว่ามีฐา- นะทัดเทียมกัน
ปฏาจารา ในหัทยา สุดร้อนรนครัน
สองคนสามี รีบหนีผายผัน จากปราสาทจรัล ด้วยกรรมนำไป
หลบลี้เร้นกาย ด้วยความกลัวตาย มักง่ายหทัย
พำนัก ณ หน ตำบลหนึ่งไกล ยากเย็นเข็ญใจ ได้ทุกข์ทวี
ทั้งไร้ทรัพย์สิน จะหันหน้าผิน พึ่งใครไม่มี
ชีวิตลำบาก ตรากตรำเหลือที่ ดั่งว่าชีวี นางจะบรรลัย
สามีเข้าป่า ถางที่ทำนา ทำสวนทำไร่
เก็บผักหักฟืน ฝืนกายาไว้ เลี้ยงชีพเพื่อให้ รอดตายได้ดี
นางปฏาจารา ยิ่งยากกายา พักตราสิ้นศรี
เคยสุขสบาย เหนื่อยกายเต็มที บ่าวทาสเคยมี รับใช้เนืองนอง
งานหนักตรากตรำ ไม่เคยกระทำ นำพาทั้งผอง
ซ้อมข้าวหุงข้าว แสนเศร้าหม่นหมอง ปัดกวาดบ้านช่อง ต้องทุกข์ทรมาน
ตักน้ำจากท่า หาบหามปวดบ่า น่าจะวายปราณ
จำทนจนยาก ลำบากเหลือประมาณ ด้วยตนคิดการ อกตัญญู
บิดามารดา รักใคร่นักหนา ถนอมพฐู
หากคิดกลับไป ใครจะเอ็นดู ท่านคงอดสู มิให้อภัย

กาพย์ฉบัง ๑๖

อยู่มาไม่นานทรามวัย ตั้งครรภ์เกือบใกล้
กำหนดจะคลอดกุมาร
นางคิดใคร่ครวญอยู่นาน จึงเห็นเป็นการ
ลำบากหนักหนาสากรรจ์
จึงชวนสามีโดยพลัน พานางจรจรัล
ไปพบบิดามารดา
พ่อแม่มีจิตเมตตา คงยกโทษา
ไม่คิดขึ้งเคียดเดียดฉันท์
อ้อนวอนสามีทุกวัน แต่สามีนั้น
ปฏิเสธเหตุด้วยกลัวภัย
เพราะทำผิดไว้ยิ่งใหญ่ เศรษฐีคงไม่
อภัยยกโทษให้เลย
อย่าไปเถิดนะน้องเอย พี่คงเหมือนเคย
มิเฉยจักช่วยดูแล

กาพย์ยานี ๑๑

ฝ่ายนางปฏาจารา มุ่งมั่นมามิยอมแพ้
หากเขามิแยแส เราจะไปไม่ใยดี
ฝากบอกกับเพื่อนบ้าน ช่วยบอกผ่านทางสามี
กลับจากพนาลี ไม่เห็นข้าอย่าติดตาม
ข้าจักกลับบ้านเกิด อันเลอเลิศนางสั่งความ
ปิดประตูบ้านเรือนราม ออกเดินทางกลางไพรวัน
สามีกลับจากป่า ไม่เห็นหน้าเมียอกสั่น
ครั้นทราบความจริงพลัน ติดตามทันในวนา
อ้อนวอนแม่เมียรัก อยู่สักพักกลับเคหา
กลับบ้านเราเถิดนา พี่ตามมายอดยาใจ
นางปฏิจารารั้น ให้อัดอั้นในฤทัย
อยากกลับก็กลับไป แต่เดียวดายเราไม่คืน

กาพย์สุรางคนางค์ ๒๘

แล้ว ณ ทันใด เจ็บท้องโดยไว สุดที่จะฝืน
ร้องบอกสามี ขณะที่ยืน ตะลึงหน้าตื่น ให้ช่วยด้วยที
นางนอนเกลือกกลิ้ง ด้วยเจ็บปวดยิ่ง บนพื้นธรณี
เจ็บครรภ์นักหนา ตลอดกายี ควญญรางชีวี แทบจะบรรลัย
สามีตระหนก รีบเข้าไปยก ประคองทรามวัย
บีบนวดกายา ภรรยาดวงใจ ปั่นป่วนฤทัย ด้วยนางทุกข์ทน
นางคลอดบุตรา น่ารักหนักหนา ร้องจ้าอึงอล
นางทะนุถนอม กล่อมเลี้ยงบุตรตน พ่อแม่ได้ยล ต่างก็ดีใจ
ปฏาจารา บอกสามีว่า เราจงครรไล
กลับบ้านเถิดหนา ข้าจะไม่ไป บ้านพ่อแม่ไกล ลำบากกายา
กลับมาทำงาน เลี้ยงลูกทุกวาร สำราญวิญญาณ์
เลี้ยงดูบุตรชาย ง่ายดายรักษา ปลาบปลื้มอุรา หน้าตาเบิกบาน

กาพย์ฉบัง ๑๖

ครั้นแล้วมิช้านงคราญ ตั้งครรภ์อีกกาล
ในมานหวนคิดรำพึง
อยากกลับบ้านเดิมคำนึง ระลึกนึกถึง
บิดามารดาของตน
ครั้นครรภ์ใกล้คลอดเต็มทน อ้อนวอนอีกหน
ให้สามีหวนกลับเคหา
สามีปฏิเสธอีกครา อย่าไปเลยหนา
บิดามารดามิอภัย
นางมิง้องอนต่อไป รีบหนีครรไล
หอบลูกหอบเต้าผายผัน
สามีรีบตามมาทัน วอนเมียพัลวัน
กลับบ้านกันเถิดโฉมศรี
ปฏาจาราถือดี เออในครั้งนี้
เรามิยอมกลับแน่นอน
แม้ว่าสามีวิงวอน ด้วยความอาทร
เธอมิใจอ่อนทนทาน

กาพย์สุรางคนางค์ ๒๘

ทันใดบัดดล บังเกิดเมฆฝน ผิดฤดูกาล
ฟ้าแลบแปลบปลาบ แวบวาบอยู่นาน เปรี้ยงปร้างเปรียบปราน ขุนเขาทลาย
อสนีบาต เปรี้ยงปร้างเสียงฟาด อย่างไม่ขาดสาย
สะเทือนเลื่อนลั่น ใจสั่นปางตาย แทบชีวาวาย ตระหนกตกใจ
ปฏาจารา เจ็บครรภ์ขึ้นมา ครวญคร่างทันใด
ปวดทั่วสรรพางค์ ปางจะบรรลัย บอกสามีไป ให้ช่วยเถิดรา
หาที่หลบฝน เร่งรีบเร็วรน กำบังกายา
สามีรับคำ จำเที่ยวเลี้ยวหา ถือมีดตรวจตรา ทำเลดีดี
แลเห็นพุ่มไม้ จอมปลวกใหญ่ไซร้ ตัดไม้ทันที
งูพิษอาศัย ในจอมปลวกนี้ รีบเลื้อยเร็วรี่ กัดเข้าทันใด
เจ็บปวดรวดร้าว อนิจจาแสนเศร้า เขาคร่ำครวญไห้
เนื้อตัวไหม้เกรียม เทียมถูกเปลวไฟ ล้มลงสิ้นใจ บรรลัยทันที
นางปฏาจารา เจ็บครรภ์หนักหนา คอยท่าสามี
คอยแล้วคอยเล่า หรือเขาหลีกหนี เจ็บปวดทวี นางคลอดบุตรชาย
เด็กน้อยทั้งสอง ถูกฝนคะนอง หนาวสั่นพรั่นกาย
แผดเสียงร้องจ้า แทบว่ามลาย ตัวสั่นแทบตาย ราวไม่หายใจ
ปฏาจารา อุ้มสองลูกยา แนบอกทรามวัย
แล้วโน้มตัวลง คงยืนคร่อมไว้ ป้องกันลูกให้ ปลอดจากสายฝน
ตลอดทั้งคืน นางทรงกายฝืน ยืนอย่างอดทน
เนื้อตัวชีดเซียว เปลี่ยวกายใจยล ดั่งโลหิตตน หมดสิ้นกายี

กาพย์ยานี ๑๑

อรุณรุ่งฟ้าสาง
อุ้มลูกเล็กซีดสี
จูงมือลูกคนโต
บอกลูกพ่อครรไล
มาพบศพสามี
ข้างจอมปลวกใหญ่กลาง
โอ้ว่าสามีเรา
เพราะข้าฆ่าชีวัน
พาลูกทั้งสองคน
บ้านเกิดสุขาลัย
มาถึงริมนที
เหตุด้วยเพราะมีฝน
นางหมดสิ้นปัญญา
พร้อมกันสองคนได้
จึงบอกลูกคนใหญ่
อยู่ที่ฝั่งนี้หนา
แล้วนางอุ้มลูกยา
ถึงฝากฝั่งนที
วางลูกบนใบไม้
ห่วงลูกรักจักร้อง
เพื่อรับลูกคนพี่
ลูกเล็กอยู่อีกท่า
นางเยื้องย่างหาสามี
คล้ายเนื้อสดสลดใจ
ร้องไห้โฮเดินตามไป
ไปหนนี้มิผิดทาง
วายชีวีย่ามรุ่งสาง
พนาลัยให้โศกศัลย์
ตายเปลี่ยวเปล่าดุจดั่งฝัน
ท่านแหละหนาอย่าสงสัย
จรดลมุ่งหน้าไป
หาพ่อแม่แต่สามคน
อจิรวดียิ่งทุกข์ทน
น้ำเต็มฝั่งพรั่งพรั่งไหล
พาลูกยาข้ามน้ำไป
อัดอั้นใจอยู่ไปมา
จงจำไว้คอยมารดา
แม่จะพาน้องจรลี
ว่ายน้ำมาในวารี
หาใบไม้ได้ปูรอง
นางโหยไห้ใจหม่นหมอง
รีบเดินข้ามน้ำกลับมา
มิวายที่จิตห่วงหา
พะว้าพะวงน่าสงสาร

กาพย์ฉบัง ๑๖

บัดเดี๋ยวเหยี่ยวใหญ่ไพศาล โฉบฉินบินผ่าน
แลเห็นเด็กน้อยกลอยใจ
คิดว่าเป็นเนื้อชิ้นใหญ่ ถาโถมลงไป
จับเอามาเป็นอาหาร
ปฏาจารานงคราญ สังเกตอาการ
เห็นเหยี่ยวเฉี่ยวโฉบลูกชาย
ปฏาจาราใจหาย แทบจะวางวาย
สองมือโบกไล่ปักษา
บุตรชายคนโตคอยท่า เห็นกิริยา
คิดว่าแม่กวักเรียกตน
กระโดดลงในสายชล จึงถูกน้ำวน
พัดพาจมหายมลายพลัน
ปฏาจาราทรุดหวีดสั่น โศกาจาบัลย์
แทบสิ้นสติสมประดี
รีบขึ้นมาจากนที หวนไห้โศกี
โอ้ว่าลูกน้อยกลอยใจ
ถูกเหยี่ยวเฉี่ยวโฉบพาไป นางข้อนหทัย
อีกคนหล่นลงคงคา
สามีก็วายชีวา ทุกข์แทบมรณา
จักมีชีวันฉันใด
นางร่ำคร่ำครวญหวนไห้ แทบจะบรรลัย
ขอไปพบบิดามารดา
ระทดกำสรดตรงมา สาวัตถีพารา
อาศัยไต่ถามความไป
อ้าท่านเป็นชาวเมืองใด เขาตอบทรามวัย
ข้าเป็นชาวเมืองสาวัตถี
โอ้ท่านคงรู้จักดี ตระกูลนี้มี
อยู่ที่ถนนนั้นนา
เป็นเศรษฐีรวยอนันตา ท่านสุขหรรษา
สนุกสบายอย่างใด
แม่เอ๋ยอย่าถามได้ไหม ถามตระกูลอื่นใด
ข้าจักตอบให้ทันที
พ่อเอ๋ยโปรดตอบวจี สกุลนี้คงมี
ข้าอยากฟังความหน่อยรา

กาพย์สุรางคนางค์ ๒๘

บุรุษยินถาม จึงตอบข้อความ จงฟังเถิดหนา
คืนฝนตกหนัก ทะลักน้ำบ่า อุทกหลั่งมา ท่วมบ้านเศรษฐี
บ้านพังพินาศ ทับคนถึงฆาต ต้องวายชีวี
ตายถึงสามคน ตัวตนเศรษฐี ทั้งภรรยาดี คู่ชีวิตกัน
อีกทั้งบุตรชาย สามคนมลาย อเนจอนาถครัน
บรรดาญาติมิตร สนิทโศกศัลย์ นำศพพร้อมกัน ขึ้นเชิงตะกอน
เพิ่งเผาเสร็จไป เมื่อกี้นี้ไง เห็นไหมบังอร
ควันไฟไออุ่น ยังกรุ่นกำจร อกข้าทอดถอน ด้วยความเวทนา
นางตกตะลึง ด้วยนึกไม่ถึง เหตุการณ์เกิดมา
ทุกข์โทมนัส อัดอั้นอุรา นางแทบเป็นบ้า หมดสติไป
สิ้นความรู้สึก ไม่รู้สำนึก ผ้าผ่อนหลุดไหล
กองอยู่กับพื้น ทรงยืนไม่ไหว ซบหน้าร้องไห้ อาลัยทุกข์ทน
โอ้อนิจจา เหตุใดตัวข้า เกิดมาเป็นคน
ทุกข์ยิ่งกว่าสัตว์ อุบัติในสกล เคราะห์กรรมใดดล อับจนหนทาง
เพิ่งเสียลูกไป สามีบรรลัย โศกไม่จืดจาง
พ่อแม่พี่ชาย ต้องตายอับปาง กระดูกยังวาง บนเชิงตะกอน
มิมีสิ่งใด ที่จะเหลือไว้ สุดแสนอาวรณ์
นางร่ำคร่ำครวญ หวนสะอื้นอ้อน ตีอกขอดข้อน ดุจดั่งบ้าบอ
ชาวบ้านทั้งหลาย ประดาหญิงชาย ขบขันหัวร่อ
คิดว่าบ้าคลั่ง ทบทั่งด่าทอ โดยไม่รั้งรอ กลั่นแกล้งพฐู
บ้างเอาขยะ มูลฝอยบ้างละ ทำสิ่งอดสู
ธุลีฝุ่นผง ลงโรยโปรยพรู สิ่งไม่น่าดู บนศีรษะนาง
บ้างใช้ก้อนดิน ก้อนอิฐก้อนหิน ก้อนดินปาพลาง
หัวหูสกปรก เลือดตกเป็นทาง เดินมาท่ามกลาง ปางวายชีวัน
เดินไปทางไหน นางก็ร้องไห้ บ่นเพ้อรำพัน
ถึงพ่อแม่พี่ สามีลูกฉัน ต้องตายจากกัน ปัจจุบันทันที

กาพย์ยานี ๑๑

ด้วยกุศลแต่ปางบรรพ์
บันดาลให้โฉมศรี
ทางวิหารเชตวัน
สมเด็จพระสัมมา-
ท่ามกลางพุทธบริษัท
ประนมหัตถ์ปราศจากคำ-
สมเด็จพระทศพล
เห็นนางเดินไห้หวน
พระองค์ทรงรำพึง
เห็นจะไม่มีใคร
เว้นแต่ตัวของเรา
จึงทรงอธิษฐาน-
ให้นางเดินเข้าไป
มุ่งตรงองค์ภควา
ปวงพุทธบริษัท
มิยอมให้เข้าไป
สมเด็จพระศาสดา
หลีกไปเถิดเราขอ
นางยืนไม่ไกลนัก
เอื้อนเอ่ยพระวาจา
สิ้นกระแสที่รับสั่ง
ได้สติอย่างแท้จริง
ยืนเปลือยต่อหน้าชน
ทรุดนั่งอย่างง่ายดาย
อุบาสกจิตสงสาร
ห่มคลุมปิดกายา
ฝ่ายนางปฏาจารา
แล้วคลานผ่านฝูงชน
บุญจัดสรรแก่นารี
เดินร่ำไห้บ่ายหน้ามา
วาระอันได้เวลา
สัมพุทธเจ้าแสดงธรรม
ศรัทธาชัดต่างน้อมนำ
พูดใดใดให้รบกวน
เล็งญาณยลทุกกระบวน
ดั่งวิกลจริตไป
ทรงคำนึงถึงการณ์ไกล
เป็นที่พึ่งของนงคราญ
ดับโศกเศร้าได้ทันการ
จิตจ่อยังปฏาจารา
วิหารในเชตุวนา
ประทับเด่นเห็นแต่ไกล
รีบขวางขัดกันทรามวัย
ด้วยปักใจว่าบ้าบอ
ตรัสวาจาอย่าห้ามหนอ
จงให้นางย่างเข้ามา
จึงทรงทักด้วยเมตตา
“มีสติเถิดน้องหญิง”
นางได้ฟังยินทุกสิ่ง
รู้สึกตัวระรัวกาย
มากมายคนคิดละอาย
ณ กลางพื้นธรรมสภา
โยนผ้าผ่อนให้นางมา
เสียเถิดน้องป้องปิดตน
รีบนุ่งผ้าอับอายตน
กราบแทบบาทพระศาสดา

กาพย์ฉบัง ๑๖

นางทูลรำพันโศกา พระพุทธเจ้าข้า
โปรดเป็นที่พึ่งหม่อมฉัน
ทนทุกข์เวทนาจาบัลย์ แทบวายชีวัน
หม่อมฉันสูญทุกอย่างไป
มิมีที่พึ่งอันใด ลูกเล็กดวงใจ
ถูกเหยี่ยวเฉี่ยวโฉบกายกิน
ลูกคนโตตกวารินสุดสิ้นชีวิน
สามีถูกงูกัดตาย
พ่อแม่พี่ชีพมลาย เรือนพังทับกาย
เผาร่วมบนเชิงตะกอน
หัวใจจะขาดรอนรอน ขอองค์บวร
โปรดช่วยหม่อมฉันด้วยรา
สมเด็จองค์พระศาสดา ตรัสปลอบพะงา
นางปฏาจาราเอย
จงอย่าเสียใจไปเลย เรามินิ่งเฉย
เธอมาหาเราตถาคต
เราผู้สละทั้งหมด กิเลสละลด
ย่อมเป็นที่พึ่งเสมอ
ชลนัยน์ไหลหลั่งของเธอ ยามได้เจอะเจอ
ความทุกข์โทมนัสอัดใจ
ยามต้องพลัดพรากจากไป จากปิยชนไกล
พ่อแม่พี่น้องลูกยา
หากจะคำนวณเวลา ตามที่ผ่านมา
อยู่ในวัฏสงสาร

อันน้ำตาของนงพาล ทุกข์จากดวงมาน
มากกว่าสี่มหาสมุทร
แล้วทรงประมวลพระพุทธ- ดำรัสสมมุติ
เป็นพุทธภาษิตวินิจฉัย
นางเอ๋ยโปรดฟังความนัย เราจักขอไข
ให้นางเข้าใจบัดดล
สี่มหาสมุทรท่วมสกล เปรียบน้ำตาคน
ที่ถูกทุกข์เข้าครอบงำ
ด้วยความเศร้าโศกเหลือล้ำ นัยนาชอกช้ำ
ชลนัยน์ไหลมากเหลือหลาย
กว่ามหาสมุทรสี่มากมาย มิเหือดแห้งหาย
สุดแสนชอกช้ำระกำทรวง
ไยเธอประมาทติดบ่วง เวลาลุล่วง
ควรจะโศกเศร้าเบาบาง
ปฏาจาราฟังพลาง พิจารณาทุกอย่าง
กระแสดำรัสพระศาสดา
เห็นความเป็นจริงอนันตา บรรเทาโศกา
นอบเศียรเคารพอภิวันท์
องค์พระศาสดาทรงธรรม์ ทรงทราบโดยพลัน
ว่านางสร่างคลายทุกข์ใจ
จึงมีพระดำรัสแจ่มใส ฟังเถิดทรามวัย
หลักชัยความจริงชีวิต
หากชีพยังไม่ปลดปลิด ขอจงได้คิด
สักนิดประสบพบพาน

กาพย์ยานี ๑๑

จงฟังเถิดนงคราญ
ความตายเป็นธรรมดา
มิมีใครจักห้าม
บิดามารดาใคร
ญาติกาบุตรชายหญิง
หาใครในโลกนี้
คงมีแต่บัณฑิต
มองเห็นความจริงว่า
ผู้ใดหนีไม่พ้น
จงฟังสาธยาย
ควรรักษาศีลเคร่ง
จักนำทางครรไล
นางได้ผ่านทุกขเวทนา
นั้นแน่นอนอย่าสงสัย
หรืออาจปรามให้พ้นไป
ภรรยาหรือสามี
ไม่ประวิงได้สักที
จะหลุดพ้นมรณา
ผู้ใฝ่คิดมีปัญญา
ธรรมดาเราต้องตาย
รวยหรือจนดลชีพวาย
แล้วดำริตริตรองไป
เพ่งบริสุทธิ์ผุดผ่องใส
สู่นิพพานอันเลิศเลอ

กาพย์สุรางคนางค์ ๒๘

แล้วทรงประมวล พุทธดำรัสล้วน เป็นจริงเสมอ
อันนรชน ทุกคนต้องเจอ มรณานะเออ จักพ้นอย่าหวัง
แม้บุตรธิดา ก็ยากนักหนา จักมากำบัง
บิดามารดา ก็ห่อนยับยั้ง มิตรสหายสุดรั้ง ป้องกันฉันใด
พี่น้องญาติกา ก็ยากมิสา- มารถปกป้องได้
คงแต่บัณฑิต ติดปัญญาไว้ รู้อำนาจไซร้ แห่งความมรณา
สำรวมศีลไป รีบเร่งเร็วไว ให้พ้นโศกา
ถึงพระนิพพาน สุขศานต์อุรา ฟังเถิดวนิดา ผู้นิรมล
จบพระดำรัส นางเข้าใจชัด แจ่มแจ้งยินยล
ดำรงวิญญาณ์ โสดาปัตติผล แต่ในบัดดล ด้วยผลกรรมดี
พุทธบริษัท ได้ฟังดำรัส รับประโยชน์ทวี
บรรลุมรรคผล ดลปลื้มเปรมปรีด์ เกษมสุขศรี ธรรมดียืนยง
นางปฏาจารา ขอปวารณา บวชกับพุทธองค์
องค์พระศาสดา เมตตาจึงส่ง ให้นางบวชปลง กับภิกษุณี
ปฏาจารา จึงได้ฉายา ปฏาจาราเถรี
ถือศีลเคร่งครัด ปฏิบัติตนดี นามนางเป็นที่ รู้จักทั่วไป

กาพย์ฉบัง ๑๖

วันหนึ่งปฏาจาราทรามวัย ภิกษุณีกิเลสไกล
ตักน้ำล้างเท้าแห่งนาง
น้ำไหลสู่ดินเบื้องล่าง ไหลลงเป็นทาง
นิดเดียวแล้วแห้งหายไป
ล้างเท้าครั้งสองเหตุไฉน น้ำก็กลับไหล
ไกลกว่าครั้งแรกแปลกนา
ล้างครั้งที่สามอีกครา น้ำก็ไหลบ่า
ไกลกว่าครั้งสองลองที
แล้วแห้งหายไปในปถพี นางภิกษุณี
พิจารณาถือน้ำพลัน
อารมณ์กำหนดปัจจุบัน เปรียบเทียบเทียมกัน
กับวัยทั้งสามของสรรพสัตว์
อันสัตว์ทั้งหลายเห็นชัด มรณะอุบัติ
ตั้งแต่ปฐมวัยก็มี
เปรียบน้ำล้างเท้าเรานี้ ครั้งแรกไหลรี่
นิดเดียวก็เหือดแห้งหาย
บางคนก็ถึงที่ตาย มัชฌิมวัยหมาย
เหมือนน้ำล้างเท้าครั้งสอง
บางคนมรณันครรลอง ปัจฉิมวัยปอง
เหมือนน้ำล้างเท้าครั้งสาม
นางพิจารณาไปตาม กำหนดด้วยความ
เข้าใจลึกซึ้งสังขาร

กาพย์ยานี ๑๑

สมเด็จพระศาสดา
ทรงฉายรัศมีฉาน
ปรากฏเป็นพระองค์
ทรงเอ่ยพระวาที
อ้านางปฏาจารา
การมีชีวิตอย่าง
หรือเพียงขณะหนึ่ง
พิจารณาให้แม่นยำ
ความเสื่อมของขันธ์ห้า
ประเสริฐกว่าทั้งหลาย
แต่ไม่พิจารณา
ไม่เห็นความเสื่อมศรี
อันรูปเวทนา
สิ่งห้าคือวิญญาณ
ครั้นจบพระดำรัส
บรรลุอรหัตไว
สาธุชนคนทั้งมวล
พิจารณาให้ดี
ดำรงคงตนไว้
จักได้อรหัตผล

เล็งญาณมาทราบเหตุการณ์
อยู่หน้านางภิกษุณี
ประทับตรงเจิดแจ่มศรี
นี้ชอบแล้วความคิดนาง
เธอพิจารณาได้ถูกทาง
แม้วันหนึ่งพึงจดจำ
คิดคำนึงถึงถ้อยคำ
ถึงการเกิดและการตาย
พิจารณาถึงจุดหมาย
ดีกว่าผู้มีชีวี
การเกิดมาในโลกีย์
แห่งขันธ์ห้าน่าสงสาร
ทั้งสัญญาและสังขาร
ย่อมเสื่อมหายมลายไป
นางเห็นชัดในทันใด
พ้นวิสัยในโลกีย์
จงใคร่ครวญขันธ์ห้านี้
จะสำเร็จมรรคผล
มิหมองไหม้และมัวมล
ดังได้อ่านนิทานแล

เรียน ท่านผู้อ่านวารสารไทย

คณะอนุกรรมการจัดทำวารสารไทย ในคณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ สำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี ได้จัดพิมพ์วารสารไทย เพื่อเผยแพร่ความรู้ในด้านต่างๆ ที่เป็นประโยชน์แก่ประชาชน และเพื่อเป็นการสนับสนุนการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข

เราได้เปิดโอกาสให้ท่านผู้อ่านได้แสดงความคิดเห็นในด้านต่างๆ ที่เกี่ยวกับวารสารไทย หรือหากท่านต้องการให้เรานำเสนอเรื่องใดที่ท่านคิดว่าน่าสนใจ และมีประโยชน์ต่อส่วนรวมและชาติบ้านเมือง คอลัมน์นี้เป็นเวทีของท่าน ขอได้โปรดเสนอความคิดเห็นส่งมาในใบตอบรับนี้ และกรุณาอย่าลืมปิดดวงตราไปรษณียากรด้วย

ขอขอบคุณ

ใบตอบรับ *วารสารไทย*	ได้รับ วารสารไทย ฉบับที่.....เรียบร้อยแล้ว	วันที่.....เดือน.....พ.ศ. ๒๕.....
ชื่อผู้รับ		
ที่อยู่/สถานที่ทำงาน :		
คำถาม/ข้อเสนอแนะ/ข้อคิดเห็นต่างๆ :		

✂ (ตัดตรงรอยนี้)

ปิดดวงตราไปรษณียากร
๒ บาท

กรุณาส่ง

ฝ่ายจัดทำ **"วารสารไทย"**
สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ
สำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี
สำนักนายกรัฐมนตรี
ทำเนียบรัฐบาล
กรุงเทพฯ ๑๐๓๐๐

(แนวพับ)

(แนวพับ)

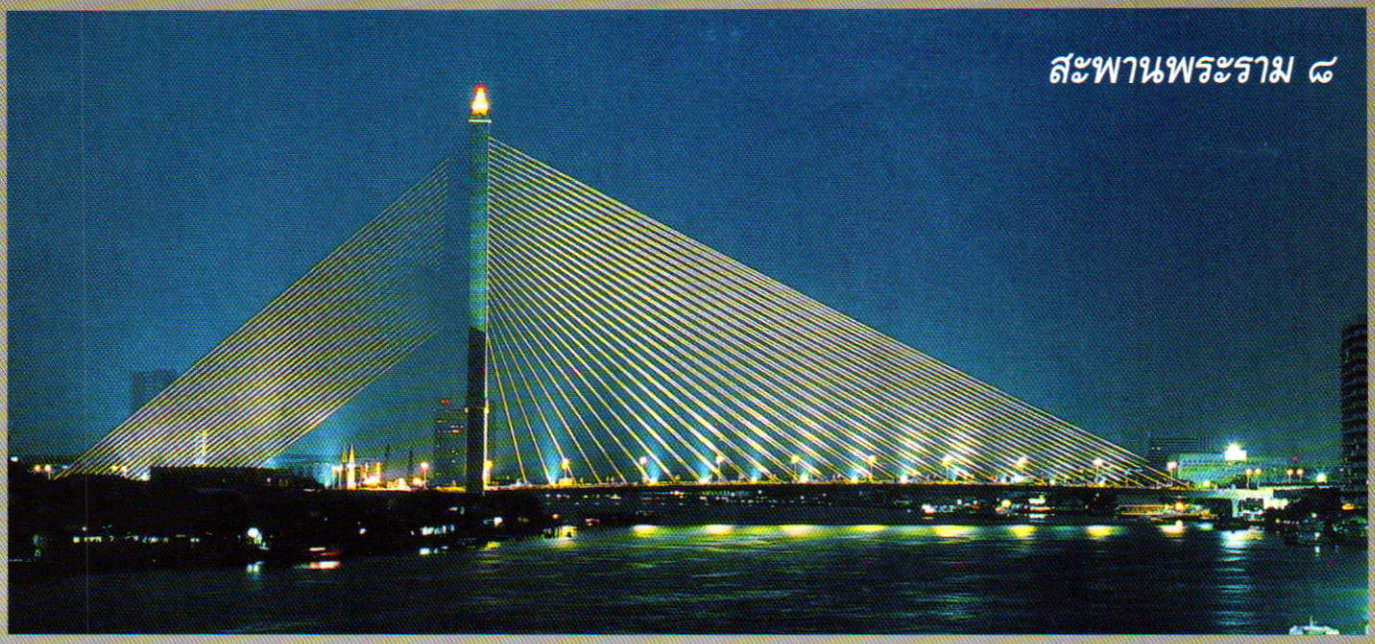

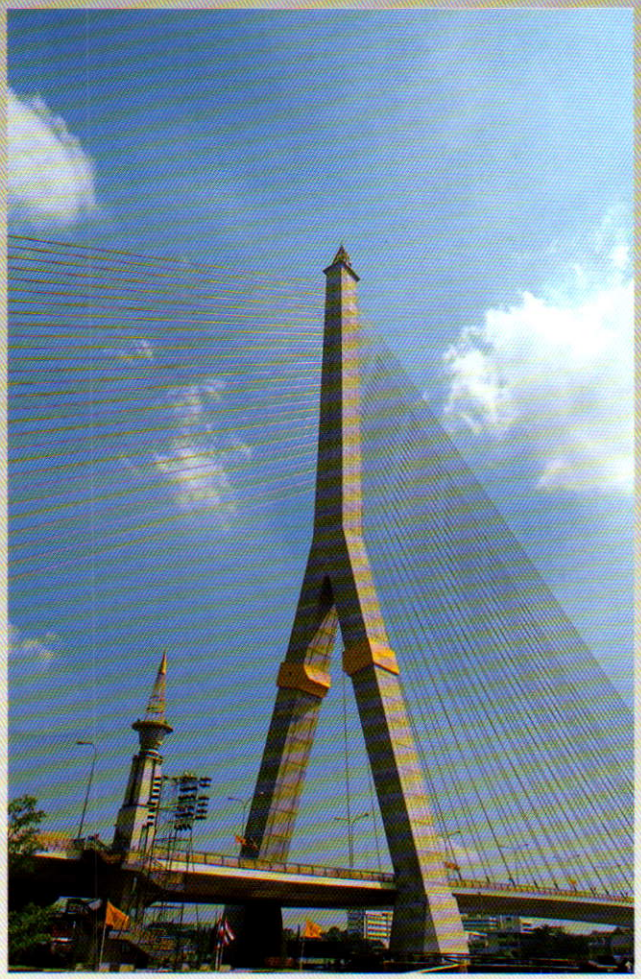

เสาสะพานเสาเดียวรูปตัววายคว่ำ ใช้สายเคเบิลระนาบคู่ขึงยึดพื้นช่วงข้ามแม่น้ำเจ้าพระยาและสายเคเบิลระนาบเดี่ยวขึงยึดรั้งกับโครงสร้างยึดเสาสะพานบนฝั่งธนบุรี

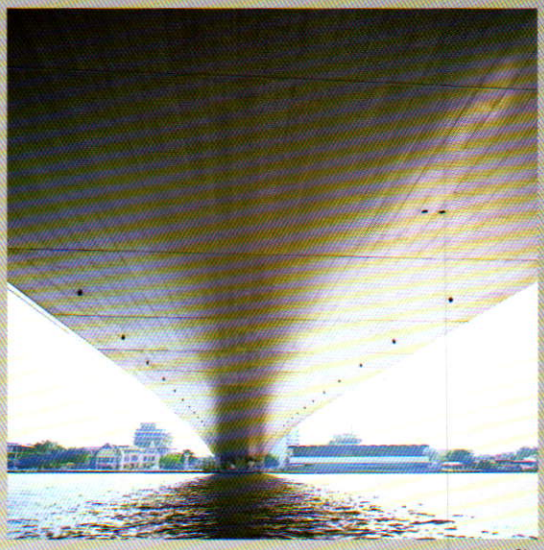

สะพานฯ ไม่มีตอม่อในน้ำ

สายเคเบิลระนาบเดี่ยวขึงยึดรั้งกับโครงสร้างยึดเสาสะพานบนฝั่งธนบุรี

ตึกเจ้าพระยาอภัยภูเบศร

ตึกเจ้าพระยาอภัยภูเบศร สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ.๒๔๕๒ โดยท่านเจ้าพระยาอภัยภูเบศร (ซุ่ม อภัยวงศ์) เพื่อถวายเป็นที่ประทับแรมของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อคราวเสด็จเยือนเมืองปราจีนบุรี แต่พระองค์เสด็จสวรรคตเสียก่อน จากนั้นตึกหลังนี้ได้ใช้เป็นที่ประทับแรมของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว และได้ตกเป็นมรดกของพระนางเจ้าสุวัทนา พระวรราชเทวีในรัชกาลที่ ๖ ในเวลาต่อมา

พระนางเจ้าสุวัทนาฯ ได้มอบตึกหลังนี้ให้เป็นโรงพยาบาลของทหาร และได้โอนให้กรมสาธารณสุขเพื่อเปิดเป็นโรงพยาบาลปราจีนบุรี โดยเริ่มเปิดทำการเมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ.๒๔๘๔ เพื่อรำลึกถึงคุณความดีของท่านเจ้าพระยาอภัยภูเบศรที่มีต่อแผ่นดินไทย จึงได้เปลี่ยนชื่อเป็น โรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศร เมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ.๒๕๐๙

สถาปัตยกรรมอันงดงามภายในตึกเจ้าพระยาอภัยภูเบศรได้จัดทำเป็นพิพิธภัณฑ์การแพทย์แผนไทยอภัยภูเบศร เปิดให้เข้าชมทุกวัน เพื่อให้ชนรุ่นหลังได้ศึกษาการพึ่งพาภูมิปัญญาท้องถิ่น ผสมผสานการเรียนรู้จากตึกประวัติศาสตร์อันเป็นเอกลักษณ์ของโรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศร จังหวัดปราจีนบุรี

ภาพ : ชัยนาจ บุญบรรลุ
เรื่อง : ภาวนา ทองศรี